

KLP

Kvartalsrapport

KLP KONSERN
3. KVARTAL 2019

Innhold

KLP KONSERN

RAPPORT TREDJE KVARTAL 2019	4
RESULTAT	9
BALANSE	10
EGENKAPITALOPPSTILLING	11
KONTANTSTRØMOPPSTILLING	12
NOTER TIL REGNSKAPET	13
— Note 1 Regnskapsprinsipper og -estimer	13
— Note 2 Segmentinformasjon	14
— Note 3 Premieinntekter for egen regning	18
— Note 4 Andre inntekter	18
— Note 5 Rentekostnad og verdiendring ansvarlige lån og fondsobligasjonslån	18
— Note 6 Driftskostnader	19
— Note 7 Andre kostnader	19
— Note 8 Investeringseiendom	19
— Note 9 Virkelig verdi av finansielle eiendeler og forpliktelser	20
— Note 10 Innlån	25
— Note 11 Virkelig verdi hierarki	27
— Note 12 Likviditetsrisiko	31
— Note 13 Renterisiko	33
— Note 14 Kredittrisiko	36
— Note 15 Forsikringsmessige avsetninger i livsforsikring	40
— Note 16 Annen kortsiktig gjeld	40
— Note 17 Kapitalkrav	41
— Note 18 Presentasjon av eiendeler og gjeld som er gjenstand for netto oppgjør	42
— Nøkkeltall - akkumulert	44

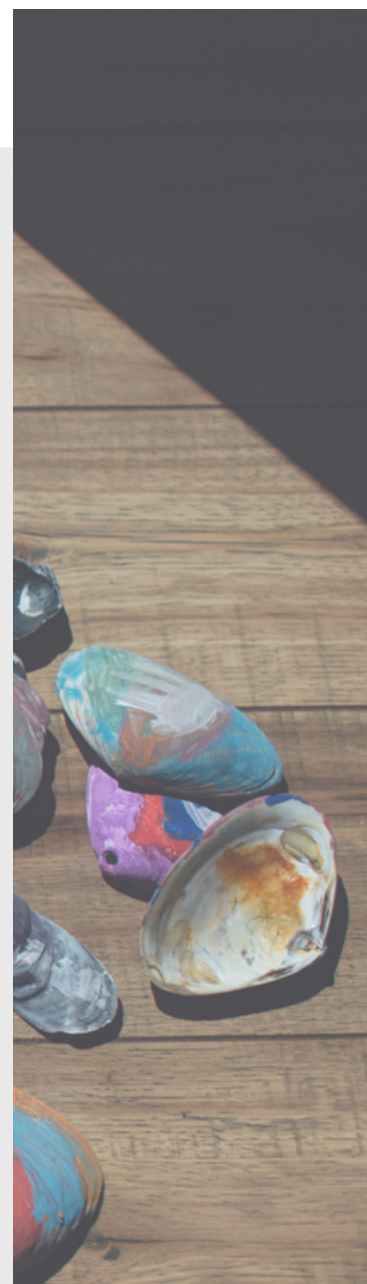
Innhold

BÆREKRAFTSREGNSKAP

BÆREKRAFTSREGNSKAP	47
NOTER TIL BÆREKRAFTSREGNSKAPET	50

KOMMUNAL LANDSPENSJONSKASSE

KVARTALSREGNSKAP	54
RESULTATREGNSKAP	55
BALANSE	56
EGENKAPITALOPPSTILLING	58
KONTANTSTRØMOPPSTILLING	60
NOTER TIL REGNSKAPET	61
— Note 1 Regnskapsprinsipper og -estimater	61
— Note 2 Verdiendring eiendomsinvesteringer	62
— Note 3 Premieinntekter for egen regning	62
— Note 4 Erstatninger	62
— Note 5 Forsikringsrelaterte driftskostnader	62
— Note 6 Virkelig verdi av finansielle eiendeler og forpliktelser	63
— Note 7 Virkelig verdi hierarki	69
— Note 8 Presentasjon av eiendeler og gjeld som er gjenstand for netto oppgjør	77
— Note 9 Forpliktelser	79
— Note 10 Kapitalkrav	80
— Note 11 Leieavtaler	81

Rapport tredje kvartal 2019

KLP LEVERER ET GODT RESULTAT SÅ LANGT I ÅR

- Verdijustert avkastning hittil i år ble 6,6 prosent, mens bokført avkastning endte på 2,7 prosent.
- KLP leverer et avkastningsresultat på 4,6 milliarder kroner etter tredje kvartal.
- KLP har lansert fire nye Svanemerkefond.

KLP – ET KUNDEIET KONSERN

KLP-konsernet består av følgende foretak: Kommunal Landspensjonskasse (KLP) og datterforetakene KLP Banken, KLP Skadeforsikring, KLP Kapitalforvaltning, KLP Bedriftspensjon, KLP Forsikringservice og KLP Eiendom.

Konsernet hadde ved utgangen av tredje kvartal 2019 en forvaltningskapital på 744,6 milliarder kroner, en økning på 69,0 milliarder kroner siden årsskiftet.

Konsernets totalresultat er på 654 millioner kroner (482)¹ i tredje kvartal og 1,7 milliarder kroner (1,3) hittil i år.

Kommunal Landspensjonskasse

Pensjonsordninger innenfor offentlig sektor tilbys og administreres av konsernets morselskap Kommunal Landspensjonskasse. Av KLPs forvaltningskapital på 610,6 milliarder kroner, er 554,4 knyttet til forsikringsforpliktelser i offentlig tjenestepensjon.

RESULTAT TREDJE KVARTAL 2019

Avkastningsresultat

KLP har oppnådd et avkastningsresultat, avkastning ut over det foretaket har garantert til sine kunder, på 4,6 milliarder kroner (6,0) hittil i år. Verdijustert resultat på kollektivporteføljen ble 1,9 prosent, mens bokført avkastning ble 0,7 prosent i tredje kvartal og henholdsvis 6,6 prosent og 2,7 prosent hittil i år.

Risikoresultat

Risikohendelsene i bestanden er innenfor forventninger gjennom året og vil variere fra kvartal til kvartal. Resultatet utgjorde 404 millioner kroner i kvartalet og 940 (578) millioner kroner hittil i år. Bakgrunnen for økningen skyldes lavere avsetning i forhold til fremtidige uføreutbetalinger.

Administrasjonsresultat

Foretakets administrasjonsresultat viser et overskudd på 192 millioner kroner (115) hittil i år. Forsikringsrelaterte driftskostnader utgjør 783 millioner kroner (768) hittil i år.

Samlet resultat

Samlet overskudd til foretaket er 1,7 milliard kroner (1,4) hittil i år. Kunderesultatet er 5,1 milliarder kroner (6,2) hittil i år.

MILLIONER KRONER	Kunder	Selskap	Sum
Avkastningsresultat	4 590	129	4 720
Risikoresultat	470	470	940
Rentegarantipremie		355	355
Administrasjonsresultat		192	192
Netto inntekter fra investeringer i selskapsporteføljen og andre inntekter/kostnader i ikke-teknisk regnskap		1 003	1 003
Skatt		-409	-409
Andre resultatelementer		-45	-45
Resultat etter 3. kvartal 2019	5 060	1 695	6 755
Resultat etter 3. kvartal 2018	6 245	1 438	7 683

Finansiell soliditet og kapitalforhold

Forvaltningskapitalen i KLP har vokst med 51,9 milliarder kroner hittil i 2019 og utgjør 610,6 milliarder kroner. Premiereserven økte i samme periode med 23,0 milliarder kroner til 454,1 milliarder kroner.

Kursreguleringsfondet har hittil i år økt med 21,0 milliarder kroner til 54,5 milliarder kroner.

Uten bruk av overgangsregler er foretakets solvenskapitaldekning (SCR) på 274 prosent. Ved å hensynte overgangsordningen for tekniske avsetninger blir kapitaldekningen 362 prosent. KLP har et mål om at kapitaldekningen skal ligge over 150 prosent uten bruk av overgangsregler. Soliditeten ligger godt over dette målet og bekrefter foretakets sterke soliditet.

¹ Tall i parentes angir verdi for tilsvarende periode i 2018

Nøkkel tall

PROSENT	Per 30.09.2019	Per 30.09.2018
Bokført avkastning *	2,7	3,1
Verdijustert avkastning *	6,6	2,9
Verdijustert inkl. merverdier i hold-til-forfall og utlån *	7,4	1,9
Kapitaldekning Solvens II	274	274
Kapitaldekning Solvens II med overgangsregler	362	321

* Avkastningstallene gjelder kollektivporteføljen

Premieinntekter

Premieinntektene eksklusive mottatt premiereserve ved tilflytting, utgjør 32,2 milliarder kroner (31,3) ved utgangen av kvartalet.

Erstatninger

Utbetalte pensjoner og andre erstatninger, eksklusive avgitt premiereserve ved fraflytting, er økt med 6,9 prosent siste tolv månedene og utgjorde 15,1 milliarder kroner (14,1) per 30.09.

FORVALTNING AV KOLLEKTIVPORTEFØLJEN

Eiendelene i kollektivporteføljen utgjorde 551,7 milliarder kroner (509,1) og var investert som vist nedenfor:

EIEDELER	Per 30.09.2019		Per 30.09.2018	
	Andel	Avkastning	Andel	Avkastning
Alle tall i prosent				
Aksjer	24,7 %	15,6 %	23,5 %	5,7 %
Omløpsobligasjoner	17,9 %	8,1 %	18,5 %	-1,1 %
Anleggs-/HTF-obligasjoner	28,1 %	2,7 %	27,7 %	2,8 %
Utlån	12,3 %	1,8 %	11,9 %	1,7 %
Eiendom	12,1 %	4,6 %	12,3 %	5,6 %
Andre finansielle eiendeler	4,8 %	1,4 %	6,0 %	0,9 %

Aksjer

Samlet eksponering i aksjer og alternative investeringer, inkludert aksjederivater, var 24,7 prosent ved utgangen av tredje kvartal. Samlet avkastning for aksjer og alternative investeringer utgjorde 3,2 prosent i tredje kvartal og 15,6 prosent etter årets første ni måneder. Etter tre kvartaler har KLPs globale aksjer hatt en avkastning på 18,5 prosent, mens avkastningen i den norske aksjeforføljen var 10,2 prosent i samme periode.

Omløpsobligasjoner og pengemarked

Omløpsobligasjoner utgjorde 17,9 prosent, mens pengemarkedsinstrumenter utgjorde 4,8 prosent av eiendelene i kollektivporteføljen per 30.09. Som i de foregående kvartalene, falt norske, europeiske og amerikanske tiårs statsrenter også gjennom tredje kvartal noe som bidro til positiv avkastning. KLPs globale statsobligasjonsindeks oppnådde en valutasikret avkastning på 2,8 prosent i kvartalet, mens avkastningen på den norske statsobligasjonsindeksen var 0,8 prosent. De globale kredittmarginene var omtrent uendret gjennom kvartalet. KLPs globale kredittobligasjonsindeks hadde en avkastning på 2,5 prosent i tredje kvartal, og 10,2 prosent årets ni første måneder.

Samlet oppnådde omløpsobligasjoner en avkastning på 2,1 prosent i tredje kvartal, og 8,1 prosent per 30.09. Pengemarkedsavkastningen var 0,5 prosent i kvartalet og 1,4 prosent per 30.09.

Anleggsobligasjoner

Investering i obligasjoner som holdes til forfall utgjorde 28,1 prosent av kollektivporteføljen ved kvartalslutt. Ikke regnskapsførte merverdier i kollektivporteføljen utgjorde 10,8 milliarder kroner per 30.09. Porteføljen er godt diversifisert, og består av papirer utstedt av låntakere med høy kredittverdighet. Avkastningen målt til amortisert kost var 0,9 prosent i tredje kvartal og 2,7 prosent per 30.09.

Eiendom

Eiendomsinvesteringer, inkludert norske og internasjonale eiendomsfond, utgjorde 12,1 prosent av kollektivporteføljen. Eiendomsverdiene i kollektivporteføljen er skrevet opp med 928 millioner kroner frem til utgangen av tredje kvartal etter valutasikring på utenlandske eiendommer. Kollektivporteføljens eiendomsinvesteringer oppnådde en avkastning på 4,6 prosent i første ni måneder.

Utlån

Utlån i kollektivporteføljen utgjør 67,0 milliarder kroner. Dette er fordelt med 64,0 milliarder kroner i utlån til offentlig sektor og 3,1 milliarder kroner i pantsikrede boliglån. Utlånsporteføljen er kjennetegnet av høy kvalitet, uten tap på kommunelån og meget beskjedne avsetninger til tap på boliglån. Ikke-regnskapsførte merverdier i utlånsporteføljen (fastrentelån) utgjorde 621 millioner kroner per 30.09. Avkastning etter tredje kvartal var 1,8 prosent.

Avkastning på selskapsporteføljen

Selskapsporteføljen omfatter plassering av egenkapital og ansvarlige lån/fonds-obligasjoner.

Selskapsporteføljen forvaltes med en langsiktig investeringshorisont med moderat risiko, og med en målsetting om stabil avkastning. Investeringene i selskapsporteføljen oppnådde en avkastning på 3,4 prosent ved utgangen av tredje kvartal, hvorav 0,9 prosent var i tredje kvartal.

Markedsforhold pensjon

KLP har en stabil underliggende vekst i premiereserven. Den pågående kommune- og regionreformen antas kun å ha en moderat effekt på KLPs kundemasse. I dag forventer foretaket en tilflytting på ca. 2,7 milliarder kroner og en fraflytting på ca. 5,6 milliarder kroner i 2020.

DATTERFORETAKENES FORRETNINGSOMRÅDER

Privat tjenestepensjon

KLP Bedriftspensjon har 6,8 milliarder kroner i forvaltningskapital per 30.09. Dette er en økning på 1,2 milliarder kroner siden 31.12.2018. Økningen er i hovedsak knyttet til tilflytting av pensjonskapitalbevis og vekst i foretakets innskuddspensjonsportefølje, som nå utgjør 4,5 milliarder kroner. I tillegg har det vært en positiv utvikling i aksjemarkedene, dette påvirker også utviklingen av innskuddspensjonsporteføljen. 289 nye bedriftskunder har etablerte pensjonsavtale i foretaket i løpet av årets første ni måneder, og det er tilflyttet 3491 pensjonskapitalbevis fra andre livsforsikringsselskaper.

Kundene med innskuddspensjon oppnådde en gjennomsnittlig avkastning på 12,6 prosent per 30.09. KLP Bedriftspensjon oppnådde en bokført avkastning på kollektivporteføljen på 2,4 prosent og en verdijustert avkastning på 2,9 prosent per 30.09.

Avkastningsresultatet ble 8,4 millioner kroner per 30.09, og kursreguleringsfondet var på 16 millioner kroner. KLP Bedriftspensjon har per 30.09 et totalresultat på minus 8,6 millioner kroner, en bedring på 16,7 millioner kroner målt mot tilsvarende periode i fjor.

Avkastning kundemidler

KOLLEKTIVPORTEFØLJEN	Per 30.09.2019	Per 30.09.2018
Kollektivporteføljen		
Bokført avkastning	2,4 %	3,6 %
Verdijustert avkastning	2,9 %	2,4 %
Innskuddspensjon med investeringsvalg	12,6 %	4,5 %
Profil KLP90	16,2 %	8,0 %
Profil KLP70	13,4 %	6,3 %
Profil KLP50	10,7 %	4,0 %
Profil KLP30	8,0 %	2,3 %
KLP Optimal Livsfase ¹	17,5 %	5,2 %
KLP Nåtid	3,8 %	0,1 %
KLP Kort Horisont	6,2 %	1,0 %
KLP Lang Horisont	11,7 %	3,0 %
KLP Framtid	17,3 %	5,0 %
Profil KLPPM	1,2 %	0,9 %

¹ Avkastning for profil med 100 % aksjer

Skadeforsikring

Driftsresultatet før skatt ble 140,5 millioner kroner (105,6). Resultatet er preget av et svakt forsikringsresultat, men med et positivt resultat fra regulering av tidligere års reserver og et godt finansresultat. Resultat for tredje kvartal isolert var 2,2 millioner kroner (69,2).

Forfalt brutto premie økte med 15,2 prosent i forhold til samme tidspunkt i fjor og er 1 336 millioner kroner. Personmarkedet viser en vekst på 16,3 prosent, mens Offentlig og bedrift viser en vekst på 14,6 prosent.

Foretaket fikk 22. juli i år meldt en brannskade i Vindafjord kommune hvor en flerbrukshall ble totalskadd. Skaden er avsatt i regnskapet med 95 millioner kroner. Foretakets reassurans vil redusere de regnskapsmessige effektene ned til 30 millioner kroner. Foretaket har i løpet av året også mottatt melding om ytterligere fire større skader med samlet bokført erstatningskostnad på 122 millioner kroner, hvorav reassurandørene dekker 47 millioner kroner.

Avviklingen av tidligere skadeårganger er fortsatt positiv, og det er hittil i år inntektsført 120 millioner kroner, tilsvarende 7 prosent av reservene ved inngangen av året.

Nøkkeltall for foretaket:

PER TREDJE KVARTAL	Per 30.09.2019	Per 30.09.2018
Skadeprosent	90,8	80,5
Kostnadsprosent	17,8	19,5
Totalkostnadsprosent	108,6	100,1

Netto finansinntekt etter tre kvartaler var 233 millioner kroner (105), tilsvarende 5,3 prosent (2,4). For tredje kvartal isolert var avkastningen 1,4 prosent, tilsvarende 61,5 millioner kroner (49,6).

Foretakets økonomiske stilling er fortsatt god med en solvensmargindekning (SCR) på 246 prosent.

Kapital- og fondsforvaltning

KLP Kapitalforvaltning utfører verdipapirforvaltningen i KLP-konsernet. Totalt ble det forvaltet 545 milliarder kroner ved utgangen av første halvår, hvorav 78 milliarder kroner kommer fra eksterne kunder. Hoveddelen av midlene er forvaltet på vegne av KLP og datterforetak.

Netto nytegning i KLP-fondene var 600 millioner kroner i tredje kvartal, og 3,7 milliarder kroner for årets tre første kvartaler. Eksterne kunder hadde netto nytegning på 1,1 milliarder kroner i tredje kvartal og 3,5 milliarder kroner for årets tre første kvartaler.

KLP Kapitalforvaltning hadde et resultat før skatt på 45,2 millioner kroner etter årets tre første kvartaler.

Bank

KLP Bankens formål er å tilby finansiering av boliglån og andre bankprodukter til medlemmene i KLPs pensjonsordninger (personmarked), og lån til kommuner, fylkeskommuner og selskaper som utfører offentlige oppgaver (offentlig marked). Utlånsvirksomheten finansieres med innskudd fra personer og bedrifter, innlån i verdipapirmarkedet og egenkapital. Banken forvalter også utlån finansiert av pensjonsmidler i KLP.

Per 30.09 hadde KLP Banken-konsernet 34,3 milliarder kroner i utestående lån til kunder (32,4). Fordelingen mellom personmarked og offentlige lån var henholdsvis 17,8 og 16,5 milliarder kroner.

KLP Banken forvalter for KLP 3,1 milliarder kroner i boliglån og 64,0 milliarder kroner i lån til offentlige låntakere og annen virksomhet.

Samlede boliglån i personmarkedet har økt med 1 132 millioner kroner hittil i 2019 (1 548). Forvaltede boliglån for KLP har økt med 99 millioner kroner i samme periode.

Kredittkort inngår som en del av bankvirksomheten. Utestående trukket kreditt til personkunder utgjorde 67 millioner kroner ved utgangen av tredje kvartal (65). Det er utstedt 7 600 kredittkort, hvorav omtrent 85 prosent benyttes aktivt.

Utlånsvolumet i offentlig marked på KLP Bankens balanse er redusert med 0,2 milliarder kroner hittil i 2019. Lån til offentlige låntakere som forvaltes for KLP har økt med 4,4 milliarder kroner hittil i år. Forvaltede lån til utenlandske debitorer, i hovedsakelig fremmed valuta, har i samme periode økt med 0,6 milliarder kroner.

Restanser og mislighold av boliglån på et stabilt lavt nivå. Lån med mislighold over 90 dager utgjør 0,24 prosent av samlede boliglån (0,30). Tap på kredittkort ligger på omtrent 10 prosent av trukket kreditt. Det er i bankens regnskap ved kvartalsslutt resultatført tap og tapsavsetninger på boliglån, kredittkort og debetkort med 6,2 millioner kroner (5,0). Det er ingen konstaterte tap knyttet til offentlige utlån.

KLP Banken-konsernets fremmed-finansiering består av innskudd og obligasjoner. Innskuddsveksten hittil i år er 1,0 milliarder kroner og samlede innskudd utgjør 11,6 milliarder kroner per 30.09 (10,5). Av dette er 9,7 milliarder kroner innskudd fra personkunder og 2,0 milliarder kroner er innskudd fra kommuner og bedrifter. Gjeldsopptak ved utstedelse av verdipapirer utgjorde 25,5 milliarder kroner ved kvartalsslutt (23,5).

KLP Banken-konsernet har ved utløpet av tredje kvartal et driftsresultat før skatt på 77,3 millioner kroner (71,1). Områdefordelt resultat før skatt viser 55,6 millioner kroner fra personmarkedet (36,8) og 21,7 millioner kroner fra offentlig marked (34,4).

SAMFUNNSANSVAR

KLP har lansert fire nye svanemerkede fond. To obligasjonsfond og to aksjefond. Disse fondene følger strenge kriterier for hvilke foretak som skal være i porteføljen, både når det gjelder hvilke foretak som skal utelukkes og hvilke foretak som skal inkluderes i fondet. I tillegg er det kriterier for oppfølging av foretak og åpenhet og rapportering på fondets aktiviteter.

I september arrangerte KLP et seminar om utfordringene knyttet til ansvarlig skraping av skip. Seminaret tok opp problemstillingene knyttet til det å skrape skip i India på en ansvarlig måte, og hvilke lover og regler som gjelder for foretakene.

Som en følge av skogbrannene i Amazonas har KLP hatt dialog med foretak i Brasil for å forstå hvordan de jobber med sine retningslinjer og rutiner for å sikre at de bidrar til å begrense avskogingen i landet. KLP har tydelig markert sitt standpunkt om at regnskogen må ivaretas.

KLPs grønne lån, som ble lansert i våres, er tatt godt imot. Det er så langt innvilget grønne lån på 600 millioner kroner. Disse er fordelt med 60 prosent på VAR-bransjen (vann, avløp og renovasjon) og 40 prosent på klimavennlige nybygg.

I Trondheim har KLP rehabilitert det ikoniske Max-bygget. En rekke smarte tiltak slik som kortreist lamellfasade, store felter med solceller og innovative smartbygg-løsninger har resultert i et attraktivt og energieffektivt bygg. Ved å rehabilitere bygget kontra å rive og bygge nytt, er det oppnådd en reduksjon av klimagassutslipp på ca. 60 prosent. Bygget har oppnådd sertifiseringen BREEAM-NOR «Outstanding» i prosjekteringsfasen.

FREMTIDSUTSIKTER OG HENDELSER ETTER KVARTALET

Det er vedtatt store endringer innenfor offentlig tjenestepensjon, noe som bidrar til økt kompleksitet også for våre kunder og medlemmer. KLP investerer derfor vesentlige midler i systemutvikling for å kunne levere tjenester av beste kvalitet overfor disse gruppene, samtidig som vi også søker å holde kostnadene nede gjennom utvikling av en ny og moderne pensjonsplattform.

KLP vant det første anbudet på forsikret løsning på syv år da nye Øygarden kommune valgte KLP som leverandør av offentlig tjenestepensjon fra nyttår. Med bakgrunn i vår satsning på utvikling av systemer er det ekstra gledelig at det nettopp var på systemer, service og kompetanse at KLP scoret høyest.

Oslo, 30. oktober 2019

Styret i Kommunal Landspensjonskasse gjensidig forsikringsselskap

Egil Johansen
Leder

Jenny Følling
Nestleder

Cathrine M. Lofthus

Karianne Melleby

Odd Haldgeir Larsen

Øivind Brevik

Susanne Torp-Hansen
Valgt av og blant de ansatte

Freddy Larsen
Valgt av og blant de ansatte

Resultat

KLP KONSERN

NOTE	MILLIONER KRONER	3. kvartal 2019	3. kvartal 2018	01.01.2019 -30.09.2019	01.01.2018 -30.09.2018	01.01.2018 -31.12.2018
3	Premieinntekter for egen regning	10 915	9 819	34 021	32 838	40 921
	Netto avkastning fra finansielle eiendeler	3 897	3 578	12 055	11 407	14 989
	Netto renteinntekter bank	72	61	210	183	249
	Realiserte og urealiserte gevinster og tap på finansielle instrumenter	7 585	6 531	32 430	4 546	- 14 500
8	Netto inntekter fra investeringseiendommer	831	717	3 003	3 776	4 993
4	Andre inntekter	272	302	834	847	1 107
	Sum netto inntekter	23 571	21 008	82 554	53 596	47 760
	Erstatninger for egen regning	- 5 485	- 4 907	-16 148	-14 965	- 20 015
	Endring i forsikringsmessige avsetninger	- 7 528	- 6 909	-24 279	-23 675	- 28 096
5	Rentekostnad og verdiendring ansvarlige lån og fondsobligasjonslån	- 384	27	-456	69	- 483
6	Driftskostnader	- 366	- 360	-1 287	-1 325	- 1 872
7	Andre kostnader	- 282	- 272	-839	-796	- 1 075
	Andelseiers verdiendring i konsoliderte verdipapirfond	- 1 920	- 2 553	-10 152	-2 676	4 022
	Sum kostnader	- 15 965	- 14 975	-53 162	-43 367	- 47 520
	Driftsresultat	7 606	6 033	29 393	10 229	240
	Til(-) / fra(+) kursreguleringsfond i livsforsikring	- 6 440	- 4 192	-21 097	-339	8 862
	Til(-) / fra(+) tilleggsavsetning og bufferavsetning i livsforsikring	0	0	16	21	- 2 792
	Midler tilført forsikringskundene i livsforsikring	- 326	- 1 101	-5 793	-7 656	- 3 469
	Resultat før skatt	841	740	2 518	2 255	2 840
	Skattekostnad ¹	- 221	- 274	-929	-1 002	- 125
	Resultat	620	466	1 589	1 253	2 715
	Aktuarielle gevinster og tap på ytelsesbaserte pensjonsordninger					
	- ytelser til ansatte	0	0	-60	0	- 22
	Justering av forsikringsforpliktelsene	0	0	5	0	1
	Skatt på poster som senere ikke vil bli omklassifisert til resultatet	0	0	14	0	5
	Poster som senere ikke vil bli omklassifisert til resultatet	0	0	-41	0	- 16
	Revaluering eiendommer til bruk i egen virksomhet	46	22	192	84	222
8	Valutaomregning utenlandske datterforetak	275	62	- 543	-1 170	- 238
	Justering av forsikringsforpliktelsene	- 275	- 62	543	1 170	238
	Skatt på poster som senere vil bli omklassifisert til resultatet	- 12	- 5	-48	-21	- 56
	Poster som senere vil bli omklassifisert til resultatet når særlige vilkår er oppfylt	35	16	144	63	167
	Sum utvidet resultat	35	16	103	63	150
	Totalresultat	654	482	1 692	1 316	2 866
	¹ Andelseieres andel av skattekostnad i konsoliderte verdipapirfond.	- 63	- 71	-180	-183	- 229

Balanse

KLP KONSERN

NOTE	MILLIONER KRONER	30.09.2019	30.09.2018	31.12.2018
	Utsatt skattefordel	59	420	65
	Andre immaterielle eiendeler	422	278	274
	Varige driftsmidler	2 062	1 771	1 900
	Investeringer i tilknyttede foretak og felleskontrollert virksomhet	3 293	928	1 508
8,11	Investeringseiendom	69 910	64 744	67 570
9,14	Gjeldsinstrumenter som holdes til forfall	30 223	30 229	31 053
9,14	Gjeldsinstrumenter klassifisert som lån og fordringer	144 563	133 486	141 549
9,11,14	Utlån kommuner, bedrifter og personkunder til virkelig verdi over resultat	716	902	855
9,14	Utlån kommuner, bedrifter og personkunder til amortisert kost	100 942	92 027	94 909
9,11,14	Gjeldsinstrumenter til virkelig verdi over resultat	170 177	162 101	166 344
9,11	Egenkapitalinstrumenter til virkelig verdi over resultat	194 312	171 398	159 968
9,11,14	Finansielle derivater	1 384	3 209	944
9	Fordringer	18 351	23 446	2 213
9	Eiendeler i innskuddsbasert livsforsikring	4 521	3 406	3 396
14	Kontanter og bankinnskudd	3 632	3 225	3 009
	SUM EIENDELER	744 567	691 571	675 558
	Innskutt egenkapital	15 785	14 553	14 554
	Opptjent egenkapital	20 996	17 754	19 303
	SUM EGENKAPITAL	36 781	32 307	33 857
9,10	Fondsobligasjonslån	1 894	1 475	1 662
9,10	Ansvarlig lån	5 973	5 696	6 029
	Pensjonsforpliktelser	967	837	880
15	Forsikringsmessige avsetninger i livsforsikring	556 081	516 087	509 284
9,15	Avsetninger i innskuddsbasert livsforsikring	4 521	3 406	3 396
	Premie-, erstatnings-, og sikkerhetsfondsavsetning i skadeforsikring	2 728	2 477	2 325
9,10	Utstedte obligasjonslån med fortrinnsrett	24 324	22 635	23 025
9,10	Gjeld til kredittinstitusjoner	2 735	4 436	2 794
9,10	Gjeld til og innskudd fra kunder	11 649	10 531	10 662
9,11	Finansielle derivater	3 133	530	6 809
	Utsatt skatt	1 545	2 770	1 083
16	Annen kortsiktig gjeld	9 513	15 605	6 053
	Andelseieres interesser i konsoliderte verdipapirfond	82 723	72 780	67 701
	SUM GJELD	707 786	659 264	641 701
	SUM EGENKAPITAL OG GJELD	744 567	691 571	675 558
	Betingede forpliktelser	24 189	15 362	20 532

Egenkapitaloppstilling

KLP KONSERN

2019 MILLIONER KRONER	Innskutt egenkapital	Opptjent egenkapital	Sum egenkapital
Egenkapital 01.01.2019	14 554	19 303	33 857
Resultat		1 589	1 589
Poster som senere ikke vil bli omklassifisert til resultatet		-41	-41
Poster som senere vil bli omklassifisert til resultatet når særlige vilkår er oppfylt		144	144
Sum utvidet resultat		103	103
Sum totalresultat		1 692	1 692
Netto innbetalt egenkapitaltilskudd	1 231		1 231
Sum transaksjoner med eierne	1 231		1 231
Egenkapital 30.09.2019	15 785	20 996	36 781

2018 MILLIONER KRONER	Innskutt egenkapital	Opptjent egenkapital	Sum egenkapital
Egenkapital 01.01.2018	13 125	16 439	29 564
Resultat		1 253	1 253
Poster som senere ikke vil bli omklassifisert til resultatet		0	0
Poster som senere vil bli omklassifisert til resultatet når særlige vilkår er oppfylt		63	63
Sum utvidet resultat		63	63
Sum totalresultat		1 316	1 316
Netto innbetalt egenkapitaltilskudd	1 428		1 428
Sum transaksjoner med eierne	1 428		1 428
Egenkapital 30.09.2018	14 553	17 754	32 307

2018 MILLIONER KRONER	Innskutt egenkapital	Opptjent egenkapital	Sum egenkapital
Egenkapital 01.01.2018	13 125	16 439	29 564
Resultat		2 715	2 715
Poster som senere ikke vil bli omklassifisert til resultatet		- 16	- 16
Poster som senere vil bli omklassifisert til resultatet når særlige vilkår er oppfylt		167	167
Sum utvidet resultat		150	150
Sum totalresultat		2 866	2 866
Netto innbetalt egenkapitaltilskudd	1 429		1 429
Sum transaksjoner med eierne	1 429		1 429
Egenkapital 31.12.2018	14 554	19 303	33 857

Kontantstrømoppstilling

KLP KONSERN

MILLIONER KRONER	01.01.2019 -30.09.2019	01.01.2019 -30.06.2019	01.01.2018 -31.03.2018	01.01.2018 -31.12.2018	01.01.2018 -30.09.2018
Netto kontantstrøm fra operasjonelle aktiviteter	-11 415	-9 427	-5 649	-25 067	-14 692
Netto kontantstrøm fra investeringsaktiviteter ¹	-215	-153	-50	-39	-27
Netto kontantstrøm fra finansieringsaktivitet ²	12 253	9 998	6 087	25 295	15 125
Netto endring i kontanter og bankinnskudd	623	418	387	189	405
Beholdning av kontanter og bankinnskudd ved periodens begynnelse	3 009	3 009	3 009	2 820	2 820
Beholdning av kontanter og bankinnskudd ved periodens slutt	3 632	3 426	3 396	3 009	3 225

¹ Utbetaling ved kjøp av driftsmidler.

² Netto innbetaling av egenkapitaltilskudd, opptak og nedbetaling av gjeld.

Noter til regnskapet

KLP KONSERN

NOTE 1 Regnskapsprinsipper og -estimater

REGNSKAPSPRINSIPPER

Regnskapet i denne delårsrapporten viser konsernregnskapet og selskapsregnskapet til Kommunal Landspensjonskasse (KLP) for perioden 01.01.2019 – 30.09.2019. Regnskapet er ikke revidert.

Den delen av delårsrapporten som gjelder konsernregnskapet er utarbeidet i henhold til IAS 34 Delårsrapportering.

Øvrige regnskapsprinsipper benyttet i denne delårsrapporten er konsistente med prinsippene benyttet i årsregnskapet for 2018, og det henvises til årsrapporten for nærmere beskrivelse av disse.

Delårsregnskapet inneholder ikke all informasjon som kreves av et fullstendig årsregnskap, og denne delårsrapporten bør leses i sammenheng med årsregnskapet for 2018. Dette er tilgjengelig på klp.no.

REGNSKAPSESTIMATER

Ved utarbeidelse av delårsregnskapet har ledelsen utøvet skjønn og benyttet estimater og forutsetninger som påvirker regnskapstallene. Faktiske tall kan derfor avvike fra benyttede estimater.

NOTE 2 Segmentinformasjon

MILLIONER KRONER	Kollektiv pensjon offentlig			Kollektiv pensjon privat		
	01.01.2019 -30.09.2019	01.01.2018 -30.09.2018	01.01.2018 -31.12.2018	01.01.2019 -30.09.2019	01.01.2018 -30.09.2018	01.01.2018 -31.12.2018
Premieinntekter for egen regning fra eksterne kunder ¹	32 079	31 182	38 633	870	732	1 041
Premieinntekter for egen regning fra andre konsernselskaper	78	76	94	0	0	0
Netto finansinntekter fra investeringer	35 511	14 990	8 583	520	184	-85
Øvrige inntekter fra eksterne kunder	808	825	1 074	4	2	3
Øvrige inntekter fra andre konsernselskaper	192	137	61	0	0	0
Sum inntekter	68 669	47 210	48 446	1 394	917	959
Erstatninger for egen regning	-15 077	-14 110	-18 847	-159	-126	-155
Forsikringsmessige avsetninger for egen regning	-23 027	-22 915	-27 343	-1 174	-760	-753
Kostnader innlån	-456	69	-483	0	0	0
Driftskostnader eksklusive avskrivninger	-678	-730	-1 049	-48	-47	-64
Avskrivninger	-49	-55	-73	-2	-2	-3
Andre kostnader	-918	-793	-1 068	0	0	0
Andelseiers verdiendring i konsoliderte verdipapirfond						
Sum kostnader	-40 206	-38 535	-48 864	-1 384	-936	-975
Driftsresultat	28 463	8 675	-419	10	-18	-16
Midler tilført forsikringskundene ²	-26 314	-6 799	2 843	-18	-6	-5
Resultat før skatt	2 149	1 876	2 425	-8	-24	-21
Skattekostnad	-399	-438	415	0	0	0
Resultat etter skatt	1 750	1 438	2 840	-8	-24	-21
Endring i utvidet resultat eksklusiv skatt	-55	0	-21	-1	0	0
Totalresultat	1 695	1 438	2 818	-9	-24	-21
Eiendeler	610 652	563 532	558 719	6 779	5 671	5 601
Gjeld	573 891	530 040	524 884	6 286	5 172	5 099

¹ Premieinntekter omfatter premieinntekter for egen regning inkludert sparepremie og overført premiereserve fra andre foretak.

² Midler tilført forsikringskundene inkluderer overføring til premiefond, avsetninger til kursreguleringsfond, avsetninger til tilleggsavsetninger og andre avsetninger av overskuddsmidler til forsikringskundene.

NOTE 2 Segmentinformasjon – forts.

MILLIONER KRONER	Skadeforsikring			Bank		
	01.01.2019 -30.09.2019	01.01.2018 -30.09.2018	01.01.2018 -31.12.2018	01.01.2019 -30.09.2019	01.01.2018 -30.09.2018	01.01.2018 -31.12.2018
Premieinntekter for egen regning fra eksterne kunder ¹	1 072	924	1 246	0	0	0
Premieinntekter for egen regning fra andre konsernselskaper	19	19	22	0	0	0
Netto finansinntekter fra investeringer	234	108	74	183	175	236
Øvrige inntekter fra eksterne kunder	1	1	1	14	12	17
Øvrige inntekter fra andre konsernselskaper	0	0	0	44	43	58
Sum inntekter	1 325	1 051	1 343	241	230	311
Erstatninger for egen regning	-913	-728	-1 014	0	0	0
Forsikringsmessige avsetninger for egen regning	-78	1	1	0	0	0
Kostnader innlån	0	0	0	0	0	0
Driftskostnader eksklusive avskrivninger	-191	-218	-311	-156	-153	-211
Avskrivninger	-4	-1	-2	-4	-3	-8
Andre kostnader	0	0	0	-5	-4	-8
Andelseiers verdiendring i konsoliderte verdipapirfond						
Sum kostnader	-1 185	-946	-1 326	-166	-160	-228
Driftsresultat	141	106	18	76	71	83
Midler tilført forsikringskundene ²	0	0	0	0	0	0
Resultat før skatt	141	106	18	76	71	83
Skattekostnad	-34	-17	40	-18	-17	-19
Resultat etter skatt	107	88	58	58	54	64
Endring i utvidet resultat eksklusiv skatt	-6	0	-1	-1	0	-2
Totalresultat	101	88	56	57	54	62
Eiendeler	4 979	4 694	4 490	39 616	36 473	37 093
Gjeld	3 103	2 834	2 715	37 417	34 338	34 951

¹ Premieinntekter omfatter premieinntekter for egen regning inkludert sparepremie og overført premiereserve fra andre foretak.

² Midler tilført forsikringskundene inkluderer overføring til premiefond, avsetninger til kursreguleringsfond, avsetninger til tilleggsavsetninger og andre avsetninger av overskuddsmidler til forsikringskundene.

NOTE 2 Segmentinformasjon – forts.

MILLIONER KRONER	Kapitalforvaltning			Øvrige		
	01.01.2019 -30.09.2019	01.01.2018 -30.09.2018	01.01.2018 -31.12.2018	01.01.2019 -30.09.2019	01.01.2018 -30.09.2018	01.01.2018 -31.12.2018
Premieinntekter for egen regning fra eksterne kunder ¹	0	0	0	0	0	0
Premieinntekter for egen regning fra andre konsernselskaper	0	0	0	0	0	0
Netto finansinntekter fra investeringer	4	4	5	0	0	0
Øvrige inntekter fra eksterne kunder	0	0	0	8	7	10
Øvrige inntekter fra andre konsernselskaper	387	358	478	0	0	0
Sum inntekter	392	363	482	8	7	10
Erstatninger for egen regning	0	0	0	0	0	0
Forsikringsmessige avsetninger for egen regning	0	0	0	0	0	0
Kostnader innlån	0	0	0	0	0	0
Driftskostnader eksklusive avskrivninger	-343	-334	-462	-9	-9	-12
Avskrivninger	-4	-3	-3	0	0	0
Andre kostnader	0	0	0	0	0	0
Andelseiers verdiendring i konsoliderte verdipapirfond						
Sum kostnader	-346	-336	-466	-9	-9	-12
Driftsresultat	45	27	17	-2	-2	-2
Midler tilført forsikringskundene ²	0	0	0	0	0	0
Resultat før skatt	45	27	17	-2	-2	-2
Skattekostnad	-10	-7	-3	0	0	1
Resultat etter skatt	35	20	14	-1	-1	-2
Endring i utvidet resultat eksklusiv skatt	-6	0	-2	0	0	0
Totalresultat	29	20	12	-1	-1	-2
Eiendeler	502	473	465	8	9	9
Gjeld	208	199	200	4	3	4

¹ Premieinntekter omfatter premieinntekter for egen regning inkludert sparepremie og overført premiereserve fra andre foretak.

² Midler tilført forsikringskundene inkluderer overføring til premiefond, avsetninger til kursreguleringsfond, avsetninger til tilleggsavsetninger og andre avsetninger av overskuddsmidler til forsikringskundene.

NOTE 2 Segmentinformasjon – forts.

MILLIONER KRONER	Eliminerings			Sum		
	01.01.2019 -30.09.2019	01.01.2018 -30.09.2018	01.01.2018 -31.12.2018	01.01.2019 -30.09.2019	01.01.2018 -30.09.2018	01.01.2018 -31.12.2018
Premieinntekter for egen regning fra eksterne kunder ¹	0	0	0	34 021	32 838	40 921
Premieinntekter for egen regning fra andre konsernselskaper	-97	-95	-117	0	0	0
Netto finansinntekter fra investeringer	11 246	4 450	-3 081	47 699	19 912	5 732
Øvrige inntekter fra eksterne kunder	0	0	2	834	847	1 107
Øvrige inntekter fra andre konsernselskaper	-624	-539	-596	0	0	0
Sum inntekter	10 525	3 816	-3 792	82 554	53 596	47 760
Erstatninger for egen regning	0	0	0	-16 148	-14 965	-20 015
Forsikringsmessige avsetninger for egen regning	0	0	0	-24 279	-23 675	-28 096
Kostnader innlån	0	0	0	-456	69	-483
Driftskostnader eksklusive avskrivninger	206	254	360	-1 220	-1 237	-1 750
Avskrivninger	-4	-24	-33	-68	-88	-122
Andre kostnader	85	1	2	-839	-796	-1 075
Andelseiers verdiendring i konsoliderte verdipapirfond	-10 152	-2 676	4 022	-10 152	-2 676	4 022
Sum kostnader	-9 865	-2 445	4 352	-53 162	-43 367	-47 520
Driftsresultat	660	1 371	559	29 393	10 229	240
Midler tilført forsikringskundene ²	-542	-1 170	-238	-26 874	-7 974	2 600
Resultat før skatt	118	202	321	2 518	2 255	2 840
Skattekostnad	-503	-545	-609	-964	-1 023	-175
Resultat etter skatt	-386	-343	-288	1 555	1 232	2 665
Endring i utvidet resultat eksklusiv skatt	206	84	228	137	84	201
Totalresultat	-180	-259	-60	1 692	1 316	2 866
Eiendeler	82 031	80 719	69 180	744 567	691 571	675 558
Gjeld	86 878	86 677	73 848	707 786	659 264	641 701

¹ Premieinntekter omfatter premieinntekter for egen regning inkludert sparepremie og overført premiereserve fra andre foretak.

² Midler tilført forsikringskundene inkluderer overføring til premiefond, avsetninger til kursreguleringsfond, avsetninger til tilleggsavsetninger og andre avsetninger av overskuddsmidler til forsikringskundene.

KLP konsernets virksomhet er inndelt i de seks områdene kollektiv pensjon offentlig, kollektiv pensjon privat, skadeforsikring, bank, kapitalforvaltning og øvrige. All virksomhet er rettet mot kunder i Norge.

KOLLEKTIV PENSJON OFFENTLIG

Kommunal Landspensjonskasse tilbyr kollektiv offentlig tjenestepensjon.

KOLLEKTIV PENSJON PRIVAT

KLP Bedriftspensjon AS tilbyr produkter til foretak innen både offentlig og privat sektor.

SKADEFORSIKRING

KLP Skadeforsikring AS tilbyr ting- og personskadeprodukter til arbeidsgivere innen offentlig og privat sektor. I tillegg tilbys et bredt spekter av standard forsikringsprodukter til personmarkedet.

BANK

KLPs bankvirksomhet omfatter foretakene KLP Bankholding AS og dets heleide datterselskaper: KLP Banken AS, KLP Kommunekreditt AS og KLP Boligkreditt AS. Bankvirksomheten omfatter tjenester som innskudd og utlån til personmarkedet, kredittkort, samt utlån med offentlig garanti.

KAPITALFORVALTNING

Kapitalforvaltning tilbys fra foretaket KLP Kapitalforvaltning AS. Foretaket tilbyr et bredt utvalg av verdipapirfond både til personkunder og institusjonelle kunder. Verdipapirforvaltningen har en samfunnsansvarlig profil.

ØVRIG

Øvrige segmenter består av KLP Forsikringsservice AS som tilbyr et bredt tjenestespekter til kommunale pensjonskasser.

NOTE 3 Premieinntekter for egen regning

MILLIONER KRONER	3. kvartal 2019	3. kvartal 2018	01.01.2019 -30.09.2019	01.01.2018 -30.09.2018	01.01.2018 -31.12.2018
Forfalte premier, brutto	10 843	9 711	33 667	32 536	40 468
Avgitte gjenforsikringspremier	-13	-25	-40	-54	-72
Overføring av premiereserve fra andre	85	133	395	356	524
Premieinntekter for egen regning	10 915	9 819	34 021	32 838	40 921

NOTE 4 Andre inntekter

MILLIONER KRONER	3. kvartal 2019	3. kvartal 2018	01.01.2019 -30.09.2019	01.01.2018 -30.09.2018	01.01.2018 -31.12.2018
Tilskudd avtalefestet pensjon (AFP)	282	270	828	780	1 053
Øvrige inntekter ¹	- 11	32	6	67	55
Sum andre inntekter	272	302	834	847	1 107

¹ Øvrige inntekter inkluderer investeringer fra tilknyttede foretak, slik at resultatene kan være både negative og positive.

NOTE 5 Rentekostnad og verdiendring ansvarlige lån og fondsobligasjonslån

MILLIONER KRONER	3. kvartal 2019	3. kvartal 2018	01.01.2019 -30.09.2019	01.01.2018 -30.09.2018	01.01.2018 - 31.12.2018
ANSVARLIGE LÅN					
Rentekostnader ¹	-66	-62	-190	-180	-249
Verdiendringer	-117	35	-4	218	-46
Sum rentekostnad og verdiendring ansvarlige lån	-183	-27	-193	39	-295
FONDSOBLIGASJONSLÅN					
Rentekostnader	-17	-15	-48	-45	-61
Verdiendringer	-184	69	-216	75	-127
Sum rentekostnad og verdiendring fondsobligasjonslån	-201	54	-263	30	-188
Sum rentekostnad og verdiendring ansvarlige lån og fondsobligasjonslån	-384	27	-456	69	-483

¹ Rentekostnader inkluderer amortisering av underkurs.

Noten gir en spesifisering av linjen «Rentekostnad og verdiendring ansvarlige lån og fondsobligasjonslån» fordelt på rentekostnader og verdiendring i periodene angitt.

Verdiendringene kommer i stor grad av at lånene er denominert i utenlandsk valuta. Det ansvarlige lånet er denominert i euro, mens fondsobligasjonslånet er utstedt i japanske yen.

NOTE 6 Driftskostnader

MILLIONER KRONER	3. kvartal 2019	3. kvartal 2018	01.01.2019 -30.09.2019	01.01.2018 -30.09.2018	01.01.2018 -31.12.2018
Personalkostnader	210	202	749	722	1 049
Avskrivninger og nedskrivninger	31	35	92	88	122
Andre driftskostnader	125	124	446	514	701
Sum driftskostnader	366	360	1 287	1 325	1 872

NOTE 7 Andre kostnader

MILLIONER KRONER	3. kvartal 2019	3. kvartal 2018	01.01.2019 -30.09.2019	01.01.2018 -30.09.2018	01.01.2018 -31.12.2018
Kostnader avtalefestet pensjon (AFP)	282	270	828	780	1 053
Øvrige kostnader	0	2	11	15	22
Sum andre kostnader	282	272	839	796	1 075

NOTE 8 Investerings eiendom

MILLIONER KRONER	3. kvartal 2019	3. kvartal 2018	01.01.2019 -30.09.2019	01.01.2018 -30.09.2018	01.01.2018 -31.12.2018
Netto leieinntekter	760	641	2 187	2 010	2 719
Endring i virkelig verdi	26	76	771	1 404	1 911
Gevinst ved salg	44	0	44	362	362
Netto inntekter fra investeringseiendom	831	717	3 003	3 776	4 993
Valutaomregning utenlandske datterforetak (føres i utvidet resultat)	275	62	- 543	-1 170	-238
Netto inntekter fra investeringseiendom inkludert valutaomregning	1 105	778	2 460	2 606	4 754

MILLIONER KRONER	30.09.2019	30.09.2018	31.12.2018
Bokført verdi 01.01.	67 570	63 519	63 519
Verdiregulering inkl. valutaomregning	228	234	1 673
Netto tilgang	2 075	1 045	2 360
Øvrige endringer	38	-54	19
Bokført verdi 30.09./31.12.	69 910	64 744	67 570

NOTE 9 Virkelig verdi av finansielle eiendeler og forpliktelser

Virkelig verdi skal være en representativ pris basert på hva tilsvarende eiendel eller forpliktelse ville vært omsatt for ved normale markedsbetingelser og forhold. Et finansielt instrument anses som notert i et aktivt marked dersom noterte kurser er enkelt og regelmessig tilgjengelig fra en børs, forhandler, megler, næringsgruppering, prissettings-tjeneste eller reguleringsmyndighet, og disse kursene representerer faktiske og regelmessige forekommende transaksjoner på armlengdes avstand. Dersom markedet for verdipapiret ikke er aktivt, eller verdipapiret ikke er notert på børs eller tilsvarende, benytter konsernet verdsettelsesteknikker for å fastsette virkelig verdi. Disse baseres bl.a. på informasjon om nylige gjennomførte transaksjoner på forretningsmessige vilkår, henvisning til omsetning av lignende instrumenter og prising ved hjelp av eksternt innhentede rentekurver og rentedifferansekurver. Estimatenes bygger i størst mulig grad på eksterne observerbare markedsdata, og i liten grad på selskaps-spesifikk informasjon.

For denne noten kan kategoriseringen av finansielle instrumenter deles opp i tre ulike nivåer; balanseklassifisering, regnskapsklassifisering og type instrument. Det er siste kategori, type instrument, hvor det gis informasjon på hvordan virkelig verdi er utledet.

FINANSIELLE INSTRUMENTER SOM MÅLES TIL AMORTISERT KOST

Denne kategorien inkluderer:

- Investeringer som holdes til forfall
- Obligasjoner klassifisert som utlån og fordring
- Øvrige utlån og fordringer
- Ansvarlig lånekapital (forpliktelse)
- Annen utstedt gjeld (forpliktelse)

Finansielle instrumenter som ikke måles til virkelig verdi måles til amortisert kost ved bruk av effektiv rente metode. Internrenten fastsettes ved diskontering av kontraktsfestede kontantstrømmer over forventet løpetid. Kontantstrømmene inkluderer etableringsgebyrer og direkte transaksjonskostnader samt eventuell restverdi ved utløpet av forventet løpetid. Amortisert kost er nåverdien av disse kontantstrømmene neddiskontert med internrenten. I denne noten opplyses det forøvrig om virkelig verdi på de finansielle instrumentene som måles til amortisert kost.

FINANSIELLER INSTRUMENTER SOM MÅLES TIL VIRKELIG VERDI

Denne kategorien inkluderer:

- Egenkapitalinstrumenter
- Gjeldsinstrumenter til virkelig verdi
- Derivater (eiendeler og forpliktelser)
- Gjeld til kredittinstitusjoner (forpliktelse)

Nedenfor er det listet hvilke ulike typer finansielle instrumenter som faller inn under de ulike regnskapskategoriene og hvordan virkelig verdi blir beregnet.

**INVESTERINGER SOM HOLDES TIL FORFALL
OBLIGASJONER KLASIFISERT SOM UTLÅN OG FORDRING
GJELDSINSTRUMENTER SOM MÅLES TIL VIRKELIG VERDI****a) Utenlandske rentepapirer**

Utenlandske rentepapirer prises i hovedregel på bakgrunn av priser innhentet fra indeksleverandør. Samtidig sammenlignes priser mellom flere ulike kilder for å fange opp eventuelle feil.

Følgende kilder benyttes:

- Barclays Capital Indices
- Bloomberg
- Reuters

Barclays Capital Indices har førsteprioritet (de dekker henholdsvis utenlandsk stat og utenlandsk kreditt). Deretter benyttes Bloomberg med bakgrunn i Bloombergs priskilde Business Valuator Accredited in Litigation (BVAL). BVAL inneholder verifiserte priser fra Bloomberg. Sisteprioritet er Reuters.

b) Norske rentepapirer - stat

Til prising av norske statsobligasjoner benyttes Bloomberg som kilde. Det er Oslo Børs som leverer prisen (via Bloomberg). Kursene sammenlignes med kursene fra Reuters for å avdekke eventuelle feil.

c) Norske rentepapirer – annet enn stat

Norske rentepapirer unntatt stat prises hovedsakelig direkte på kurser fra Nordic Bond Pricing. De papirene som ikke inngår hos Nordic Bond Pricing, prises teoretisk. Teoretisk pris skal baseres på antatt nåverdi ved salg av posisjonen. Diskontering gjøres ved å benytte en nullkuponkurve. Nullkuponkurven oppjusteres med en kredittspread som skal hensynta obligasjonens risiko. Kredittspreaden beregnes ut fra en spreadkurve hvor obligasjonens durasjon hensyntas. Nordic Bond Pricing er hovedkilde for spreadkurver. Disse leverer selskaps-spesifikke kurver og kurver for norske sparebanker, kommuner og kraft. Sparebanker har ulike spreadkurver basert på forvaltningskapital.

For foretak hvor Nordic Bond Pricing ikke leverer spreadkurver, benyttes spreadkurver fra tre norske banker. Når spreadkurver er tilgjengelig fra flere av disse bankene, benyttes et likevektet gjennomsnitt.

NOTE 9 Virkelig verdi av finansielle eiendeler og forpliktelser – forts.**d) Rentepapirer utstedt av utenlandske foretak, men denominert i kroner**

Virkelig verdi beregnes etter samme hovedprinsippene som for norske rentepapirer beskrevet ovenfor.

e) Fordringer på kredittinstitusjoner

Virkelig verdi av disse anses som tilnærmet lik bokført verdi da kontraktsbetingelsene løpende endres i takt med markedsrenten.

f) Utlån til kommuner og foretak med kommunal garanti

Fordringene verdsettes ved hjelp av en verdsettelsesmodell som benytter relevante kredittpåslagsjusteringer innhentet i markedet. For garanterte utlån beregnes virkelig verdi som neddiskontert kontantstrøm basert på samme rentekurve som direktelånene, men kredittmarginen er justert til markedsnivå for aktuell kombinasjon av garantist-kategori og garantiform. Garantisten er enten stat, fylkeskommune, kommune eller bank.

g) Lån med sikkerhet i pant

Prinsippene for beregning av virkelig verdi avhenger av hvorvidt utlånene har rentebinding eller ikke. Virkelig verdi av utlån med rentebinding beregnes ved å neddiskontere kontraktsfestede kontantstrømmer med markedsrente inklusive en relevant risikomargin på balansedagen. Virkelig verdi av utlån uten rentebinding anses tilnærmet lik bokført verdi da kontraktsbetingelsene løpende endres i takt med endring i markedsrentene.

EGENKAPITALINSTRUMENTER**h) Aksjer (noterte)**

Likvide aksjer verdsettes som hovedregel på basis av priser levert fra indeksleverandør. Samtidig sammenlignes priser mellom ulike kilder for å fange opp eventuelle feil.

Følgende kilder benyttes for norske aksjer:

- Oslo Børs (primærkilde)
- Morgan Stanley Capital International(MSCI)/Reuters
- Bloomberg

Følgende kilder benyttes for utenlandske aksjer:

- Morgan Stanley Capital International (MSCI) (primærkilde)
- Reuters
- Bloomberg

i) Aksjer (unoterte)

Konsernet benytter, så langt det lar seg gjøre, bransje-anbefalingene til Verdipapirfondenes forening. Dette innebærer i hovedtrekk følgende:

Sist omsatt kurs har hovedprioritet. Dersom sist omsatt kurs ligger utenfor salg-/kjøpskursen i markedet, justeres pris deretter. Det vil si at hvis sist omsatt er under salgskurs, justeres pris opp til salgskursen. Hvis den er over kjøpskurs

justeres den ned til kjøpskursen. Dersom prisbildet anses som utdatert justeres prisen etter en markedsindeks. Foretaket har valgt Oslo Børs sin small cap indeks (OSESX) som en tilnærming for unoterte aksjer.

For aksjer hvor svært lite informasjon foreligger foretas en skjønnsmessig vurdering. Med dette menes enten en fundamental analyse av foretaket, eller en meglervurdering.

j) Private Equity

Investeringer i Private Equity gjøres gjennom fond. Fondenes virkelige verdi skal baseres på rapporterte markedsverdier, som følger av International Private Equity and Venture Capital Valuation Guidelines ('IPEV Guidelines). Disse retningslinjene fastsettes av European Venture Capital Association (EVCA) og baserer seg på prinsippet om tilnærmet markedsvurdering av foretakene. Virkelig verdi er beregnet ut ifra fondenes rapporterte markedsverdi justert for inn- og utbetalinger i perioden mellom siste rapporterte markedsverdi fra fondet og perioden det rapporteres på for konsernet. Direkteinvesteringer i Private Equity behandles analogt med omløpsaksjer, men verdsettelse kan være daglig, kvartalsvis eller årlig. I de tilfeller der har vært mulig å få informasjon om hva ko-investeringer prises til i fondene, legges dette til grunn i verdsettelsen. Øvrige direkteinvesteringer er vedsatt til kostpris, rapporterte markedsverdier fra foretak eller omsatt pris der det foreligger.

DERIVATER**k) Futures/FRA/IRF**

Alle futureskontrakter til konsernet handles på børs. Bloomberg benyttes som priskilde. Det innhentes også priser fra en annen kilde som kontroll på at prisene fra Bloomberg er korrekte. Reuters fungerer som sekundærkilde.

l) Opsjoner

Bloomberg benyttes som kilde for prising av opsjoner som handles på børs. Reuters er sekundærkilde.

m) Renteswaper

Renteswaper verdsettes i en modell som hensyntar observerbare markedsdata som rentekurver og relevant kredittpåslag.

n) FX-swaper

FX-swaper med forfall på ett år eller mindre prises på kurver som er bygget opp fra FX swap-punkter hentet fra Reuters. For FX-swaper over ett år vurderes markedet relativt lite likvid og det skal benyttes basisjusterte swappkurver.

GJELD TIL KREDITTINSTITUSJONER**o) Plasseringer hos kredittinstitusjoner og deposits**

Plasseringer hos kredittinstitusjoner er innskudd med kort løpetid. Virkelig verdi beregnes ved å neddiskontere kontraktsfestede kontantstrømmer med markedsrente

NOTE 9 Virkelig verdi av finansielle eiendeler og forpliktelser – forts.

inklusive en relevant risikomargin på balansedagen.
Deposits prises på swapkurver.

**ANSVARLIG LÅNEKAPITAL, ANNEN UTSTEDT GJELD
OG INNSKUDD FRA KUNDER****p) Virkelig verdi av ansvarlige lån**

For lån notert på børs hvor det anses å være et aktivt marked brukes den observerbare prisen som virkelig verdi. For øvrige lån som ikke er en del av et aktivt marked fastsettes virkelig verdi ut i fra en intern verdsettelsesmodell basert på observerbare data.

q) Virkelig verdi av utstedt fondsobligasjonslån

Virkelig verdi i denne kategorien er fastsatt ut i fra interne verdsettelsesmodeller basert på eksterne observerbare data.

r) Utstedte obligasjoner med fortrinnsrett

Virkelig verdi i denne kategorien er fastsatt ut i fra interne verdsettelsesmodeller basert på eksterne observerbare data.

s) Innskudd fra kunder

Alle innskudd er uten rentebinding. Virkelig verdi av disse anses som tilnærmet lik bokført verdi da kontraktsbetingelsene løpende endres i takt med markedsrenten.

Tabellen under gir en nærmere spesifisering av innholdet i de ulike klassene av eiendeler og forpliktelser.

MILLIONER KRONER	30.09.2019		30.09.2018		31.12.2018	
	Bokført verdi	Virkelig verdi	Bokført verdi	Virkelig verdi	Bokført verdi	Virkelig verdi
GJELDSINSTRUMENTER SOM HOLDES TIL FORFALL - REGNSKAPSFØRT TIL AMORTISERT KOST						
Norske hold til forfall obligasjoner	6 759	7 356	7 300	7 804	7 258	7 747
Utenlandske hold til forfall obligasjoner	23 464	25 155	22 929	23 507	23 795	24 380
Sum gjeldsinstrumenter som holdes til forfall	30 223	32 511	30 229	31 311	31 053	32 127
GJELDSINSTRUMENTER KLASSIFISERT SOM LÅN OG FORDRINGER - REGNSKAPSFØRT TIL AMORTISERT KOST						
Norske obligasjonslån	43 820	46 207	43 128	43 891	45 414	47 228
Utenlandske obligasjonslån	100 694	106 083	90 335	93 860	96 106	98 645
Andre fordringer	49	49	23	23	29	29
Sum gjeldsinstrumenter klassifisert som lån og fordringer	144 563	152 339	133 486	137 775	141 549	145 902
UTLÅN KOMMUNER, BEDRIFTER OG PERSONKUNDER - REGNSKAPSFØRT TIL VIRKELIG VERDI OVER RESULTATET						
Lån til kommunal sektor eller foretak med kommunal garanti	716	716	902	902	855	855
Sum utlån kommuner, bedrifter og personkunder	716	716	902	902	855	855

NOTE 9 Virkelig verdi av finansielle eiendeler og forpliktelser – forts.

MILLIONER KRONER	30.09.2019		30.09.2018		31.12.2018	
	Bokført verdi	Virkelig verdi	Bokført verdi	Virkelig verdi	Bokført verdi	Virkelig verdi
UTLÅN KOMMUNER, BEDRIFTER OG PERSONKUNDER - REGNSKAPSFØRT TIL AMORTISERT KOST						
Utlån med sikkerhet i pant	20 803	20 819	19 256	19 264	19 674	19 680
Lån til kommunal sektor eller foretak med kommunal garanti	71 488	72 131	64 998	65 373	67 150	67 495
Utlån utland med sikkerhet i pant og offentlig garanti	8 584	8 627	7 704	7 730	8 016	8 049
Utlån kredittkort	67	67	68	68	69	69
Sum utlån kommuner, bedrifter og personkunder	100 942	101 643	92 027	92 434	94 909	95 293
GJELDSINSTRUMENTER - REGNSKAPSFØRT TIL VIRKELIG VERDI OVER RESULTATET						
Norske obligasjoner	57 534	57 534	58 839	58 839	58 737	58 737
Norske sertifikater	7 765	7 765	7 855	7 855	7 521	7 521
Utenlandske obligasjoner	92 643	92 643	82 489	82 489	85 580	85 580
Plassering hos kredittinstitusjoner	12 235	12 235	12 918	12 918	14 507	14 507
Sum gjeldsinstrumenter	170 177	170 177	162 101	162 101	166 344	166 344
EGENKAPITALINSTRUMENTER - REGNSKAPSFØRT TIL VIRKELIG VERDI OVER RESULTATET						
Aksjer	178 716	178 716	159 333	159 333	146 865	146 865
Aksjefond	14 296	14 296	11 184	11 184	12 199	12 199
Eiendomsfond	39	39	53	53	45	45
Alternative investeringer	1 261	1 261	827	827	858	858
Sum egenkapitalinstrumenter	194 312	194 312	171 398	171 398	159 968	159 968
FORDRINGER						
Fordringer i forbindelse med direkte forretninger	13 724	13 724	13 713	13 713	1 123	1 123
Fordringer i forbindelse med gjenforsikringsforretninger	129	129	61	61	63	63
Gjenforsikringsandel av brutto erstatningsavsetning	13	13	17	17	0	0
Fordringer ved verdipapirhandel	3 559	3 559	9 432	9 432	603	603
Fordskuddsbetalt husleie tilknyttet eiendomsvirksomheten	212	212	221	221	166	166
Andre fordringer	713	713	3	3	258	258
Sum lån og fordringer øvrige inkl. fordringer på forsikringstakere	18 351	18 351	23 446	23 446	2 213	2 213

NOTE 9 Virkelig verdi av finansielle eiendeler og forpliktelser – forts.

MILLIONER KRONER	30.09.2019		30.09.2018		31.12.2018	
	Bokført verdi	Virkelig verdi	Bokført verdi	Virkelig verdi	Bokført verdi	Virkelig verdi
FINANSIELL GJELD - REGNSKAPSFØRT TIL AMORTISERT KOST						
Fondsobligasjonslån	1 894	1 676	1 475	1 339	1 662	1 332
Ansvarlige lån	5 973	6 833	5 696	6 215	6 029	6 302
Gjeld til kredittinstitusjoner	1 202	1 202	861	861	1 015	1 015
Utstedt obligasjonslån med fortrinnsrett	24 324	24 454	22 635	22 640	23 025	23 179
Gjeld til og innskudd fra kunder	11 649	11 649	10 531	10 531	10 662	10 662
Sum finansiell gjeld	45 042	45 814	41 196	41 585	42 392	42 489
FINANSIELL GJELD - REGNSKAPSFØRT TIL VIRKELIG VERDI OVER RESULTATET						
Gjeld til kredittinstitusjoner	1 532	1 532	3 575	3 575	1 779	1 779
Sum finansiell gjeld	1 532	1 532	3 575	3 575	1 779	1 779
Eiendeler i innskuddsbasert livsforsikring	4 521	4 521	3 406	3 406	3 396	3 396
Avsetninger i innskuddsbasert livsforsikring	4 521	4 521	3 406	3 406	3 396	3 396

MILLIONER KRONER	30.09.2019		30.09.2018		31.12.2018	
	Eiendeler	Forpliktelser	Eiendeler	Forpliktelser	Eiendeler	Forpliktelser
FINANSIELLE DERIVATER - REGNSKAPSFØRT TIL VIRKELIG VERDI						
Valutateterminer	330	2 297	2 320	317	133	6 107
Renteswaper	161	739	425	212	155	702
Rente- og valutaswaper	893	97	465	0	657	0
Akseopsjon	0	1	0	1	0	0
Sum finansielle derivater	1 384	3 133	3 209	530	944	6 809

NOTE 10 Innlån

MILLIONER KRONER	Pålydende i NOK	Valuta	Rente	Forfall	Bokført verdi 30.09.2019	Bokført verdi 30.09.2018	Bokført verdi 31.12.2018
TIDSBEGRENSET ANSVARLIG LÅN							
Kommunal Landspensjonskasse	5 163	EUR	Fast ¹	2045	5 973	5 696	6 029
Sum ansvarlige lån	5 163				5 973	5 696	6 029
FONDSOBLIGASJONSLÅN							
Kommunal Landspensjonskasse	984	JPY	Fast ²	2034	1 894	1 475	1 662
Sum fondsobligasjonslån	984				1 894	1 475	1 662
UTSTEDTE OBLIGASJONSLÅN MED FORTRINNSRETT							
KLP Kommunekreditt AS	0	NOK	Flytende	2018	0	175	0
KLP Kommunekreditt AS	178	NOK	Flytende	2019	178	3 334	1 172
KLP Kommunekreditt AS	1 555	NOK	Flytende	2020	1 563	3 062	3 314
KLP Kommunekreditt AS	680	NOK	Fast	2020	705	777	752
KLP Kommunekreditt AS	4 000	NOK	Flytende	2021	4 018	4 014	4 014
KLP Kommunekreditt AS	600	NOK	Fast	2021	610	610	602
KLP Kommunekreditt AS	5 000	NOK	Flytende	2022	5 013	4 006	4 007
KLP Kommunekreditt AS	5 000	NOK	Flytende	2023	5 015	0	2 506
KLP Kommunekreditt AS	500	NOK	Fast	2027	505	505	508
KLP Boligkreditt AS	0	NOK	Flytende	2019	0	417	408
KLP Boligkreditt AS	664	NOK	Flytende	2020	667	2 007	2 007
KLP Boligkreditt AS	2 500	NOK	Flytende	2021	2 508	2 505	2 506
KLP Boligkreditt AS	2 000	NOK	Flytende	2023	2 002	1 201	1 201
KLP Boligkreditt AS	1 500	NOK	Flytende	2024	1 500	0	0
Annet					40	22	30
Sum utstedte obligasjonslån med fortrinnsrett	24 177				24 324	22 635	23 025

¹ Lånet har et renteendringstidspunkt i 2025.² Lånet har et renteendringstidspunkt i 2034.

Noten viser finansiell gjeld konsernet har ved periodeslutt, hvor mesteparten er finansiering til KLP Bank konsernet. De angitte selskapene er utstedere av den finansielle gjelden som er beskrevet. Innskudd hører inn under KLP Banken AS.

NOTE 10 Innlån– forts.

MILLIONER KRONER	Pålydende i NOK	Valuta	Rente	Forfall	Bokført verdi 30.09.2019	Bokført verdi 30.09.2018	Bokført verdi 31.12.2018
GJELD TIL KREDITTINSTITUSJONER							
KLP Banken AS	0	NOK	Fast	2018	0	207	0
KLP Banken AS	0	NOK	Flytende	2019	0	654	614
KLP Banken AS	300	NOK	Fast	2020	300	0	0
KLP Banken AS	300	NOK	Flytende	2020	301	0	201
KLP Banken AS	200	NOK	Flytende	2021	200	0	0
KLP Banken AS	200	NOK	Flytende	2022	200	0	200
KLP Banken AS	200	NOK	Flytende	2024	200	0	0
KLP Fond	0	NOK	Fast	2018	0	503	0
KLP Fond	0	NOK	Fast	2019	0	0	509
KLP Fond	0	NOK/EUR/USD	Flytende	2018	0	1 538	0
KLP Fond	604	NOK/EUR/USD	Flytende	2019	604	0	621
Kommunal Landspensjonskasse	0	NOK/EUR/USD	Flytende	2018	0	1 532	0
Kommunal Landspensjonskasse	928	NOK/EUR/USD	Flytende	2019	928	0	650
KLP Banken AS	0	NOK/EUR/USD	Flytende	2018	0	3	0
Sum gjeld til kredittinstitusjoner	2 732				2 735	4 436	2 794
GJELD TIL OG INNSKUDD KUNDER ³							
Privat	9 699	NOK			9 699	8 512	8 716
Næring	1 923	NOK			1 923	1 991	1 914
Utlandet	27	NOK			27	27	32
Sum gjeld til og innskudd fra kunder.	11 649				11 649	10 531	10 662
Sum innlån	44 704				46 575	44 772	44 172

¹ Lånet har et renteendringstidspunkt i 2025.

² Lånet har et renteendringstidspunkt i 2034.

³ Det er ikke kontraktfestet forfall på innskudd.

Noten viser finansiell gjeld konsernet har ved periodeslutt, hvor mesteparten er finansiering til KLP Bank konsernet.

De angitte selskapene er utstedere av den finansielle gjelden som er beskrevet. Innskudd hører inn under KLP Banken AS.

NOTE 11 Virkelig verdi hierarki

30.09.2019 MILLIONER KRONER	Nivå 1	Nivå 2	Nivå 3	Sum
EIENDELER REGNSKAPSFØRT TIL VIRKELIG VERDI				
Investeringseiendom	0	0	69 910	69 910
Tomter	0	0	928	928
Eiendomsfond	0	0	3 025	3 025
Bygg	0	0	65 957	65 957
Utlån til virkelig verdi	0	716	0	716
Obligasjoner og andre verdipapirer med fast avkastning	45 302	112 635	0	157 937
Sertifikater	4 976	2 789	0	7 765
Obligasjoner	25 562	109 846	0	135 409
Obligasjonsfond	14 763	0	0	14 763
Utlån og fordringer	10 340	1 900	0	12 240
Aksjer og andeler	175 003	4 805	14 504	194 312
Aksjer	173 053	3 505	2 158	178 716
Aksjefond	1 951	0	35	1 985
Eiendomsfond	0	39	0	39
Spesialfond	0	1 261	0	1 261
Private Equity	0	0	12 311	12 311
Finansielle derivater	0	1 384	0	1 384
Sum eiendeler regnskapsført til virkelig verdi	230 645	121 440	84 414	436 499
FORPLIKTELSER REGNSKAPSFØRT TIL VIRKELIG VERDI				
Finansielle derivater gjeld	0	3 133	0	3 133
Gjeld til andre kredittinstitusjoner og annen gjeld ¹	1 532	0	0	1 532
Sum forpliktelser regnskapsført til virkelig verdi	1 532	3 133	0	4 666

¹ Linjen «Gjeld til kredittinstitusjoner» i balansen inneholder forpliktelser målt til virkelig verdi og amortisert kost. Denne linjen er derfor ikke avstembar mot balansen. Forpliktelsene som måles til amortisert kost utgjør 1 202 millioner kroner per 30.09.2019

NOTE 11 Virkelig verdi hierarki – forts.

30.09.2018 MILLIONER KRONER	Nivå 1	Nivå 2	Nivå 3	Sum
EIENDELER REGNSKAPSFØRT TIL VIRKELIG VERDI				
Investeringseiendom	0	0	64 744	64 744
Tomter	0	0	833	833
Eiendomsfond	0	0	2 681	2 681
Bygg	0	0	61 231	61 231
Utlån til virkelig verdi	0	902	0	902
Obligasjoner og andre verdipapirer med fast avkastning	44 219	105 001	0	149 219
Sertifikater	7 044	811	0	7 855
Obligasjoner	23 874	104 190	0	128 064
Obligasjonsfond	13 301	0	0	13 301
Utlån og fordringer	11 276	1 605	0	12 882
Aksjer og andeler	154 209	4 789	12 400	171 398
Aksjer	152 457	3 909	2 968	159 333
Aksjefond	1 752	0	65	1 817
Eiendomsfond	0	53	0	53
Spesialfond	0	827	0	827
Private Equity	0	0	9 367	9 367
Finansielle derivater	0	3 209	0	3 209
Sum eiendeler regnskapsført til virkelig verdi	209 704	115 507	77 144	402 355
FORPLIKTELSER REGNSKAPSFØRT TIL VIRKELIG VERDI				
Finansielle derivater gjeld	0	530	0	530
Gjeld til andre kredittinstitusjoner og annen gjeld ¹	3 072	503	0	3 575
Sum forpliktelser regnskapsført til virkelig verdi	3 072	1 033	0	4 105

¹ Linjen «Gjeld til kredittinstitusjoner» i balansen inneholder forpliktelser målt til virkelig verdi og amortisert kost. Denne linjen er derfor ikke avstembar mot balansen. Forpliktelsene som måles til amortisert kost utgjør 1 202 millioner kroner per 30.09.2019

NOTE 11 Virkelig verdi hierarki – forts.

31.12.2018 MILLIONER KRONER	Nivå 1	Nivå 2	Nivå 3	Sum
EIENDELER REGNSKAPSFØRT TIL VIRKELIG VERDI				
Investeringseiendom	0	0	67 570	67 570
Tomter	0	0	903	903
Eiendomsfond	0	0	2 887	2 887
Bygg	0	0	63 780	63 780
Utlån til virkelig verdi	0	855	0	855
Obligasjoner og andre verdipapirer med fast avkastning	44 655	107 176	0	151 830
Sertifikater	5 222	2 298	0	7 521
Obligasjoner	26 193	104 877	0	131 070
Obligasjonsfond	13 240	0	0	13 240
Utlån og fordringer	12 747	1 766	0	14 514
Aksjer og andeler	143 025	3 957	12 986	159 968
Aksjer	141 269	3 054	2 542	146 865
Aksjefond	1 756	0	61	1 816
Eiendomsfond	0	45	0	45
Spesialfond	0	858	0	858
Private Equity	0	0	10 383	10 383
Finansielle derivater	0	944	0	944
Sum eiendeler regnskapsført til virkelig verdi	200 427	114 699	80 556	395 681
FORPLIKTELSE REGNSKAPSFØRT TIL VIRKELIG VERDI				
Finansielle derivater gjeld	0	6 809	0	6 809
Gjeld til andre kredittinstitusjoner og annen gjeld ¹	1 270	509	0	1 779
Sum forpliktelser regnskapsført til virkelig verdi	1 270	7 317	0	8 588
ENDRINGER I NIVÅ 3, INVESTERINGSEIENDOM				
Inngående balanse 01.01.		Bokført verdi 30.09.2019	Bokført verdi 30.09.2018	Bokført verdi 31.12.2018
		67 570	63 519	63 519
Solgt / avgang som følge av reklass		-291	-314	-452
Tilgang som følge av kjøp og aktiveringer		2 366	1 359	2 831
Urealiserte endringer		228	234	1 673
Øvrige endringer		37	-54	0
Utgående balanse 30.09./31.12.		69 910	64 744	67 570
Realisert gevinst / tap		362	363	363
ENDRINGER I NIVÅ 3, VERDIPAPIRER				
Inngående balanse 01.01.		Bokført verdi 30.09.2019	Bokført verdi 30.09.2018	Bokført verdi 31.12.2018
		12 986	10 438	10 438
Solgt		-2 953	-1 841	-2 414
Kjøpt		2 818	1 924	2 607
Urealiserte endringer		1 653	1 879	2 356
Utgående balanse 30.09./31.12.		14 504	12 400	12 986
Realisert gevinst / tap		803	1 109	1 279
Sum nivå 3 per 30.09./31.12.		84 414	77 144	80 556

¹Linjen «Gjeld til kredittinstitusjoner» i balansen inneholder forpliktelser målt til virkelig verdi og amortisert kost. Denne linjen er derfor ikke avstembar mot balansen. Forpliktelsene som måles til amortisert kost utgjør 1 202 millioner kroner per 30.09.2019

NOTE 11 Virkelig verdi hierarki – forts.

Urealiserte endringer og realisert gevinst/tap reflekteres på linjen «Netto verdiendringer på finansielle instrumenter» i konsernresultatet.

Tabellene «Endringene i nivå 3» viser endringer i nivå 3 klassifiserte papirer i perioden angitt.

Virkelig verdi skal være en representativ pris basert på hva tilsvarende eiendel eller forpliktelse ville vært omsatt for ved normale markedsbetingelser og forhold. Høyeste kvalitet i forhold til virkelig verdi er basert på noterte kurser i et aktivt marked. Et finansielt instrument anses som notert i et aktivt marked dersom noterte kurser er enkelt og regelmessig tilgjengelig fra en børs, forhandler, megler, næringsgruppering, prissettingstjeneste eller reguleringsmyndighet, og disse kursene representerer faktiske og regelmessige forekommende transaksjoner på armlengdes avstand.

NIVÅ 1:

Instrumenter i dette nivået henter virkelig verdi fra noterte priser i et aktivt marked for identiske eiendeler eller forpliktelser som enheten har tilgang til ved rapporteringstidspunktet. Eksempler på instrumenter i nivå 1 er børsnoterte papirer.

NIVÅ 2:

Instrumenter i dette nivået henter virkelig verdi fra observerbare markedsdata. Dette inkluderer priser basert på identiske instrumenter, men hvor instrumentet ikke innehar høy nok omsetningsfrekvens og derfor ikke anses som omsatt i et aktivt marked, samt priser basert på tilsvarende eiendeler og prisledende indikatorer som kan bli bekreftet fra markedsinformasjon. Eksempler på instrumenter i nivå 2 er rentepapirer priset ut fra rentebaner.

NIVÅ 3:

Instrumenter på nivå 3 innehar ingen observerbare markedsdata eller omsettes i markeder ansett som inaktive. Prisen baseres hovedsakelig på egne beregninger hvor reell virkelig verdi kan avvike hvis instrumentet skulle blitt omsatt. Instrumentene som omfattes i nivå 3 hos konsernet er blant annet unoterte aksjer og Private Equity.

Verdsettelse rundt poster i de ulike nivåene er beskrevet i note 9. For beskrivelse av prising på investeringseiendom henvises det til årsrapporten.

For eiendeler som inngår i nivå 3 er det ikke blitt gjort noen sensitivitetsanalyse. For sensitivitetsanalyse for investeringseiendom henvises det til årsrapporten. Alt av investeringseiendom inngår forøvrig i nivå 3. En endring i variablene til prisingen er vurdert som lite signifikant for verdipapirene. På generelt grunnlag vil en endring i prisingen på 5% gi en endring på 4 221 millioner kroner per 30.09.2019 på de eiendelene som ligger i nivå 3.

Eiendeler i innskuddsbasert livforsikring er ikke inkludert i tabellen. Eiendeler i innskuddsbasert livforsikring har 4 519 millioner kroner i finansielle eiendeler som måles til virkelig verdi, alt i nivå 1. Per 30.09.2019 vil de 4 519 millioner kronene inngå med 3 118 millioner i aksjer og andeler i nivå 1, 1 401 millioner kroner i gjeldsinstrumenter til virkelig verdi i nivå 1 og det resterende er utlån og fordringer i nivå 1.

Hva gjelder flytting av papirer mellom nivåene er det lagt grenser på antall handelsdager og omsetningsmengde på aksjer for å skille nivå 1 og nivå 2. De generelle prinsippene rundt nivåfordeling går hovedsaklig på om eiendelen eller forpliktelsen er notert eller ikke, og om noteringen kan anses å være i et aktivt marked. For aksjer er det et ytterligere skille på handelsdager og omsetningsmengde som skiller ut noterte papirer som ikke inngår i aktivt marked. Ved flytting mellom nivåene tas det forøvrig utgangspunkt i verdien ved periodeslutt.

I 3. kvartal er det flyttet aksjer for 128 millioner kroner fra nivå 1 til 2 og 551 millioner kroner fra nivå 2 til 1. Dette skyldes endring i likviditet.

NOTE 12 Likviditetsrisiko

Tabellen nedenfor spesifiserer selskapets finansielle forpliktelser klassifisert etter forfallsstruktur. Beløpene i tabellen er udiskonterte kontraktsmessige kontantsstrømmer.

30.09.2019 MILLIONER KRONER	Innen 1 mnd.	1-12 mnd.	1-5 år	5-10 år	Over 10 år	Sum
Ansvarlige lån ¹	0	253	1 010	6 196	0	7 459
Fondsobligasjonslån ¹	0	99	265	331	1 548	2 243
Gjeld til og innskudd fra kunder (uten bestemt forfall)	11 649	0	0	0	0	11 649
Utstedt obligasjonslån med fortrinnsrett	0	1 682	23 291	605	0	25 578
Gjeld til kredittinstitusjoner	235	321	930	0	0	1 485
Finansielle derivater	2 968	1 533	78	-158	-363	4 058
Leverandørgjeld	81	0	0	0	0	81
Betingede forpliktelser (uten bestemt forfall)	24 189	0	0	0	0	24 189
Sum	39 122	3 888	25 574	6 973	1 185	76 741

Hensyntar man ikke-kontrollerende eierinteresser, reduseres derivater med forfall innen en måned med 282 millioner kroner, gjeld til kredittinstitusjoner innen en mnd. reduseres med 162 millioner kroner og derivater med forfall innen 1 til 12 måneder reduseres med 61 millioner kroner. Total reell likviditetsrisiko for konsernet er 76 235 millioner kroner.

30.09.2018 MILLIONER KRONER	Innen 1 mnd.	1-12 mnd.	1-5 år	5-10 år	Over 10 år	Sum
Ansvarlige lån ¹	0	241	965	6 157	0	7 363
Fondsobligasjonslån ¹	0	89	237	297	1 392	2 014
Gjeld til og innskudd fra kunder (uten bestemt forfall)	10 531	0	0	0	0	10 531
Utstedt obligasjonslån med fortrinnsrett	0	1 746	22 327	619	0	24 692
Gjeld til kredittinstitusjoner	748	423	238	0	0	1 409
Finansielle derivater	827	960	185	-95	-166	1 711
Leverandørgjeld	78	0	0	0	0	78
Betingede forpliktelser (uten bestemt forfall)	15 362	0	0	0	0	15 362
Sum	27 545	3 459	23 952	6 978	1 226	63 160

¹ Noe av den ansvarlige lånekapitalen er evigvarende. Beregnede kontantstrømmer er frem til forventet forfall ved rentereguleringstidspunkt.

Hensyntar man ikke-kontrollerende eierinteresser, reduseres derivater med forfall innen en måned med 35 millioner kroner, gjeld til kredittinstitusjoner innen en mnd. reduseres med 0,3 millioner kroner og derivater med forfall innen 1 til 12 måneder reduseres med 14 millioner kroner. Total reell likviditetsrisiko for konsernet er 63 110 millioner kroner.

NOTE 12 Likviditetsrisiko – forts.

31.12.2018 MILLIONER KRONER	Innen 1 mnd.	1-12 mnd.	1-5 år	5-10 år	Over 10 år	Sum
Ansvarlige lån ¹	0	252	1 010	6 444	0	7 706
Fondsobligasjonslån ¹	0	63	252	315	1 520	2 151
Gjeld til og innskudd fra kunder (uten bestemt forfall)	10 662	0	0	0	0	10 662
Utstedt obligasjonslån med fortrinnsrett	0	1 547	21 844	616	0	24 006
Gjeld til kredittinstitusjoner	1 930	540	412	0	0	2 882
Finansielle derivater	5 291	4 231	313	-96	-295	9 445
Leverandørgjeld	50	0	0	0	0	50
Betingede forpliktelser (uten bestemt forfall)	20 532	0	0	0	0	20 532
Sum	38 465	6 634	23 832	7 279	1 226	77 435

Hensyntar man ikke-kontrollerende eierinteresser, reduseres derivater med forfall innen en måned med 282 millioner kroner, gjeld til kredittinstitusjoner innen en mnd. reduseres med 1 176 millioner kroner, derivater med forfall innen 1 til 12 måneder reduseres med 860 millioner kroner og derivater med forfall mellom 1 til 5 år øker med 0,3 millioner kroner. Total reell likviditetsrisiko for konsernet er 75 070 millioner kroner.

¹ Noe av den ansvarlige lånekapitalen er evigvarende. Beregnede kontantstrømmer er frem til forventet forfall ved rentereguleringstidspunkt.

Tabellen viser de samlede finansielle forpliktelsene konsernet har på rentebetalinger og innbetaling av hovedstol, basert på forfall. KLP Banken konsern innehar den største delen av de finansielle forpliktelsene i konsernet.

Med likviditetsrisiko menes risikoen for at konsernet ikke skal klare å innfri de finansielle forpliktelsene som det har. Risikoen for at konsernet ikke skal ha tilstrekkelig likviditet til å dekke kortsiktig gjeld og løpende drift er svært liten ettersom en stor del av eiendelene er likvide. Konsernet har betydelige midler investert i pengemarked, obligasjoner og aksjer som kan selges ved likviditetsbehov. Konsernets likviditetsstrategi innebærer at det til enhver tid skal ha tilstrekkelige likvide midler til å møte konsernets forpliktelser ved forfall, uten at det påløper kostnader av betydning knyttet til å frigjøre midler.

Aktivasammensetningen i konsernets porteføljer skal være tilstrekkelig likvid til å kunne dekke annet likviditetsbehov som kan oppstå. KLP Kapitalforvaltning AS forvalter likviditeten. Det er etablert interne rammer for størrelsen på likviditetsbeholdningen. Konsernets enhet for risikostyring overvåker og rapporterer utviklingen i likviditetsbeholdningen fortløpende. Konsernstyret fastsetter årlig en kapitalforvaltnings- og likviditetsstrategi for konsernet. Likviditetsstrategien inneholder blant annet rammer, ansvarsforhold, risikomål og beredskapsplan for likviditetsstyringen.

De største forpliktelsene i konsernet er forsikringsrelaterte og gjelder i all vesentlighet pensjonsforpliktelser. Disse forpliktelsene er fullfunderte og likviditetsstyringen håndteres på tilsvarende vis som øvrige forpliktelser.

NOTE 13 Renterisiko

30.09.2019 MILLIONER KRONER								
	Inntil 3 mnd.	Fra 3 mnd. til 12 mnd.	Fra 1 år til 5 år	Fra 5 år til 10 år	Over 10 år	Endring i kontantstrøm 01.01.2019 -30.09.2019	Sum	Sum justert for ikke- kontrollerende eierinteresser
EIENDELER								
Finansielle derivater klassifisert som eiendeler	6	0	14	-24	-296	-9	-309	-303
Gjeldsinstrumenter klassifisert som lån og fordringer målt til amortisert kost	0	0	0	0	0	0	0	0
Obligasjoner og andre verdipapirer med fast avkastning	-48	-60	-1 459	-1 924	-2 182	231	-5 441	-4 756
Rentefondsandeler	-1 055	0	0	0	0	0	-1 055	-1 055
Utlån og fordringer	-1	0	0	0	0	106	105	74
Utlån	0	0	0	0	0	505	505	505
Kontanter og innskudd	0	0	0	0	0	27	27	27
Betingede forpliktelser ¹	0	0	0	0	0	83	83	83
Sum eiendeler	-1 098	-60	-1 445	-1 948	-2 478	944	-6 085	-5 424
FORPLIKTELSER								
Innskudd	0	0	0	0	0	-87	-87	-87
Gjeld stiftet ved utstedelse av verdipapir	0	0	0	0	0	-191	-191	-191
Finansielle derivater klassifisert som gjeld	-1	-2	57	2	0	9	65	65
Fondsobligasjon og ansvarlige lån	0	0	0	59	107	0	166	166
Gjeld til kredittinstitusjoner	0	0	0	0	0	-20	-20	0
Sum forpliktelser	-1	-2	57	61	107	-289	-67	-47
Sum før skatt	-1 099	-62	-1 389	-1 887	-2 371	655	-6 153	-5 471
Sum etter skatt	-824	-47	-1 041	-1 415	-1 778	491	-4 614	-4 103

¹ Betingede forpliktelser er i denne sammenheng aksepterte, ikke utbetalte utlån.

NOTE 13 Renterisiko – forts.

30.09.2018 MILLIONER KRONER								
	Inntil 3 mnd.	Fra 3 mnd. til 12 mnd.	Fra 1 år til 5 år	Fra 5 år til 10 år	Over 10 år	Endring i kontantstrøm 01.01.2018 -30.09.2018	Sum	Sum justert for ikke- kontrollerende eierinteresser
EIENDELER								
Finansielle derivater klassifisert som eiendeler	2	-3	9	158	-305	-3	-141	-133
Gjeldsinstrumenter klassifisert som lån og fordringer målt til amortisert kost	0	0	0	0	0	1	1	1
Obligasjoner og andre verdipapirer med fast avkastning	-47	-77	-1 346	-1 969	-1 692	264	-4 867	-4 298
Rentefondsandeler	-803	0	0	0	0	0	-803	-803
Utlån og fordringer	-1	-1	0	0	0	109	107	87
Utlån	0	0	0	0	0	462	462	462
Kontanter og innskudd	0	0	0	0	0	24	24	24
Betingede forpliktelser ¹	0	0	0	0	0	34	34	34
Sum eiendeler	-849	-81	-1 337	-1 811	-1 997	891	-5 183	-4 627
FORPLIKTELSE								
Innskudd	0	0	0	0	0	-78	-78	-78
Gjeld stiftet ved utstedelse av verdipapir	0	0	0	0	0	-176	-176	-176
Finansielle derivater klassifisert som gjeld	-1	0	40	-28	2	15	28	29
Fondsobligasjon og ansvarlige lån	0	0	0	50	70	0	121	121
Gjeld til kredittinstitusjoner	0	0	0	0	0	-21	-21	-21
Sum forpliktelser	-1	0	40	23	72	-260	-126	-125
Sum før skatt	-850	-81	-1 297	-1 788	-1 925	632	-5 309	-4 752
Sum etter skatt	-637	-60	-973	-1 341	-1 444	474	-3 982	-3 564

¹ Betingede forpliktelser er i denne sammenheng aksepterte, ikke utbetalte utlån.

NOTE 13 Renterisiko – forts.

31.12.2018 MILLIONER KRONER								
	Inntil 3 mnd.	Fra 3 mnd. til 12 mnd.	Fra 1 år til 5 år	Fra 5 år til 10 år	Over 10 år	Endring i kontantstrøm 01.01.2018 -31.12.2018	Sum	Sum justert for ikke- kontrollerende eierinteresser
EIENDELER								
Finansielle derivater klassifisert som eiendeler	3	6	-1	84	-290	-4	-202	-207
Gjeldsinstrumenter klassifisert som lån og fordringer målt til amortisert kost	0	0	0	0	0	1	1	1
Obligasjoner og andre verdipapirer med fast avkastning	-50	-55	-1 439	-1 904	-1 718	346	-4 819	-4 276
Rentefondsandeler	-831	0	0	0	0	0	-831	-831
Utlån og fordringer	-1	-1	0	0	0	145	143	117
Utlån	0	0	0	0	0	630	630	630
Kontanter og innskudd	0	0	0	0	0	30	30	30
Betingede forpliktelser ¹	0	0	0	0	0	101	101	101
Sum eiendeler	-880	-50	-1 440	-1 820	-2 007	1 249	-4 947	-4 435
FORPLIKTELSE								
Innskudd	0	0	0	0	0	-107	-107	-107
Gjeld stiftet ved utstedelse av verdipapir	0	0	0	0	0	-240	-240	-240
Finansielle derivater klassifisert som gjeld	-1	3	69	29	0	19	119	119
Fondsobligasjon og ansvarlige lån	0	0	0	54	89	0	143	143
Gjeld til kredittinstitusjoner	0	0	0	0	0	-38	-38	-38
Sum forpliktelser	-1	3	69	84	89	-366	-122	-122
Sum før skatt	-881	-47	-1 371	-1 736	-1 918	883	-5 069	-4 557
Sum etter skatt	-661	-35	-1 028	-1 302	-1 439	662	-3 802	-3 418

¹ Betingede forpliktelser er i denne sammenheng aksepterte, ikke utbetalte utlån.

Noten viser resultateffekten ved en økning i markedsrenten på én prosent, for virkelig verdi risiko og flytende rente risiko.

Endring i virkelig verdi (virkelig verdi risiko) vises i de fem første kolonnene, sortert etter forfallstidspunkt på papirene, og er beregnet ved endring i virkelig verdi på rentebærende instrumenter hvis renten hadde vært en prosent høyere ved periodeslutt. Kolonnen «Endring i kontantstrøm» (flytende rente risiko) viser endringen i kontantstrømmer hvis renten hadde vært en prosent høyere gjennom perioden det rapporteres på. Summen av disse reflekterer den samlede resultateffekten som scenarioet ved en prosents høyere rente hadde gitt konsernet i perioden det rapporteres på.

Virkelig verdi risiko gjelder fastrente papirer hvor markedsverdien på papiret svinger i motsatt takt av markedsrenten. Flytende rente risiko gjelder papirer som har flytende rente, hvor markedsverdien holder seg stabil, men hvor endring i markedsrente gir utslag i endrede løpende inntekter.

Rentepapirer, med følgende egenskaper og klassifiseringer,

faller inn under noten; verdipapirer til virkelig verdi over resultatet (flytende og faste rentebetingelser), investeringer som holdes til forfall (kun de med flytende rentebetingelser) og lån og fordringer (kun de med flytende rentebetingelser). Konsernet har ingen rentepapirer klassifisert som tilgjengelig for salg.

Konsernets investeringer i renteinstrumenter med fast rente, som regnskapsføres til amortisert kost, gir ingen endring i resultatregnskapet ved endring av markedsrente. Tilsvarende gjelder for utstedt gjeld med fast rente regnskapsført til amortisert kost.

Forsikringskontrakter med avkastningsgaranti endrer ikke regnskapsmessig verdi selv om rentenivået endres. Endring i rentenivå har heller ingen innvirkning på den garanterte avkastningen, men vil ha betydning for den oppnådde avkastning som skal dekke avkastningsgarantien. Det skyldes at forsikringsmidlene delvis investeres i gjeldsinstrumenter hvor kontantstrømmene skal bidra til å dekke avkastningsgarantien.

NOTE 14 Kredittisiko

30.09.2019 MILLIONER KRONER									
	Investment grade AAA til BBB	Lavere Rating	Offentlig garanti	Bank og finans	Boliglån < 80% ¹	Boliglån > 80% ¹	Øvrige	Totalt	Totalt justert for andelseieres interesser i konsoliderte verdipapirfond
Gjeldsinstrumenter som holdes til forfall målt til amortisert kost	28 293	0	31	0	0	0	1 899	30 223	30 223
Gjeldsinstrumenter klassifisert som lån og fordringer målt til amortisert kost	121 157	0	976	631	0	0	21 799	144 563	144 563
Gjeldsinstrumenter til virkelig verdi - verdipapirer med fast avkastning ²	112 471	1 184	4 732	14 252	0	0	11 922	144 561	129 335
Rentefond	0	0	0	0	0	0	14 763	14 763	13 240
Utlån og fordringer	11 630	0	0	611	0	0	0	12 240	9 915
Finansielle derivater klassifisert som eiendeler	1 384	0	0	0	0	0	0	1 384	1 326
Kontanter og innskudd	3 571	0	0	61	0	0	0	3 632	3 632
Utlån	0	0	72 387	0	18 623	2 199	8 450	101 658	101 658
Sum	278 506	1 184	78 126	15 554	18 623	2 199	58 833	453 024	433 892

SPESIFISERING AV INVESTMENT GRADE MILLIONER KRONER						Sum Invest- ment grade
	AAA	AA	A	BBB		
Gjeldsinstrumenter som holdes til forfall målt til amortisert kost	13 156	3 884	9 290	1 963		28 293
Gjeldsinstrumenter klassifisert som lån og fordringer målt til amortisert kost	20 619	19 971	58 504	22 064		121 157
Gjeldsinstrumenter til virkelig verdi - verdipapirer med fast avkastning	41 495	9 704	28 757	32 515		112 471
Rentefond	0	0	0	0		0
Utlån og fordringer	0	3 862	7 768	0		11 630
Finansielle derivater klassifisert som eiendeler	0	338	1 046	0		1 384
Kontanter og innskudd	0	229	3 343	0		3 571
Utlån	0	0	0	0		0
Sum	75 270	37 987	108 706	56 542		278 506

¹ Disse to kolonnene gir informasjon på andel boliglån med pantsikkerhet innenfor 80 % av verdigrunnlag og boliglån som overgår 80 % pantsikkerhet av verdigrunnlag.

² I kolonne "Øvrige" har vi inkludert en investering som bærer kredittisiko men som ikke er direkte avstembar mot balanseposten "gjeldsinstrumenter til virkelig verdi over resultat" og derav skaper en differanse på NOK 1 387 millioner per 30.09.2019.

NOTE 14 Kredittisiko – forts.

30.09.2018 MILLIONER KRONER									
	Investment grade AAA til BBB	Lavere Rating	Offentlig garanti	Bank og finans	Boliglån < 80% ¹	Boliglån > 80% ¹	Øvrige	Totalt	Totalt justert for andelseieres interesser i konsoliderte verdipapirfond
Gjeldsinstrumenter som holdes til forfall målt til amortisert kost	27 925	0	31	0	0	0	2 273	30 229	30 229
Gjeldsinstrumenter klassifisert som lån og fordringer målt til amortisert kost	109 182	0	591	0	0	0	23 713	133 486	133 486
Gjeldsinstrumenter til virkelig verdi - verdipapirer med fast avkastning ²	110 389	1 042	3 830	8 672	0	0	13 434	137 366	124 720
Rentefond	0	0	0	0	0	0	13 300	13 300	13 300
Utlån og fordringer	12 814	0	0	114	0	0	0	12 928	10 716
Finansielle derivater klassifisert som eiendeler	3 209	0	0	0	0	0	0	3 209	2 501
Kontanter og innskudd	3 225	0	0	0	0	0	0	3 225	3 225
Utlån	0	0	65 043	0	17 228	2 043	8 614	92 929	92 929
Sum	266 744	1 042	69 495	8 785	17 228	2 043	61 334	426 672	411 105

SPESIFISERING AV INVESTMENT GRADE MILLIONER KRONER					
	AAA	AA	A	BBB	Sum Invest- ment grade
Gjeldsinstrumenter som holdes til forfall målt til amortisert kost	12 601	3 539	8 505	3 280	27 925
Gjeldsinstrumenter klassifisert som lån og fordringer målt til amortisert kost	19 491	18 390	52 476	18 825	109 182
Gjeldsinstrumenter til virkelig verdi - verdipapirer med fast avkastning	40 354	8 955	33 374	27 707	110 389
Rentefond	0	0	0	0	0
Utlån og fordringer	0	1 168	11 645	0	12 814
Finansielle derivater klassifisert som eiendeler	0	277	2 932	0	3 209
Kontanter og innskudd	50	270	2 905	0	3 225
Utlån	0	0	0	0	0
Sum	72 497	32 599	111 837	49 811	266 744

¹ Disse to kolonnene gir informasjon på andel boliglån med pantsikkerhet innenfor 80 % av verdigrunnlag og boliglån som overgår 80 % pantsikkerhet av verdigrunnlag.

² I kolonne "Øvrige" har vi inkludert en investering som bærer kredittisiko men som ikke er direkte avstembar mot balanseposten "gjeldsinstrumenter til virkelig verdi over resultat" og derav skaper en differanse på NOK 1 387 millioner per 30.09.2019.

NOTE 14 Kredittisiko – forts.

31.12.2018 MILLIONER KRONER									
	Investment grade AAA til BBB	Lavere Rating	Offentlig garanti	Bank og finans	Boliglån < 80% ¹	Boliglån > 80% ¹	Øvrige	Totalt	Totalt justert for andelseieres interesser i konsoliderte verdipapirfond
Gjeldsinstrumenter som holdes til forfall målt til amortisert kost	28 743	0	31	0	0	0	2 279	31 053	31 053
Gjeldsinstrumenter klassifisert som lån og fordringer målt til amortisert kost	116 292	0	664	0	0	0	24 593	141 549	141 549
Gjeldsinstrumenter til virkelig verdi - verdipapirer med fast avkastning ²	113 232	884	3 764	7 845	0	0	14 207	139 932	127 481
Rentefond	0	0	0	0	0	0	13 240	13 240	13 240
Utlån og fordringer	14 235	0	0	279	0	0	0	14 514	11 406
Finansielle derivater klassifisert som eiendeler	944	0	0	0	0	0	0	944	904
Kontanter og innskudd	2 949	0	0	60	0	0	0	3 009	3 009
Utlån	0	0	67 665	0	17 619	2 072	8 408	95 764	95 764
Sum	276 394	884	72 125	8 185	17 619	2 072	62 728	440 005	424 405

SPESIFISERING AV INVESTMENT GRADE MILLIONER KRONER						Sum Invest- ment grade
	AAA	AA	A	BBB		
Gjeldsinstrumenter som holdes til forfall målt til amortisert kost	12 745	3 957	8 432	3 608		28 743
Gjeldsinstrumenter klassifisert som lån og fordringer målt til amortisert kost	21 830	18 988	55 903	19 570		116 292
Gjeldsinstrumenter til virkelig verdi - verdipapirer med fast avkastning	40 206	9 156	34 665	29 205		113 232
Rentefond	0	0	0	0		0
Utlån og fordringer	0	2 331	11 903	0		14 235
Finansielle derivater klassifisert som eiendeler	0	112	832	0		944
Kontanter og innskudd	0	263	2 686	0		2 949
Utlån	0	0	0	0		0
Sum	74 782	34 808	114 421	52 383		276 394

¹ Disse to kolonnene gir informasjon på andel boliglån med pantsikkerhet innenfor 80 % av verdigrunnlag og boliglån som overgår 80 % pantsikkerhet av verdigrunnlag.

² I kolonne "Øvrige" har vi inkludert en investering som bærer kredittisiko men som ikke er direkte avstembar mot balanseposten "gjeldsinstrumenter til virkelig verdi over resultat" og derav skaper en differanse på NOK 1 387 millioner per 30.09.2019.

NOTE 14 Kredittrisiko – forts.

Med kredittrisiko menes risikoen for at motparten ikke skal klare å møte sine forpliktelser til KLP Konsernet. I denne tabellen er kredittrisiko målt ved ratingbyråers estimater på hvor høy kreditverdighet de ulike utstederne av rentepapirer har. For eiendeler som ikke er ratet så er de lagt i andre kategorier som beskriver kredittrisiko, eksempelvis sektor og garantier.

Det er lagt vekt på at kreditteksponeringen er diversifisert for å unngå konsentrasjon av kredittrisiko mot enkelte debitorer. For å overvåke kredittrisiko i utlånene og investeringene er det nedsatt en egen kredittkomite som møtes på jevnlig basis. Grensene for kredittrisiko mot den enkelte debitor fastsettes av komiteen. Endringer i debitors kredittvurdering overvåkes og følges opp av KLP Kapitalforvaltning AS.

Konsernet har god balanse mellom norske og internasjonale obligasjoner, og har en portefølje av utelukkende gode kreditter. Konsernet har en høy konsentrasjon av gjeldsinstrumenter rettet mot norsk offentlig sektor, som anses å ha en lav kredittrisiko.

I noteinndelingen er det benyttet rating fra Standard & Poor's, Moodys og Fitch. Ratingen er konvertert til S&P

sin ratingtabell, hvor AAA er tilknyttet papirer med høyest kreditverdighet. Laveste rating av de tre er benyttet. Alle tre ratingselskaper er likestilte som grunnlag for investeringer i rentepapirer. Det som er klassifisert som «Øvrige» er i all hovedsak verdipapirer utstedt av kraftselskaper og andre foretaksobligasjoner; dette beløper seg til 59 milliarder kroner per 30.09.2019. KLP Konsernet har strenge retningslinjer for investeringer i rentepapirer, som også gjelder for investeringer som faller inn under kategorien Øvrige.

Linjene i noten er sammenfallende med balanseoppsettet. Unntakene er gjeldsinstrumenter til virkelig verdi som er delt opp i tre kategorier i noten og utlån som vist samlet i noten, men som befinner seg på to linjer i balansen (virkelig verdi og amortisert kost).

Konsernregnskapet viser enheter KLP konsernet anses å ha kontroll over. Dette gir inntrykk av en høyere risiko enn hva som er reelt, da risiko som konsernet ikke bærer vises i regnskapet. I ytterste kolonne vises det kun foretak, og faktisk eierskap i fond som foretaket har ved periodeslutt.

MILLIONER KRONER	30.09.2019		30.09.2018		31.12.2018	
	Konsolidert	Justert for andelseieres interesser i konsoliderte verdipapirfond	Konsolidert	Justert for andelseieres interesser i konsoliderte verdipapirfond	Konsolidert	Justert for andelseieres interesser i konsoliderte verdipapirfond
TI STØRSTE MOTPARTER						
Motpart 1	10 982	10 446	15 275	15 134	13 491	13 322
Motpart 2	9 166	9 166	9 080	8 673	8 766	8 475
Motpart 3	7 043	6 771	8 291	8 291	8 475	8 475
Motpart 4	7 002	6 583	7 966	5 592	6 860	5 896
Motpart 5	5 878	5 714	5 717	5 512	5 966	5 785
Motpart 6	4 850	4 772	5 437	5 373	5 285	4 962
Motpart 7	4 788	4 672	4 672	4 672	4 766	4 699
Motpart 8	4 672	4 663	4 635	4 597	4 750	4 698
Motpart 9	4 033	3 565	3 594	3 456	4 698	4 696
Motpart 10	3 700	3 557	3 354	3 342	3 686	3 577
Sum	62 115	59 909	68 021	64 642	66 743	64 584

Tabellen ovenfor viser de ti største motpartene KLP konsernet har eksponering mot. Beløpene oppgitt er balanseført verdi. «Totalt justert for andelseieres interesser i konsoliderte verdipapirfond» inkluderer kun det som er i

konsernets eie og hvor konsernet innehar reell kredittrisiko. Majoriteten av de ti største motpartene er enten finansinstitusjoner eller motparter omfattet av en offentlig garanti (statlig eller kommunal garanti).

NOTE 15 Forsikringsmessige avsetninger i livsforsikring

MILLIONER KRONER	30.09.2019	30.09.2018	31.12.2018
Premiereserve - ordinær tariff	458 150	430 425	435 267
Premiefond, bufferfond og pensjonistenes overskuddsfond	10 236	11 343	12 098
Tilleggsavsetning	28 403	25 624	28 418
Kursreguleringsfond	54 441	42 647	33 447
Andre avsetninger	61	59	54
Udisponert resultat tilført forsikringskontraktene	4 790	5 989	0
Sum forsikringsmessige avsetninger i livsforsikring	556 081	516 087	509 284

MILLIONER KRONER	30.09.2019	30.09.2018	31.12.2018
Premiereserve	4 506	3 388	3 377
Innskuddsfond	15	18	20
Sum avsetning i innskuddsbasert livsforsikring	4 521	3 406	3 396

NOTE 16 Annen kortsiktig gjeld

MILLIONER KRONER	30.09.2019	30.09.2018	31.12.2018
Kortsiktig gjeld verdipapirhandel	5 695	12 080	2 292
Påløpt ikke utlignet skatt	650	201	655
Forskuddstrekk pensjonsordning	388	363	420
Leverandørgjeld	188	357	373
Forhåndsinnkalt tilskudd til forsikringsvirksomheten	1 737	1 981	1 434
Øvrig kortsiktig gjeld	855	622	878
Sum annen kortsiktig gjeld	9 513	15 605	6 053

NOTE 17 Kapitalkrav

I Solvens II-balansen inngår eiendeler og forpliktelser til virkelig verdi. For eiendeler som har en annen verdi i regnskapet legges derfor mer-/mindreverdiene til. For KLPs forsikringsforpliktelser finnes det ikke observerbare markedsverdier. Disse beregnes derfor ved et beste estimat basert på aktuarielle forutsetninger. I tillegg kommer en risikomargin som skal reflektere en tredjeparts kapitalkostnader ved å overta disse forpliktelsene.

Kapitalgruppe 1 fremkommer av Solvens II-balansen, samt fondsobligasjonslånet. Kapitalgruppe 2 består av ansvarlige lån, risikoutjevningssfond og ikke-innbetalt supplerende kapital. Finanstilsynet har godkjent at KLPs vedtektsfestede etterinnkallingsrett kan regnes med som supplerende kapital med et beløp tilsvarende 2,5% av foretakets premiereserve.

Kapital som kan medregnes i kapitalgruppe 2 er i hovedsak begrenset oppad til 50% av kapitalkravet.

Uten bruk av midlertidig fradrag i forsikringstekniske avsetninger er foretakets solvensgrad 248% som er godt over foretakets mål om minst 150%. Med det midlertidige fradraget er solvensgraden 306%.

	30.09.2019	30.09.2018	31.12.2018
Solvensgrad	248 %	249 %	243 %

MILLIARDER KRONER	30.09.2019	30.09.2018	31.12.2018		30.09.2019	30.09.2018	31.12.2018
FORENKLET SOLVENS II BALANSE							
Eiendeler, bokført	620	571	566	Beste estimat	559	514	507
Merverdier HTF/lån og fordringer	10	5	5	Risikomargin	15	13	13
Merverdier øvrige utlån	1	0	0	Ansvarlige lån/fondsobligasjonslån	8	7	8
Øvrige mer/mindreverdier	0	0	0	Andre forpliktelser	11	8	9
Utsatt skattefordel	0	0	0	Utsatt skatteforpliktelse	2	2	2
Sum eiendeler etter solvens II	630	577	572	Sum forpliktelser etter solvens II	596	544	539
				Eiendeler minus forpliktelser	34	32	33
				- Utsatt skattefordel	0	0	0
				- Risikoutjevningssfond	-6	-4	-5
				+ Fondsobligasjonslån	2	1	2
				Basiskapital - kapitalgruppe 1	31	30	29
				Tellende ansvarlig kapital - kapitalgruppe 1	31	30	29
				Ansvarlige lån	7	7	6
				Risikoutjevningssfond	6	4	-5
				Basiskapital - kapitalgruppe 2	13	11	2
				Supplerende kapital	11	11	11
				Supplerende kapital - kapitalgruppe 2	11	11	11
				Frdrag for maks. kapital i gruppe 2	-17	-15	-5
				Tellende ansvarlig kapital - kapitalgruppe 2	7	7	7
				Utsatt skattefordel	0	0	0
				Tellende ansvarlig kapital - kapitalgruppe 3	0	0	0
				Tellende ansvarlig kapital under Solvens II	38	36	36
				Solvenskapitalkrav (SCR)	15	15	15
				Solvensgrad	248 %	249 %	243 %

NOTE 18 Presentasjon av eiendeler og gjeld som er gjenstand for netto oppgjør

30.09.2019 MILLIONER KRONER					Relaterte beløp som ikke er presentert netto			
	Brutto finansielle eiendeler/gjeld	Brutto eiendeler/gjeld som er presentert netto	Balanseført verdi	Finansielle instrumenter	Sikkerhet i kontanter	Sikkerhet i verdipapirer	Netto beløp	Netto beløp justert for andelseieres interesser i konsoliderte verdipapirfond
EIENDELER								
Finansielle derivater	1 384	0	1 384	-481	-931	0	2	2
Repoer	0	0	0	0	0	0	0	0
Sum	1 384	0	1 384	-481	-931	0	2	2
GJELD								
Finansielle derivater	3 133	0	3 133	-481	-208	-2 590	97	97
Repoer	0	0	0	0	0	0	0	0
Sum	3 133	0	3 133	-481	-208	-2 590	97	97

30.09.2018 MILLIONER KRONER					Relaterte beløp som ikke er presentert netto			
	Brutto finansielle eiendeler/gjeld	Brutto eiendeler/gjeld som er presentert netto	Balanseført verdi	Finansielle instrumenter	Sikkerhet i kontanter	Sikkerhet i verdipapirer	Netto beløp	Netto beløp justert for andelseieres interesser i konsoliderte verdipapirfond
EIENDELER								
Finansielle derivater	3 209	0	3 209	-529	-2 491	-264	95	81
Repoer	0	0	0	0	0	0	0	0
Sum	3 209	0	3 209	-529	-2 491	-264	95	81
GJELD								
Finansielle derivater	530	0	530	-530	-22	-29	0	0
Repoer	503	0	503	0	0	0	503	503
Sum	1 033	0	1 033	-530	-22	-29	503	503

NOTE 18 Presentasjon av eiendeler og gjeld som er gjenstand for netto oppgjør - forts.

31.12.2018 MILLIONER KRONER					Relaterte beløp som ikke er presentert netto				
	Brutto finansielle eiendeler/gjeld	Brutto eiendeler/gjeld som er presentert netto	Balanseført verdi	Finansielle instrumenter	Sikkerhet i kontanter	Sikkerhet i verdipapirer	Netto beløp	Netto beløp justert for andelseieres interesser i konsoliderte verdipapirfond	
EIENDELER									
Finansielle derivater	944	0	944	-293	-632	0	23	23	
Repoer	0	0	0	0	0	0	0	0	
Sum	944	0	944	-293	-632	0	23	23	
GJELD									
Finansielle derivater	6 809	0	6 809	-293	-1 313	-8 083	0	0	
Repoer	509	0	509	0	0	0	509	509	
Sum	7 318	0	7 318	-293	-1 313	-8 083	509	509	

Formålet med noten er å vise den potensielle effekten av nettingavtaler i konsernet; hvilke muligheter konsernet har for å motregne bilaterale avtaler mot andre motparter dersom disse skulle gå konkurs, og beløpet som gjenstår om alle slike nettingavtaler materialiseres. Notene viser derivatposisjoner og repo-avtaler i balansen. Repoer inngår i linjen "Gjeld til kredittinstitusjoner" i balansen.

De konsoliderte tallene inkluderer alle enheter KLP konsernet anses å ha kontroll over. I tillegg viser ytterste kolonne hvilket reelt nettobeløp som gjenstår om konsernet motregner avtalene; noe som kun inkluderer konsernselskaper av ordinær art.

Nøkkeltall - akkumulert

MILLIONER KRONER	3. kvartal 2019	2. kvartal 2019	1. kvartal 2019	4. kvartal 2018	3. kvartal 2018	2. kvartal 2018	1. kvartal 2018	4. kvartal 2017
KLP KONSERN								
Resultat før skatt	2 518	1 678	953	2 840	2 255	1 516	880	2 474
Forvaltningskapital	744 567	736 852	699 017	675 558	691 571	668 577	649 547	652 167
Egenkapital	36 781	34 893	34 457	33 857	32 307	30 386	30 158	29 564
Solvensgrad	248%	239 %	245 %	243 %	249 %	231 %	233 %	224 %
Antall ansatte i konsernet	1 001	998	993	990	990	980	966	961
KOMMUNAL LANDSPENSJONSKASSE								
Resultat før skatt	2 149	1 457	808	2 425	1 876	1 287	812	1 985
Premieinntekter for egen regning	32 157	21 834	6 705	38 727	31 259	21 989	6 334	32 417
- herav tilflyttet premiereserve	0	0	0	5	5	5	5	298
Erstatninger for egen regning	15 077	10 028	5 022	18 847	14 110	9 473	4 844	17 386
- herav fraflyttet premiereserve, tilleggsavs. og kursreguleringsfond	288	288	248	497	497	497	424	212
Eiendeler i kollektivporteføljen	551 696	541 802	529 900	515 905	509 046	502 991	495 146	495 607
Eiendeler i investeringsvalgporteføljen	2 592	2 589	2 491	2 423	2 478	2 487	2 351	2 375
Forsikringskundernes fond inkludert opptjent resultat	554 350	542 589	524 095	507 600	514 393	506 479	487 732	489 159
- herav fond med garantert avkastning	466 523	461 642	449 226	445 799	439 939	437 311	424 503	421 286
Ansvarlig kapital	38 238	36 410	36 510	36 106	36 854	34 417	34 131	33 511
Solvensgrad	274 %	264 %	270 %	263 %	274 %	253 %	255 %	242 %
Risikoresultat	940	536	207	958	578	393	193	897
Avkastningsresultat	4 720	4 338	2 157	5 207	6 086	5 046	2 931	6 769
Administrasjonsresultat	192	80	48	137	115	22	29	141
Soliditetskapital	139 677	132 050	123 125	108 825	120 680	115 445	109 209	116 656
Bokført avkastning kollektivporteføljen	2,7 %	2,0 %	1,0 %	3,5 %	3,1 %	2,3 %	1,2 %	3,9 %
Verdijustert avkastning kollektivporteføljen	6,6 %	4,8 %	3,1 %	1,5 %	2,9 %	1,3 %	-0,4 %	6,7 %
Avkastning investeringsvalgporteføljen	7,4 %	5,4 %	3,7 %	0,6 %	3,1 %	1,3 %	-0,9 %	7,4 %
Avkastning selskapsporteføljen	3,4 %	2,6 %	1,3 %	4,2 %	3,1 %	2,3 %	1,6 %	4,0 %

Nøkkeltall - akkumulert – forts

MILLIONER KRONER	3. kvartal 2019	2. kvartal 2019	1. kvartal 2019	4. kvartal 2018	3. kvartal 2018	2. kvartal 2018	1. kvartal 2018	4. kvartal 2017
KLP SKADEFORSIKRING AS								
Resultat før skatt	140,5	138,4	109,5	17,5	105,6	36,5	-12,5	164,2
Opptjente brutto premier	1 131,1	741,2	363,4	1 338,2	994,5	655,7	324,1	1 344,3
Premieinntekter for egen regning	1 090,9	714,4	350,0	1 268,4	942,3	620,9	306,7	1 286,8
Egenkapital	1 875,9	1 874,2	1 852,6	1 775,0	1 860,0	1 807,1	1 767,9	1 771,9
Skadeprosent	90,8 %	85,7 %	80,7 %	83,5 %	80,5 %	81,7 %	80,6 %	87,1 %
Totalkostnadsprosent	108,6 %	104,8 %	99,4 %	104,5 %	100,1 %	103,2 %	101,7 %	106,0 %
Avkastning på midler til forvaltning	5,3 %	3,9 %	2,5 %	1,8 %	2,4 %	1,3 %	-0,2 %	5,6 %
Ansvarlig kapital	1 882	1 854	1 823	1 759	1 840	1 795	1 771	1 764
Solvensgrad	246 %	248 %	246 %	243 %	251 %	240 %	237 %	233 %
Årlig premievolum person	651,1	630,5	609,6	587,9	564,1	547,8	539,6	526,4
Årlig premievolum arbeidsgiver	910,6	901,3	892,8	809,0	797,8	797,7	791,5	889,6
Netto nyttegning (akkumulert innenfor året)	93,4	72,4	44,7	119,8	43,8	27,3	10,0	50,3
KLP BEDRIFTSPENSJON AS								
Resultat før skatt	-8,6	-10,7	-0,7	-20,8	-24,1	-16,7	-8,5	-24,5
Premieinntekter for egen regning	869,8	624,7	361,4	1 041,3	731,8	474,4	247,5	996,7
- herav tilflyttet premiereserve	394,6	309,6	202,1	519,6	350,4	217,2	118,4	543,1
Forsikringskundernes fond inkludert opptjent resultat	6 264	5 985	5 684	5 080	5 100	4 764	4 491	4 328
- herav fond med garantert avkastning	1 550	1 551	1 535	1 492	1 498	1 498	1 483	1 442
Avkastningsresultat	8,4	5,7	3,3	28,1	25,3	19,9	11,5	77,8
Risikoresultat	0,8	-2,0	1,7	3,4	-7,9	-2,5	0,3	-0,6
Administrasjonsresultat	-26,8	-19,2	-9,6	-38,9	-28,6	-21,8	-11,2	-38,8
Ansvarlig kapital	202	204	235	233	211	217	209	197
Solvensgrad	123 %	124 %	140 %	147 %	133 %	128 %	126 %	111 %
Soliditetskapital	692,5	676,3	672,4	646,3	642	665,8	674,4	721,3
Bokført kapitalavkastning kollektivportefølje	2,4 %	1,6 %	0,8 %	4,5 %	3,6 %	2,6 %	1,4 %	8,3 %
Verdijustert kapitalavkastning kollektivportefølje	2,9 %	2,0 %	1,1 %	3,0 %	2,4 %	1,4 %	0,4 %	5,6 %
Avkastning innskuddspensjon med investeringsvalg	12,6 %	9,5 %	7,4 %	-3,8 %	4,5 %	1,1 %	-2,6 %	11,9 %
Avkastning selskapsportefølje	2,5 %	1,8 %	1,0 %	1,1 %	1,0 %	0,5 %	0,0 %	2,3 %

Nøkkeltall - akkumulert – forts

MILLIONER KRONER	3. kvartal 2019	2. kvartal 2019	1. kvartal 2019	4. kvartal 2018	3. kvartal 2018	2. kvartal 2018	1. kvartal 2018	4. kvartal 2017
KLP BANKEN KONSERN								
Resultat før skatt	77,3	50,6	24,0	83,4	71,1	43,0	23,7	103,1
Netto renteinntekter	209,4	138,1	66,0	248,5	183,2	122,6	64,6	241,6
Øvrige driftsinntekter	58,4	38,5	18,9	75,4	56,0	37,4	18,3	68,2
Driftskostnader, avskrivninger og tapsavsetninger	-167,8	-114,4	-57,5	-226,9	-160,7	-114,4	-58,1	-203,4
Netto realisert/urealisert endring finansielle instrumenter til virkelig verdi	-22,7	-11,6	-3,4	-13,5	-7,4	-2,7	-1,1	-3,4
Innskudd	11 649	11 465	11 031	10 662	10 531	10 218	9 733	9 669
Utlån til kunder	17 746	17 351	17 038	16 716	16 243	15 764	15 147	14 441
Utlån med offentlig garanti	16 524	16 293	16 660	16 759	16 206	16 282	16 091	16 322
Misligholdte lån	69	60	62	56	32	21	27	22
Innlån ved utstedelse av verdipapirer	25 528	24 858	24 655	24 040	23 496	23 084	23 341	22 924
Forvaltningskapital	39 611	38 861	38 586	37 089	36 468	35 817	35 404	34 981
Gjennomsnittlig forvaltningskapital	38 350	37 975	37 837	36 035	35 725	35 399	35 192	34 682
Egenkapital	2 195	2 174	2 154	2 138	2 130	2 108	2 094	2 078
Rentenetto	0,55 %	0,36 %	0,17 %	0,69 %	0,51 %	0,35 %	0,18 %	0,70 %
Resultat av ordinær drift før skatt	0,20 %	0,13 %	0,06 %	0,23 %	0,20 %	0,12 %	0,07 %	0,30 %
Egenkapitalavkastning før skatt	4,82 %	4,73 %	4,50 %	3,83 %	4,56 %	4,14 %	4,57 %	5,57 %
Kapitaldekning	19,1 %	19,6 %	19,0 %	20,1 %	19,9 %	20,2 %	20,6 %	21,1 %
Antall personkunder	69 147	66 879	64 729	62 502	60 697	59 204	57 568	54 568
Herav medlemmer i KLP	49 814	48 135	46 453	44 693	43 267	41 698	40 317	38 382
KLP KAPITALFORVALTNING AS								
Resultat før skatt	45,2	19,2	-2,1	16,7	26,6	-0,9	-2,1	46,7
Totale midler til forvaltning	544 395	530 531	520 816	494 542	498 246	483 636	483 074	488 947
Midler forvaltet for eksterne kunder	77 736	71 301	70 628	63 696	68 975	58 980	63 989	70 878

Kvartalsregnskap

BÆREKRAFTSREGNSKAP
3. KVARTAL 2019

Bærekraftsregnskap

INTEGRERE SAMFUNNSANSVAR I ALL VÅR VIRKSOMHET	30.09.2019	30.09.2018	30.09.2017	Bidrar mot FNs bærekraftsmål:
MEDARBEIDERSTATISTIKK				
Ansatte i KLP	1001	990	956	n/a
Sykefravær totalt	3,9 %	4,1 %	4,4 %	3.
MILJØ				
Antall flyreiser (strekninger)	4 783	4 744	4 965	13. 12.
Klimagassutslipp fra forretningsreiser med fly (tonn CO2e)	654	675	618	13. 12.
Energiforbruk i KLPs egne kontorlokaler (kWh/m2)	124	122	125	9. 13.
Energiforbruk i KLPs eiendomsportefølje (kWh/m2)	193	200	191	9. 13.
PÅVIRKE SELSKAPER OG BRANSJER TIL MER BÆREKRAFTIG DRIFT				
Selskaper utelukket fra investeringene	352	187	176	Alle bærekraftsmål
Generalforsamlinger i norske selskap hvor KLP har stemt (antall/andel)	89 (98%)	95 (98%)	106 (98%)	n/a
Generalforsamlinger i utenlandske selskaper hvor KLP har stemt (antall/andel)	6590 (97%)	5618 (97%)	2336 (91%)	n/a
Selskaper KLP har hatt direkte dialog med	127	93	176	Alle bærekraftsmål

Bærekraftsregnskap

ØKE INVESTERINGER SOM FREMMER EN BÆREKRAFTIG UTVIKLING OG STØTTER OPP OM VÅRE FINANSIELLE MÅL	Endring 3. kvartal					Bidrar til FN's bærekraftsmål
	2019	2018	01.01.2019 -30.09.2019	01.01.2018 -30.09.2018	01.01.2018 -31.12.2018	
KLIMAVENNLIGE INVESTERINGER						
Fornybar energi i Norge (mNOK)	63	201	21 823	22 789	23 014	7.
Fornybar energi i Europa og USA (mNOK)	119	-463	2 157	1 370	1 644	7.
Fornybar energi i utviklingsland (mNOK)	91	65	638	510	483	7. 9. 17.
Utlån til kraft, vann, avløp og renovasjon (mNOK)	285	-23	2 796	3 125	2 588	7.
Internasjonale kraftselskaper (mNOK)	33	1200	2 497	1 200	1200	7.
Miljøbygg i eiendomsporteføljen (mNOK)	48	36	12 028	10 343	10 517	9.
Grønne obligasjoner (mNOK)	15	-6	930	759	792	n/a
Andre klimavennlige investeringer (mNOK)	37	n/a	177	230	230	n/a
Totalt (mNOK)	692	1 009	43 046	40 326	40 467	n/a
Som andel av KLPs investeringer	0 %	0 %	7 %	7 %	7 %	n/a
Fossil energi (markedsverdi mNOK)	-61	362	10 750	11 793	10 214	n/a
Fossil energi (som andel av KLPs investeringer)	0 %	0 %	2 %	2 %	2 %	n/a
Fornybar energi (markedsverdi mNOK)	3 055	-221	29 911	27 793	27 728	7.
Fornybar energi (som andel av KLPs investeringer)	0 %	0 %	5 %	5 %	5 %	7.
Miljøbygg i eiendomsporteføljen (verdi mNOK)	49	36	12 028	10 343	10 517	9.
Miljøbygg i eiendomsporteføljen (andel av porteføljens markedsverdi mNOK)	0 %	0 %	17,5 %	16 %	16 %	9.
FINANS I UTVIKLINGSLAND						
Bank og finans i utviklingsland (mNOK)	76	41	684	596	570	1. 5. 8. 17.
SÅKORNINVESTERINGER						
Såkorninvesteringer i Norge	2	0	7	2	4	8

UTVIKLE PRODUKTER OG TJENESTER SOM BIDRAR TIL POSITIV SAMFUNNSUTVIKLING	Endring 3. kvartal					Bidrar til FN's bærekraftsmål
	2019	2018	01.01.2019 -30.09.2019	01.01.2018 -30.09.2018	01.01.2018 -31.12.2018	
UTLÅNSVIRKSOMHET						
Utlån til vei og transport (mNOK)	-62	-8	8 682	8 096	8 543	9
Utlån til offentlig eiendom (mNOK)	-6	124	4 724	4 661	4 798	9
Utlån til offentlig sektor og virksomheter (mNOK)	1 655	2 199	55 267	49 275	51 425	n/a

Noter til bærekraftsregnskapet

INTEGRERE SAMFUNNSANSVAR I ALL VÅR VIRKSOMHET

I KLP skal samfunnsansvar gjennomsyre organisasjonen og driften. KLP ønsker at samfunnsansvar skal være integrert i alle forretningsprosesser og virksomhetsområder på en relevant og hensiktsmessig måte.

MEDARBEIDERSTATISTIKK

Det er viktig at våre ansatte har et godt arbeidsmiljø. KLPs ansatte og deres samlede kompetanse er en nøkkelressurs for KLP.

KLP jobber kontinuerlig med å redusere de ansatte sitt sykefravær.

FNS BÆREKRAFTSMÅL:

Tallene viser hvordan KLP støtter opp om FNs bærekraftsmål 3, å sikre god helse og fremme livskvalitet.

MILJØ

KLP jobber for å redusere miljøpåvirkningen av egen drift.

FNS BÆREKRAFTSMÅL:

Indikatorene viser hvordan KLP bidrar mot flere av FNs bærekraftsmål:

- Mål 9. *Innovasjon og Infrastruktur*, spesielt mål 9.4 om å oppgradere infrastruktur og omstille næringslivet til å bli mer bærekraftig, med en mer effektiv bruk av ressurser og miljøvennlige teknologiformer.
- Mål 13, *stoppe klimaendringene*.

MÅLSETTING:

- Halvere klimagassutslipp fra egen drift innen 2030, med utgangspunkt i utslippene i 2010.
- Redusere energiforbruket i eiendomsporteføljen til 180 kWh per kvadratmeter.

DEFINISJON:

Flyreiser:

Antall flyreiser er basert på tall fra vårt reisebyrå. I 2019 gikk vårt reisebyrå over til å rapportere reiser i antall strekninger, som vil si en enkelt distanse. Tidligere år har flyreisene blitt rapportert som tur-retur reiser. En tur-retur reise kan bestå av en rekke strekninger. En reise som f.eks. Oslo – London – New York – London – Oslo er 5 strekninger med dagens rapportering, men ville tidligere telt som 1 tur-retur reise. Tallene er derfor ikke direkte sammenlignbare.

Klimagassutslipp fra våre flyreiser er utregnet basert på antall kilometer fløyet, og leveres av vårt reisebyrå. Ved endringen i rapportering på flyreiser fra vårt reisebyrå over, ble også utslippsfaktoren for klimagassutslipp oppdatert. Det benyttes nå tall fra DEFRA, 2015. Da det tidligere ble brukt en lik utslippsfaktor på alle reiser spesifiserer DEFRA metodikken mellom short, medium og long distance. Utslippstallene er derfor ikke direkte sammenlignbare mot tidligere år.

MÅLSETTING:

KLPs mål er å ha lavere sykefravær enn 4 prosent.

DEFINISJONER:

Antall ansatte inkluderer ansatte i permisjon og ansatte som jobber deltid.

Sykefravær er egenmeldt og legemeldt sykefravær. Korttids-sykefravær er definert til 1-3 dager, langtidsfravær 4 dager eller mer.

Energiforbruk KLPs egne kontorer:

Energiforbruket er en viktig kilde til KLPs klimagassutslipp. Energiforbruket i KLPs egne kontorlokaler er ikke temperaturkorrigert, men viser faktisk forbruk. Med egne kontorlokaler menes de kontorlokalene KLP-konsernets ansatte jobber i. Energiforbruket er hentet fra vårt energioppfølgingssystem.

Energiforbruk KLP Eiendoms eiendomsportefølje:

Energiforbruk KLP Eiendoms eiendomsportefølje: Data som rapporteres er gjennomsnittlig 12 måneders klimakorrigert spesifikk energibruk for egendriftede bygg.

Med egendriftede bygg menes de eiendommene som KLP eier, har ansvar for drift og vedlikehold, og hvor KLP har muligheten til å iverksette og måle effekten av miljøtiltak. Dette er bygg i Oslo, Trondheim, København og Stockholm. Alle disse byggene har energioppfølgingssystem hvor energiforbruket registreres og overvåkes. I de aller fleste byggene er leietakers energiforbruk også medtatt, slik at vi har oversikt over totalt energiforbruk på byggene.

Energiforbruk kWh per kvadratmeter pr år for KLPs egendriftede bygg er temperaturkorrigert for å kunne måle effekt av iverksatte energisparingstiltak. Selskapet har en stor portefølje med bygg, som også endrer seg over tid. De enkelte byggene kan også endre bruksmønster i kortere eller lengre tidsperioder, som for eksempel i forbindelse med leietakerutskiftninger.

Det kan være ulike grunner til at det av og til ikke er mulig å få innhentet korrekte tall, eksempelvis ved feil på målere eller for sent innrapporterte tall fra våre underleverandører. Dette tas høyde for ved at rapporteringen kun inkluderer KLPs egendriftede bygg og som har sammenlignbare driftsforhold 12 måneder tilbake i tid fra rapporteringstidspunktet. Det betyr imidlertid at byggene KLP rapporterer på varierer noe fra år til år, men vurderingen er at dette likevel vil plukke opp de riktige trendene i selskapets eiendomsmasse.

PÅVIRKE SELSKAPER OG BRANSJER TIL MER BÆREKRAFTIG DRIFT:

KLP er en engasjert investor og eier som søker å påvirke både enkeltelskaper, bransjer og markeder.

FNS BÆREKRAFTSMÅL:

Som en ansvarlig investor og eier har KLP dialog med selskaper om mange temaer relatert til FNs bærekraftsmål. KLPs utelukkelseskriterier er også i samsvar med bærekraftsmålene. Noen eksempler:

- Mål 3.a; styrke gjennomføringen av Verdens helseorganisasjons rammekonvensjon om forebygging av tobakksskader i alle land.
- Mål 8.7; treffe umiddelbare og effektive tiltak for å avskaffe tvangsarbeid, få slutt på moderne slaveri og menneskehandel og sikre at de verste formene for barnarbeid forbys og avskaffes.
- Mål 12.6; stimulere selskaper til å innføre bærekraftige arbeidsmetoder og integrere informasjon om bærekraft i sine rapporteringsrutiner.
- Mål 16.2; Stanse overgrep, utnyttning, menneskehandel og alle former for vold mot og tortur av barn, 16.4; Innen 2030 oppnå en betydelig reduksjon av ulovlige finans- og våpenstrømmer

ØKE KLIMAVENNLIGE INVESTERINGER

KLPs investeringer fremmer mange ulike dimensjoner ved en bærekraftig utvikling, men KLP vil fremover fokusere særlig på klima. KLP ønsker å styre kapitalen i en klimavennlig retning ved å sette konkrete mål for utvalgte investeringer.

FNS BÆREKRAFTSMÅL:

Indikatorene viser hvordan KLP bidrar mot flere av FNs bærekraftsmål:

- Mål 7. *ren energi*, derunder delmål 7.1; innen 2030 sikre allmenn tilgang til pålitelige og moderne energikilder, og 7.2; innen 2030 betydelig øke andelen fornybar energi i verdens samlede energiforbruk.
- Mål 9, *innovasjon og infrastruktur*. spesielt delmål 9.a; legge til rette for en bærekraftig og robust utvikling av infrastrukturen i utviklingsland ved å øke den finansielle, teknologiske og faglige bistanden, og 9.4; innen 2030 oppgradere infrastruktur og omstille næringslivet til å bli mer bærekraftig, med en mer effektiv bruk av ressurser og miljøvennlige teknologiformer.
- Mål 17.3, mobilisere ytterligere finansielle ressurser til utviklingslandene fra flere kilder.

MÅLSETTING:

Øke KLPs klimavennlige investeringer med 6 milliarder kroner per år.

- Mål 16.5; Oppnå en betydelig reduksjon i alle former for korrupsjon og bestikkelser.

MÅLSETTING:

KLP har som mål å stemme på 75 prosent av generalforsamlingene internasjonalt, og 90 prosent av generalforsamlingene i Norge.

DEFINISJON:

Antall utelukkelse viser til totalt antall selskaper KLP har ekskludert fra investeringene på grunn av brudd på *Retningslinje for KLP som ansvarlig investor ved utgangen av året*.

Antall selskaper KLP har hatt dialog med viser til selskaper som KLP har vært i kontakt med under året angående sosiale, miljø-, eller styringsmessige temaer. KLPs oppfølging varierer i omfang, tema og tidsperspektiv. Dette er en form for eierskapsutøvelse der KLP engasjerer i en dialog med selskaper for å avklare hvordan de håndterer samfunnsansvarsutfordringer samt kommuniserer KLPs forventninger som investor og eier. I 2018 har KLPs strategi vært å ha dypere, mer inngående dialog med selskapene, heller enn å ha dialog med flest mulig. Dette vil gi bedre resultater over tid.

DEFINISJON:

Det er markedsverdien av investeringene, i millioner kroner, som oppgis.

Fornybar energi:

Fornybar energi i Norge er aksje- og obligasjonsinvesteringer i norske kraft- og nettselskaper. Kraftselskapene er klassifisert som el-produsenter fra vannkraft, vindkraft eller biobrensel.

Fornybar energi i Europa og Nord-Amerika er investeringer i nye prosjekter innen fornybar energi. Investeringene gjøres gjennom en fondsforvalter spesialisert på energi (Copenhagen Infrastructure Partners).

Fornybar energi i utviklingsland er investeringer i nye prosjekter innen fornybar energi. Investeringene gjøres per i dag dels som direkteinvesteringer i samarbeid med Norfund, dels som fondsinvesteringer gjennom fondsforvalteren Climate Investor One. Investeringene er en del av KLPs portefølje for utviklingsinvesteringer, som er ett av virkemidlene i *Retningslinje for KLP som ansvarlig investor*. Formålet er å oppnå både finansiell avkastning og samfunnsmessig

gevinst. Investeringene baseres på kommersielle risiko- og avkastningsvurderinger, men vektlegger også effekten på samfunns- og miljømessige parametere.

Utlån til kraft; vann, avløp og renovasjon:

Dette er utlån til offentlig virksomhet, selskaper og prosjekter i Norge innen kraftsektoren, samt innen vann, avløp og renovasjon.

Internasjonale kraftselskaper:

Investeringer i internasjonale kraftselskaper utgjør kraftselskaper som i all hovedsak genererer elektrisitet fra fornybare kilder. Likevel har vi satt disse som en egen indikator, da de ikke utelukkende produserer elektrisitet fra fornybare kilder.

Grønne obligasjoner:

Markedsverdien omfatter obligasjoner som er klassifisert som grønne, og som ikke allerede er medregnet i KLPs investeringer i fornybar energi i Norge ovenfor. Inkludert disse er KLPs totale investeringer i grønne obligasjoner 1,6 milliarder kroner.

Fossil energi:

Tallet er markedsverdien av KLPs investeringer i selskaper klassifisert som olje- og gasselskaper, herunder eksempelvis letevirsomhet, produksjon og raffinaderi. Transport- og oljeserviceselskaper er ikke inkludert.

FINANS I UTVIKLINGSLAND:

Underutviklede finansinstitusjoner og manglende tilgang på kapital er til hinder for fattigdomsreduksjon i utviklingsland. KLP ønsker gjennom sine investeringer i finans i utviklingsland å bidra til økonomisk vekst og bedre levekår.

FNS BÆREKRAFTSMÅL:

Indikatorene viser hvordan KLP bidrar mot flere av FNs bærekraftsmål:

- Mål 1.4; innen 2030 sikre at alle kvinner og menn, særlig fattige og sårbare personer, har lik rett til økonomiske ressurser, egnet teknologi og finansielle tjenester herunder mikrofinansiering.
- Mål 5.a; Iverksette reformer for å gi kvinner lik rett til økonomiske ressurser samt tilgang til eierskap til og kontroll over jord og annen form for eiendom, finansielle tjenester, arv og naturressurser.

Miljøbygg:

Markedsverdien av miljøbygg i KLPs eiendomsportefølje. Miljøbygg er definert som bygg med særskilte miljøkvaliteter. Dette innebærer eksempelvis at bygget er BREEAM-sertifisert med minimum karakteren very good, at bygget har energiklasse B eller bedre, at bygget produserer egen energi gjennom solcellepaneler, eller at bygget har vunnet en norsk eiendomspris hvor miljø er et viktig måleparameter. Det er gjort en totalvurdering, og byggene som er klassifisert som miljøbygg oppfyller ett eller flere av disse kriteriene.

Andre klimavennlige investeringer:

Klimavennlige investeringer som ikke faller inn under en av hovedkategoriene over plasseres her. Eksempelvis har KLP investert i et Svensk skogfond som skal investere i skogeiendommer i Sverige, Finland og Baltikum.

Andel av KLPs investeringer:

Andelen er beregnet som investeringenes andel av KLPs totale investeringer.

Investeringer i børsnoterte selskaper som KLP investerer i gjennom vår indeksforvaltning eller globale obligasjonsporteføljer er holdt utenfor denne definisjonen av klimavennlige investeringer (med unntak av grønne obligasjoner).

- Mål 8.10: styrke nasjonale finansinstitusjoners evne til å stimulere til og utvide tilgangen til bank- og forsikringstjenester samt finansielle tjenester for alle.
- Mål 17.3; mobilisere ytterligere finansielle ressurser til utviklingslandene fra flere kilder.

MÅLSETTING:

Ikke definert.

DEFINISJON:

Investeringer i bank og finans i utviklingsland er KLPs investeringer i Norsk mikrofinansinitiativ (NMI) og NorFinance. NorFinance er et investeringsselskap KLP eier sammen med blant andre Norfund. Investeringene gjøres som en del av KLPs portefølje for utviklingsinvesteringer, som er ett av virkemidlene i *Retningslinje for KLP som ansvarlig investor*. Formålet er å oppnå både finansiell avkastning og samfunnsmessig gevinst.

SÅKORNINVESTERINGER:

KLP ønsker å bidra til at gode ideer kan følges lokalt og skape arbeidsplasser i Norge. Ved å investere i nyskaping håper vi at KLP kan bidra til at nye virksomheter og nye arbeidsplasser skapes.

FNS BÆREKRAFTSMÅL:

Indikatorene støtter blant annet opp om FNs bærekraftsmål 9, anstendig arbeid og økonomisk vekst, spesielt delmål 8.3; støtte produktiv virksomhet, opprettelse av anstendige arbeidsplasser, entreprenørskap, kreativitet og innovasjon, og stimulere til formalisering av og vekst i antallet svært små, små og mellomstore bedrifter, blant annet ved å sørge for tilgang til finansielle tjenester.

UTVIKLE PRODUKTER OG TJENESTER SOM BIDRAR TIL POSITIV SAMFUNNSUTVIKLING:

KLP ønsker å utvikle produkter og tjenester med tilknytning til vår kjernevirksomhet, som svarer på noen av de bærekraftsutfordringer våre kunder og eiere har, og som kommer samfunnet som helhet til gode.

UTLÅNSVIRKSOMHET:

KLPs utlånsvirksomhet retter seg i stor grad mot norske kommuner og fylkeskommuner, og annen offentlig virksomhet. Lånene benyttes til formål som bidrar til lokal utvikling og som kommer samfunnet som helhet til gode.

FNS BÆREKRAFTSMÅL:

Indikatorene støtter blant annet opp om FNs bærekraftsmål 9, innovasjon og infrastruktur spesielt delmål 9.1; utvikle pålitelig, bærekraftig og solid infrastruktur av høy kvalitet, herunder regional og grensekryssende infrastruktur.

MÅLSETTING:

Ikke definert

DEFINISJON:

Investeringer i såkornfond. KLP forpliktet seg i Q2 2018 til å investere 75 millioner kroner i SINTEFs Venture V, som i særlig grad vil investere i små gründerbedrifter som springer ut av forsknings- og utviklingsmiljøet i Trondheim. I vår Q2 rapport rapporterte vi derfor på summen vi har forpliktet oss til, nemlig 75 millioner. Per Q4 2018 er 4 mNOK innbetalt, og vi rapporterer derfor her på den innbetalte summen, eller markedsverdien.

MÅLSETTING:

Øke utlån til denne typen formål.

DEFINISJON:

Utlån til offentlig eiendom er utlån til eksempelvis skolebygg, rådhus og andre kommunale bygg. Utlån til offentlig sektor og virksomheter er finansiering av ulike typer investeringer i kommuner og fylkeskommuner som for eksempel barnehager, sykehjem, skoler o.l.

Kvartalsregnskap

KOMMUNAL LANDSPENSJONSKASSE
3. KVARTAL 2019

Resultatregnskap

KOMMUNAL LANDSPENSJONSKASSE

NOTE	MILLIONER KRONER	3. kvartal 2019	3. kvartal 2018	01.01.2019 -30.09.2019	01.01.2018 -30.09.2018	01.01.2018 -31.12.2018
3	Premieinntekter for egen regning	10 324	9 270	32 157	31 259	38 727
	Inntekter fra investeringer i datterforetak, tilknyttede foretak og felleskontrollerte foretak	951	711	2 002	1 999	3 884
	Renteinntekt og utbytte mv. på finansielle eiendeler	2 314	1 927	6 922	7 560	9 963
	Verdiendringer på investeringer	5 640	4 911	24 565	2 097	-10 421
	Realisert gevinst og tap på investeringer	676	332	473	2 706	3 595
	Netto inntekter fra investeringer i kollektivporteføljen	9 581	7 880	33 962	14 363	7 021
	Netto inntekter fra investeringer i investeringsvalgporteføljen	48	43	178	73	14
	Andre forsikringsrelaterte inntekter	283	271	830	781	1 055
4	Erstatninger	-5 049	-4 638	-15 077	-14 110	-18 847
	Resultatførte endringer i forsikringsforpliktelser - kontraktsfastsatte forpliktelser	-13 634	-10 817	-44 145	-23 398	-21 503
	Resultatførte endringer i forsikringsforpliktelser - særskilt investeringsvalgportefølje	-26	-7	-82	-72	-58
	Midler tilordnet forsikringskontraktene - kontraktsfastsatte forpliktelser	0	0	0	0	-2 939
	Ufordelt overskuddsmidler til forsikringskontraktene	-550	-1 094	-5 066	-6 245	0
5	Forsikringsrelaterte driftskostnader	-227	-223	-783	-768	-1 097
	Andre forsikringsrelaterte kostnader	-282	-270	-828	-785	-1 059
	Resultat av teknisk regnskap	467	415	1 146	1 098	1 315
	Netto inntekter fra investeringer i selskapsporteføljen	314	258	1 270	1 028	1 456
	Andre inntekter	4	1	10	4	6
	Forvaltningskostnader og andre kostnader knyttet til selskapsporteføljen	-94	-86	-277	-254	-353
	Resultat av ikke-teknisk regnskap	224	174	1 003	778	1 109
	Resultat før skattekostnad	692	588	2 149	1 876	2 425
	Skattekostnader	-42	-72	-409	-438	-627
	Resultat før andre inntekter og kostnader	650	516	1 740	1 438	1 797
	Estimatendringer knyttet til ytelsesbaserte pensjonsordninger	0	0	-40	0	-15
	Andel av andre resultatkomponenter ved anvendelse av egenkapitalmetoden	0	0	-21	0	-7
	Justering av forsikringsforpliktelsene	0	0	5	0	1
	Skatt på andre inntekter og kostnader som ikke blir omklassifisert til resultatet	0	0	10	0	4
	Sum andre inntekter og kostnader som ikke blir omklassifisert til resultatet	0	0	-45	0	-18
	TOTALRESULTAT	650	516	1 695	1 438	1 780

Balanse

KOMMUNAL LANDSPENSJONSKASSE

NOTE	MILLIONER KRONER	30.09.2019	30.09.2018	31.12.2018
EIENDELER				
EIENDELER I SELSKAPSPORTEFØLJEN				
	Immaterielle eiendeler	319	189	173
7	Investeringseiendommer	949	854	924
	Aksjer og andeler i eiendomsdatterforetak	2 966	1 846	1 985
	Aksjer og andeler i øvrige datterforetak, tilknyttede foretak og felleskontrollerte foretak	4 871	4 778	4 694
6	Finansielle eiendeler som måles til amortisert kost	18 273	17 789	18 175
6,7	Finansielle eiendeler som måles til virkelig verdi	14 555	12 123	12 705
	Fordringer	13 229	13 228	742
	Eiendeler ved skatt	0	363	0
11	Bruksretteeiendeler	229	0	0
	Andre eiendeler	893	837	992
Sum eiendeler i selskapsporteføljen		56 286	52 008	40 392
EIENDELER I KUNDEPORTEFØLJENE				
	Aksjer og andeler i eiendomsdatterforetak	49 633	60 062	47 296
	Aksjer og andeler i øvrige datterforetak, tilknyttede foretak og felleskontrollerte foretak	3 312	938	1 521
	Fordringer på og verdipapirer utstedt av datterforetak, tilknyttede foretak og felleskontrollerte foretak	14 234	0	14 782
6	Finansielle eiendeler som måles til amortisert kost	221 269	202 410	212 596
6,7	Finansielle eiendeler som måles til virkelig verdi	263 248	245 637	239 711
Sum investeringer i kollektivporteføljen		551 696	509 046	515 905
	Aksjer og andeler i eiendomsdatterforetak	245	297	234
	Fordringer på og verdipapirer utstedt av datterforetak, tilknyttede foretak og felleskontrollerte foretak	71	0	73
6	Finansielle eiendeler som måles til amortisert kost	889	869	876
6,7	Finansielle eiendeler som måles til virkelig verdi	1 387	1 313	1 240
Sum investeringer i investeringsvalgporteføljen		2 592	2 478	2 423
Sum eiendeler i kundeporteføljene		554 287	511 524	518 327
SUM EIENDELER		610 573	563 532	558 719

Balanse

KOMMUNAL LANDSPENSJONSKASSE

NOTE	MILLIONER KRONER	30.09.2019	30.09.2018	31.12.2018
EGENKAPITAL OG FORPLIKTELSE				
	Innskutt egenkapital	15 785	14 553	14 554
	Opptjent egenkapital	19 281	17 501	19 281
	Totalresultat udisponert	1 695	1 438	0
	Sum egenkapital	36 761	33 492	33 835
6	Ansvarlig lånekapital mv.	7 867	7 170	7 691
	Premiereserve mv.	454 104	426 751	431 153
	Tilleggsavsetninger	28 191	25 379	28 206
	Kursreguleringsfond	54 476	42 635	33 439
	Premiefond, innskuddsfond og fond for regulering av pensjoner mv.	10 013	10 937	12 383
	Udisponert resultat til kunder	4 922	6 212	0
	Sum forsikringsforpliktelse - kontraktsfaste forpliktelse	551 706	511 914	505 182
	Pensjonskapital mv.	2 018	1 915	1 941
	Tilleggsavsetninger	100	140	100
	Premiefond, innskuddsfond og fond for regulering av pensjoner mv.	389	391	378
	Udisponert resultat til kunder	138	33	0
	Sum forsikringsforpliktelse - særskilt investeringsportefølge	2 645	2 479	2 419
	Pensjonsforpliktelse o.l.	620	544	565
	Forpliktelse ved periodeskatt	429	3	426
	Forpliktelse ved utsatt skatt	874	1 024	481
11	Leieforpliktelse	234	0	0
9	Forpliktelse	9 355	6 838	7 895
	Påløpte kostnader og mottatte ikke opptjente inntekter	83	68	225
	SUM EGENKAPITAL OG FORPLIKTELSE	610 573	563 532	558 719
POSTER UTENOM BALANSEN				
	Betingede forpliktelse	22 359	14 065	19 142

Egenkapitaloppstilling

KOMMUNAL LANDSPENSJONSKASSE

2019 MILLIONER KRONER	Innskutt egenkapital	Opptjent egenkapital		Sum egenkapital
		Risiko- utjevningssfond	Annen opptjent egenkapital	
Egenkapital 01.01.2019	14 554	4 793	14 488	33 835
Resultat før andre inntekter og kostnader		599	1 140	1 740
Estimatendringer knyttet til ytelsesbaserte pensjonsordninger			-40	-40
Andel av andre resultatkomponenter ved anvendelse av egenkapitalmetoden			-21	-21
Justering av forsikringsforpliktelsene			5	5
Skatt på andre inntekter og kostnader som ikke blir omklassifisert til resultatet			10	10
Sum andre inntekter og kostnader som ikke blir omklassifisert til resultatet			-45	-45
Totalresultat (udisponert)		599	1 095	1 695
Innbetalt egenkapitaltilskudd	1 231			1 231
Sum transaksjoner med eierne	1 231			1 231
Egenkapital 30.09.2019	15 785	5 393	15 583	36 761

2018 MILLIONER KRONER	Innskutt egenkapital	Opptjent egenkapital		Sum egenkapital
		Risiko- utjevningssfond	Annen opptjent egenkapital	
Egenkapital 01.01.2018	13 125	4 154	13 347	30 626
Resultat før andre inntekter og kostnader		418	1 020	1 438
Estimatendringer knyttet til ytelsesbaserte pensjonsordninger			0	0
Andel av andre resultatkomponenter ved anvendelse av egenkapitalmetoden			0	0
Justering av forsikringsforpliktelsene			0	0
Skatt på andre inntekter og kostnader som ikke blir omklassifisert til resultatet			0	0
Sum andre inntekter og kostnader som ikke blir omklassifisert til resultatet			0	0
Totalresultat (udisponert)		418	1 020	1 438
Innbetalt egenkapitaltilskudd	1 428			1 428
Sum transaksjoner med eierne	1 428			1 428
Egenkapital 30.09.2018	14 553	4 572	14 367	33 492

Egenkapitaloppstilling

KOMMUNAL LANDSPENSJONSKASSE

2018 MILLIONER KRONER	Innskutt egenkapital	Opptjent egenkapital		Sum egenkapital
		Risiko- utjevningfond	Annen opptjent egenkapital	
Egenkapital 01.01.2018	13 125	4 154	13 347	30 626
Resultat før andre inntekter og kostnader		639	1 158	1 797
Estimatendringer knyttet til ytelsesbaserte pensjonsordninger			-15	-15
Andel av andre resultatkomponenter ved anvendelse av egenkapitalmetoden			-7	-7
Justering av forsikringsforpliktelsene			1	1
Skatt på andre inntekter og kostnader som ikke blir omklassifisert til resultatet			4	4
Sum andre inntekter og kostnader som ikke blir omklassifisert til resultatet			-18	-18
Totalresultat		639	1 141	1 780
Innbetalt egenkapitaltilskudd	1 429			1 429
Sum transaksjoner med eierne	1 429			1 429
Egenkapital 31.12.2018	14 554	4 793	14 488	33 835

Kontantstrømoppstilling

KOMMUNAL LANDSPENSJONSKASSE

MILLIONER KRONER	01.01.2019 -30.09.2019	01.01.2019 -30.06.2019	01.01.2019 -31.03.2019	01.01.2018 -31.12.2018	01.01.2018 -30.09.2018
Netto kontantstrøm fra operasjonelle aktiviteter	-1 056	412	-24	-1 304	-1 461
Netto kontantstrøm fra investeringsaktiviteter ¹	-198	-138	-39	-12	-12
Netto kontantstrøm fra finansieringsaktiviteter ²	1 151	-55	-35	1 429	1 428
Netto endring i kontanter og bankinnskudd	-103	220	-98	112	-45
Beholdning av kontanter og bankinnskudd ved periodens begynnelse	954	954	954	842	842
Beholdning av kontanter og bankinnskudd ved periodens slutt	851	1 173	856	954	796

¹ Utbetaling ved kjøp av driftsmidler.

² Netto innbetaling av egenkapitaltilskudd, opptak og nedbetaling av gjeld.

Noter til regnskapet

KOMMUNAL LANDSPENSJONSKASSE

NOTE 1 Regnskapsprinsipper og -estimer

REGNSKAPSPRINSIPPER

Regnskapet i denne delårsrapporten viser delårsregnskapet for Kommunal Landspensjonskasse (KLP), for perioden 01.01.2019 – 30.09.2019. Regnskapet er ikke revidert.

Delårsregnskapet er avlagt etter Forskrift av 18. desember 2015 nr. 1824: Forskrift om årsregnskap for livsforsikringsforetak (årsregnskapsforskriften) og IAS 34 Delårsrapportering.

Delårsregnskapet er utarbeidet etter samme prinsipper som årsregnskapet for 2018 med mindre annet er oppgitt.

Delårsregnskapet inneholder ikke all informasjon som kreves av et fullstendig årsregnskap, og denne delårsrapporten bør leses i sammenheng med årsregnskapet for 2018. Foretakets årsrapport er tilgjengelig på klp.no.

REGNSKAPSESTIMATER

Ved utarbeidelse av delårsregnskapet har ledelsen utøvet skjønn og benyttet estimer og forutsetninger som påvirker regnskapstallene. Faktiske tall kan derfor avvike fra benyttede estimer.

NOTE 2 Verdiendring eiendomsinvesteringer

Porteføljen av investeringseiendommer inklusive investeringseiendommer eid via datterforetak er verdivurdert per 30.09.2019

MILLIONER KRONER	3. kvartal 2019	3. kvartal 2018	01.01.2019 -30.09.2019	01.01.2018 -30.09.2018	01.01.2018 -31.12.2018
Verdiregulering inkludert valutaendringer	318	39	245	122	1 704
Valutasikring	-162	60	762	1 320	377
Netto verdiregulering inkludert valutasikring	156	100	1 006	1 443	2 081

NOTE 3 Premieinntekter for egen regning

MILLIONER KRONER	3. kvartal 2019	3. kvartal 2018	01.01.2019 -30.09.2019	01.01.2018 -30.09.2018	01.01.2018 -31.12.2018
Forfalte premier, brutto	10 325	9 270	32 158	31 255	38 724
Avgitte gjenforsikringspremier	-1	0	-1	-2	-2
Overføring av premiereserve fra andre	0	0	0	5	5
Sum premieinntekter for egen regning	10 324	9 270	32 157	31 259	38 727

NOTE 4 Erstatninger

MILLIONER KRONER	3. kvartal 2019	3. kvartal 2018	01.01.2019 -30.09.2019	01.01.2018 -30.09.2018	01.01.2018 -31.12.2018
Utbetalte erstatninger	5 049	4 638	14 788	13 614	18 350
Overføring av premiereserve til andre	0	0	288	497	497
Sum erstatninger	5 049	4 638	15 077	14 110	18 847

NOTE 5 Forsikringsrelaterte driftskostnader

MILLIONER KRONER	3. kvartal 2019	3. kvartal 2018	01.01.2019 -30.09.2019	01.01.2018 -30.09.2018	01.01.2018 -31.12.2018
Personalkostnader	141	127	480	439	639
Avskrivninger og nedskrivninger ¹	42	18	125	55	73
Andre driftskostnader ¹	44	78	179	273	384
Sum forsikringsrelaterte driftskostnader	227	223	783	768	1 097

¹ Som følge av implementeringen av IFRS 16 *Leiekontrakter* er husleiekostanden klassifisert som avskrivning fra og med 01.01.2019

NOTE 6 Virkelig verdi av finansielle eiendeler og forpliktelser

For informasjon vedrørende prising av finansielle eiendeler og forpliktelser henvises det til note 9 Virkelig verdi av finansielle eiendeler og forpliktelser i konsernregnskapet.

30.09.2019 MILLIONER KRONER	Selskaps- porteføljen		Kollektiv- porteføljen		Investeringsvalg- porteføljen		Sum	
	Bokført verdi	Virkelig verdi	Bokført verdi	Virkelig verdi	Bokført verdi	Virkelig verdi	Bokført verdi	Virkelig verdi
FINANSIELLE EIENDELER SOM MÅLES TIL AMORTISERT KOST								
INVESTERINGER SOM HOLDES TIL FORFALL								
Norske hold til forfall obligasjoner	1 029	1 120	5 385	5 883	23	24	6 437	7 027
Opptjente ikke forfalte renter	23	23	165	165	1	1	188	188
Utenlandske hold til forfall obligasjoner	6 309	6 700	16 815	18 107	57	64	23 181	24 870
Opptjente ikke forfalte renter	23	23	215	215	1	1	240	240
Sum investeringer som holdes til forfall	7 384	7 866	22 580	24 370	82	89	30 045	32 325
OBLIGASJONER								
Norske obligasjonslån	3 450	3 578	38 326	40 508	184	198	41 960	44 284
Opptjente ikke forfalte renter	51	51	663	663	2	2	716	716
Utenlandske obligasjonslån	7 308	7 607	90 788	95 732	611	641	98 708	103 979
Opptjente ikke forfalte renter	79	79	1 531	1 531	10	10	1 621	1 621
Sum obligasjoner klassifisert som utlån og fordring	10 889	11 315	131 308	138 434	807	851	143 004	150 600
ØVRIG UTLÅN OG FORDRINGER								
Pantelån	0	0	3 075	3 088	0	0	3 075	3 088
Lån med offentlig garanti	0	0	55 438	56 005	0	0	55 438	56 005
Utlån utland med sikkerhet i pant og offentlig garanti	0	0	8 531	8 574	0	0	8 531	8 574
Opptjente ikke forfalte renter	0	0	337	337	0	0	337	337
Sum øvrige utlån og fordringer	0	0	67 381	68 004	0	0	67 381	68 004
Sum finansielle eiendeler som måles til amortisert kost	18 273	19 181	221 269	230 808	889	940	240 431	250 929
FINANSIELLE EIENDELER SOM MÅLES TIL VIRKELIG VERDI								
EGENKAPITALINSTRUMENTER								
Norske aksjer	5	5	6 866	6 866	0	0	6 871	6 871
Utenlandske aksjer	0	0	28 220	28 220	0	0	28 220	28 220
Sum aksjer	5	5	35 086	35 086	0	0	35 091	35 091
Eiendomsfond	0	0	2 429	2 429	0	0	2 429	2 429
Norske aksjefond	0	0	78 409	78 409	770	770	79 179	79 179
Utenlandske aksjefond	0	0	13 496	13 496	0	0	13 496	13 496
Sum aksjefondsandeler	0	0	94 334	94 334	770	770	95 104	95 104
Norske alternative investeringer	0	0	2 676	2 676	16	16	2 692	2 692
Utenlandske alternative investeringer	0	0	1 261	1 261	0	0	1 261	1 261
Sum alternative investeringer	0	0	3 936	3 936	16	16	3 952	3 952
Sum aksjer og andeler	5	5	133 355	133 355	787	787	134 147	134 147

NOTE 6 Virkelig verdi av finansielle eiendeler og forpliktelser – forts.

30.09.2019 MILLIONER KRONER	Selskaps- porteføljen		Kollektiv- porteføljen		Investeringsvalg- porteføljen		Sum	
	Bokført verdi	Virkelig verdi	Bokført verdi	Virkelig verdi	Bokført verdi	Virkelig verdi	Bokført verdi	Virkelig verdi
GJELDSINSTRUMENTER TIL VIRKELIG VERDI								
Norske obligasjoner	7 577	7 577	30 681	30 681	0	0	38 258	38 258
Utenlandske obligasjoner	228	228	20 697	20 697	0	0	20 924	20 924
Opptjente ikke forfalte renter	35	35	327	327	0	0	362	362
Norske obligasjonsfond	2 844	2 844	50 263	50 263	500	500	53 607	53 607
Utenlandske obligasjonsfond	0	0	14 760	14 760	0	0	14 760	14 760
Opptjente ikke forfalte renter	8	8	98	98	3	3	109	109
Norske sertifikater	914	914	4 516	4 516	0	0	5 429	5 429
Opptjente ikke forfalte renter	5	5	2	2	0	0	8	8
Sum rentebærende verdipapirer	11 610	11 610	121 345	121 345	503	503	133 459	133 459
Norske utlån og fordringer	1 584	1 584	1 850	1 850	53	53	3 487	3 487
Utenlandske utlån og fordringer	452	452	3 298	3 298	41	41	3 791	3 791
Sum utlån og fordringer	2 037	2 037	5 148	5 148	94	94	7 279	7 279
DERIVATER								
Renteswapper	903	903	63	63	0	0	966	966
Valutaterminer	0	0	187	187	1	1	188	188
Sum finansielle derivater klassifisert som eiendeler	903	903	250	250	1	1	1 154	1 154
Andre finansielle eiendeler	0	0	3 149	3 149	2	2	3 151	3 151
Sum finansielle eiendeler som måles til virkelig verdi	14 555	14 555	263 248	263 248	1 387	1 387	279 190	279 190
FORPLIKTELSE								
DERIVATER								
Renteswapper	0	0	553	553	0	0	553	553
Valutaterminer	0	0	1 176	1 176	13	13	1 189	1 189
Sum finansielle derivater klassifisert som gjeld	0	0	1 729	1 729	13	13	1 742	1 742
ANSVARLIG LÅNEKAPITAL								
Ansvarlig lånekapital	5 973	6 833	0	0	0	0	5 973	6 833
Fondsobligasjonslån	1 894	1 676	0	0	0	0	1 894	1 676
Sum ansvarlig lånekapital mv.	7 867	8 509	0	0	0	0	7 867	8 509
FORPLIKTELSE TIL KREDITTINSTITUSJONER								
Norske call money ¹	0	0	4	4	3	3	6	6
Utenlandske call money ¹	901	901	14	14	7	7	922	922
Sum forpliktelser til kreditinstitusjoner	901	901	18	18	9	9	928	928

¹ Call money er sikkerhetsstillelse for blant annet betalt/mottatt margin i forbindelse med derivater.

NOTE 6 Virkelig verdi av finansielle eiendeler og forpliktelser – forts.

30.09.2018 MILLIONER KRONER	Selskaps- porteføljen		Kollektiv- porteføljen		Investeringsvalg- porteføljen		Sum	
	Bokført verdi	Virkelig verdi	Bokført verdi	Virkelig verdi	Bokført verdi	Virkelig verdi	Bokført verdi	Virkelig verdi
FINANSIELLE EIENDELER SOM MÅLES TIL AMORTISERT KOST								
INVESTERINGER SOM HOLDES TIL FORFALL								
Norske hold til forfall obligasjoner	680	747	6 247	6 681	23	24	6 951	7 451
Opptjente ikke forfalte renter	21	21	199	199	1	1	220	220
Utenlandske hold til forfall obligasjoner	6 075	6 202	16 519	16 963	57	62	22 651	23 227
Opptjente ikke forfalte renter	23	23	210	210	1	1	235	235
Sum investeringer som holdes til forfall	6 799	6 993	23 176	24 053	81	88	30 056	31 134
OBLIGASJONER								
Norske obligasjonslån	3 820	3 867	37 317	37 984	192	199	41 330	42 050
Opptjente ikke forfalte renter	54	54	655	655	2	2	711	711
Utenlandske obligasjonslån	7 039	7 102	79 406	82 825	583	604	87 028	90 531
Opptjente ikke forfalte renter	77	77	1 387	1 387	10	10	1 474	1 474
Sum obligasjoner klassifisert som utlån og fordring	10 990	11 100	118 765	122 851	787	815	130 543	134 765
ØVRIG UTLÅN OG FORDRINGER								
Pantelån	0	0	3 030	3 035	0	0	3 030	3 035
Lån med offentlig garanti	0	0	49 451	49 733	0	0	49 451	49 733
Utlån utland med sikkerhet i pant og offentlig garanti	0	0	7 664	7 690	0	0	7 664	7 690
Opptjente ikke forfalte renter	0	0	324	324	0	0	324	324
Sum øvrige utlån og fordringer	0	0	60 469	60 781	0	0	60 469	60 781
Sum finansielle eiendeler som måles til amortisert kost	17 789	18 093	202 410	207 685	869	903	221 068	226 680
FINANSIELLE EIENDELER SOM MÅLES TIL VIRKELIG VERDI								
EGENKAPITALINSTRUMENTER								
Norske aksjer	473	473	7 723	7 723	0	0	8 196	8 196
Utenlandske aksjer	0	0	25 737	25 737	0	0	25 737	25 737
Sum aksjer	473	473	33 460	33 460	0	0	33 933	33 933
Eiendomsfond	0	0	2 309	2 309	0	0	2 309	2 309
Norske aksjefond	0	0	68 116	68 116	653	653	68 769	68 769
Utenlandske aksjefond	0	0	10 581	10 581	0	0	10 581	10 581
Sum aksjefondsandeler	0	0	81 007	81 007	653	653	81 660	81 660
Norske alternative investeringer	0	0	2 692	2 692	16	16	2 708	2 708
Utenlandske alternative investeringer	0	0	827	827	0	0	827	827
Sum alternative investeringer	0	0	3 519	3 519	16	16	3 536	3 536
Sum aksjer og andeler	473	473	117 986	117 986	670	670	119 128	119 128

NOTE 6 Virkelig verdi av finansielle eiendeler og forpliktelser – forts.

30.09.2018 MILLIONER KRONER	Selskaps- porteføljen		Kollektiv- porteføljen		Investeringsvalg- porteføljen		Sum	
	Bokført verdi	Virkelig verdi	Bokført verdi	Virkelig verdi	Bokført verdi	Virkelig verdi	Bokført verdi	Virkelig verdi
GJELDSINSTRUMENTER TIL VIRKELIG VERDI								
Norske obligasjoner	7 277	7 277	32 588	32 588	0	0	39 865	39 865
Utenlandske obligasjoner	156	156	17 178	17 178	0	0	17 334	17 334
Opptjente ikke forfalte renter	32	32	291	291	0	0	323	323
Norske obligasjonsfond	2 193	2 193	49 680	49 680	566	566	52 439	52 439
Utenlandske obligasjonsfond	0	0	13 300	13 300	0	0	13 300	13 300
Opptjente ikke forfalte renter	30	30	1 080	1 080	10	10	1 120	1 120
Norske sertifikater	235	235	5 966	5 966	0	0	6 201	6 201
Opptjente ikke forfalte renter	1	1	1	1	0	0	3	3
Sum rentebærende verdipapirer	9 925	9 925	120 085	120 085	575	575	130 585	130 585
Norske utlån og fordringer	1 132	1 132	2 178	2 178	12	12	3 322	3 322
Utenlandske utlån og fordringer	118	118	3 462	3 462	32	32	3 613	3 613
Sum utlån og fordringer	1 251	1 251	5 640	5 640	44	44	6 935	6 935
DERIVATER								
Renteswapper	474	474	241	241	0	0	715	715
Valutaterminer	1	1	1 139	1 139	8	8	1 148	1 148
Sum finansielle derivater klassifisert som eiendeler	475	475	1 380	1 380	8	8	1 863	1 863
Andre finansielle eiendeler	0	0	545	545	16	16	561	561
Sum finansielle eiendeler som måles til virkelig verdi	12 123	12 123	245 637	245 637	1 313	1 313	259 072	259 072
FORPLIKTELSE								
DERIVATER								
Renteswapper	0	0	18	18	0	0	18	18
Valutaterminer	0	0	231	231	1	1	232	232
Sum finansielle derivater klassifisert som gjeld	0	0	249	249	1	1	250	250
ANSVARLIG LÅNEKAPITAL								
Ansvarlig lånekapital	5 696	6 215	0	0	0	0	5 696	6 215
Fondsobligasjonslån	1 475	1 339	0	0	0	0	1 475	1 339
Sum ansvarlig lånekapital mv.	7 170	7 554	0	0	0	0	7 170	7 554
FORPLIKTELSE TIL KREDITTINSTITUSJONER								
Norske call money ¹	0	0	444	444	0	0	444	444
Utenlandske call money ¹	485	485	592	592	11	11	1 087	1 087
Sum forpliktelser til kredittinstitusjoner	485	485	1 036	1 036	11	11	1 532	1 532

¹ Call money er sikkerhetsstillelse for blant annet betalt/mottatt margin i forbindelse med derivater.

NOTE 6 Virkelig verdi av finansielle eiendeler og forpliktelser – forts.

31.12.2018 MILLIONER KRONER	Selskaps- porteføljen		Kollektiv- porteføljen		Investeringsvalg- porteføljen		Sum	
	Bokført verdi	Virkelig verdi	Bokført verdi	Virkelig verdi	Bokført verdi	Virkelig verdi	Bokført verdi	Virkelig verdi
FINANSIELLE EIENDELER SOM MÅLES TIL AMORTISERT KOST								
INVESTERINGER SOM HOLDES TIL FORFALL								
Norske hold til forfall obligasjoner	686	751	6 247	6 666	23	24	6 955	7 440
Opptjente ikke forfalte renter	20	20	155	155	0	0	175	175
Utenlandske hold til forfall obligasjoner	6 331	6 493	17 086	17 502	57	63	23 474	24 058
Opptjente ikke forfalte renter	42	42	235	235	1	1	278	278
Sum investeringer som holdes til forfall	7 078	7 305	23 722	24 558	81	88	30 882	31 950
OBLIGASJONER								
Norske obligasjonslån	3 580	3 634	39 654	41 357	190	202	43 425	45 192
Opptjente ikke forfalte renter	59	59	777	777	4	4	840	840
Utenlandske obligasjonslån	7 358	7 411	84 691	87 139	590	605	92 640	95 154
Opptjente ikke forfalte renter	99	99	1 472	1 472	11	11	1 582	1 582
Sum obligasjoner klassifisert som utlån og fordring	11 097	11 203	126 594	130 745	795	821	138 487	142 769
ØVRIG UTLÅN OG FORDRINGER								
Pantelån	0	0	2 976	2 979	0	0	2 976	2 979
Lån med offentlig garanti	0	0	51 074	51 330	0	0	51 074	51 330
Utlån utland med sikkerhet i pant og offentlig garanti	0	0	7 971	8 005	0	0	7 971	8 005
Opptjente ikke forfalte renter	0	0	257	257	0	0	257	257
Sum øvrige utlån og fordringer	0	0	62 279	62 572	0	0	62 279	62 572
Sum finansielle eiendeler som måles til amortisert kost	18 175	18 508	212 596	217 874	876	908	231 647	237 291
FINANSIELLE EIENDELER SOM MÅLES TIL VIRKELIG VERDI								
EGENKAPITALINSTRUMENTER								
Norske aksjer	601	601	6 843	6 843	0	0	7 445	7 445
Utenlandske aksjer	0	0	23 108	23 108	0	0	23 108	23 108
Sum aksjer	601	601	29 951	29 951	0	0	30 552	30 552
Eiendomsfond	0	0	2 326	2 326	0	0	2 326	2 326
Norske aksjefond	0	0	63 747	63 747	599	599	64 346	64 346
Utenlandske aksjefond	0	0	11 533	11 533	0	0	11 533	11 533
Sum aksjefondsandeler	0	0	77 605	77 605	599	599	78 204	78 204
Norske alternative investeringer	0	0	2 592	2 592	16	16	2 608	2 608
Utenlandske alternative investeringer	0	0	858	858	0	0	858	858
Sum alternative investeringer	0	0	3 451	3 451	16	16	3 466	3 466
Sum aksjer og andeler	601	601	111 007	111 007	615	615	112 223	112 223

NOTE 6 Virkelig verdi av finansielle eiendeler og forpliktelser – forts.

31.12.2018 MILLIONER KRONER	Selskaps- porteføljen		Kollektiv- porteføljen		Investeringsvalg- porteføljen		Sum	
	Bokført verdi	Virkelig verdi	Bokført verdi	Virkelig verdi	Bokført verdi	Virkelig verdi	Bokført verdi	Virkelig verdi
GJELDSINSTRUMENTER TIL VIRKELIG VERDI								
Norske obligasjoner	7 155	7 155	32 582	32 582	0	0	39 737	39 737
Utenlandske obligasjoner	156	156	19 373	19 373	0	0	19 529	19 529
Opptjente ikke forfalte renter	40	40	360	360	0	0	400	400
Norske obligasjonsfond	2 229	2 229	50 749	50 749	576	576	53 554	53 554
Utenlandske obligasjonsfond	0	0	13 237	13 237	0	0	13 237	13 237
Norske sertifikater	358	358	5 758	5 758	0	0	6 116	6 116
Opptjente ikke forfalte renter	1	1	5	5	0	0	6	6
Sum rentebærende verdipapirer	9 939	9 939	122 064	122 064	576	576	132 579	132 579
Norske utlån og fordringer	1 374	1 374	2 844	2 844	10	10	4 228	4 228
Utenlandske utlån og fordringer	140	140	3 440	3 440	39	39	3 619	3 619
Sum utlån og fordringer	1 514	1 514	6 284	6 284	49	49	7 847	7 847
DERIVATER								
Renteswapper	651	651	55	55	0	0	706	706
Valutaterminer	0	0	70	70	0	0	70	70
Sum finansielle derivater klassifisert som eiendeler	651	651	126	126	0	0	777	777
Andre finansielle eiendeler	0	0	229	229	0	0	229	229
Sum finansielle eiendeler som måles til virkelig verdi	12 705	12 705	239 711	239 711	1 240	1 240	253 656	253 656
FORPLIKTELSE								
DERIVATER								
Renteswapper	0	0	490	490	0	0	490	490
Valutaterminer	1	1	3 384	3 384	16	16	3 401	3 401
Sum finansielle derivater klassifisert som gjeld	1	1	3 874	3 874	16	16	3 891	3 891
ANSVARLIG LÅNEKAPITAL								
Ansvarlig lånekapital	6 029	6 302	0	0	0	0	6 029	6 302
Fondsobligasjonslån	1 662	1 332	0	0	0	0	1 662	1 332
Sum ansvarlig lånekapital mv.	7 691	7 634	0	0	0	0	7 691	7 634
FORPLIKTELSE TIL KREDITTINSTITUSJONER								
Norske call money ¹	0	0	1	1	0	0	1	1
Utenlandske call money ¹	628	628	12	12	9	9	648	648
Sum forpliktelser til kreditinstitusjoner	628	628	13	13	9	9	650	650

¹ Call money er sikkerhetsstillelse for blant annet betalt/mottatt margin i forbindelse med derivater.

NOTE 7 Virkelig verdi hierarki

30.09.2019 MILLIONER KRONER	Nivå 1	Nivå 2	Nivå 3	Sum
EIENDELER SOM MÅLES TIL VIRKELIG VERDI				
SELSKAPSPORTEFØLJEN				
Rentebærende verdipapirer	2 898	8 712	0	11 610
Sertifikater	0	919	0	919
Obligasjoner	47	7 793	0	7 840
Obligasjonsfond	2 851	0	0	2 851
Utlån og fordringer	839	1 198	0	2 037
Aksjer og andeler	0	0	5	5
Aksjer	0	0	5	5
Finansielle derivater	0	903	0	903
Andre finansielle eiendeler	0	0	0	0
Sum selskapsporteføljen	3 737	10 813	5	14 555
KOLLEKTIVPORTEFØLJEN				
Rentebærende verdipapirer	87 943	33 402	0	121 345
Sertifikater	3 551	967	0	4 518
Obligasjoner	19 271	32 435	0	51 705
Obligasjonsfond	65 122	0	0	65 122
Utlån og fordringer	4 627	521	0	5 148
Aksjer og andeler	111 802	4 701	16 852	133 355
Aksjer	32 244	726	2 117	35 086
Aksjefond	79 559	0	35	79 593
Eiendomsfond	0	39	2 390	2 429
Spesialfond	0	3 936	0	3 936
Private Equity	0	0	12 311	12 311
Finansielle derivater	0	250	0	250
Andre finansielle eiendeler	0	3 149	0	3 149
Sum kollektivporteføljen	204 372	42 024	16 852	263 248

NOTE 7 Virkelig verdi hierarki – forts.

30.09.2019 MILLIONER KRONER	Nivå 1	Nivå 2	Nivå 3	Sum
INVESTERINGSVALGPORTEFØLJEN				
Rentebærende verdipapirer	503	0	0	503
Obligasjonsfond	503	0	0	503
Utlån og fordringer	94	0	0	94
Aksjer og andeler	770	16	0	787
Aksjefond	770	0	0	770
Spesialfond	0	16	0	16
Finansielle derivater	0	1	0	1
Andre finansielle eiendeler	0	2	0	2
Sum investeringsvalgporteføljen	1 368	19	0	1 387
Sum finansielle eiendeler som måles til virkelig verdi	209 477	52 856	16 857	279 190
SELSKAPSPORTEFØLJEN				
Investeringseiendom	0	0	949	949
Sum investeringseiendom	0	0	949	949
FORPLIKTELSE SOM MÅLES TIL VIRKELIG VERDI				
SELSKAPSPORTEFØLJEN				
Finansielle derivater	0	0	0	0
Gjeld til kredittinstitusjoner	901	0	0	901
Sum selskapsporteføljen	901	0	0	901
KOLLEKTIVPORTEFØLJEN				
Finansielle derivater	0	1 729	0	1 729
Gjeld til kredittinstitusjoner	18	0	0	18
Sum kollektivporteføljen	18	1 729	0	1 746
INVESTERINGSVALGPORTEFØLJEN				
Finansielle derivater	0	13	0	13
Gjeld til kredittinstitusjoner	9	0	0	9
Sum investeringsvalgporteføljen	9	13	0	23
Sum finansielle forpliktelser som måles til virkelig verdi	928	1 742	0	2 670

NOTE 7 Virkelig verdi hierarki — forts.

30.09.2018 MILLIONER KRONER	Nivå 1	Nivå 2	Nivå 3	Sum
EIENDELER SOM MÅLES TIL VIRKELIG VERDI				
SELSKAPSPORTEFØLJEN				
Rentebærende verdipapirer	2 270	7 655	0	9 925
Sertifikater	0	236	0	236
Obligasjoner	46	7 419	0	7 465
Obligasjonsfond	2 224	0	0	2 224
Utlån og fordringer	539	711	0	1 251
Aksjer og andeler	0	469	4	473
Aksjer	0	469	4	473
Finansielle derivater	0	475	0	475
Andre finansielle eiendeler	0	0	0	0
Sum selskapsporteføljen	2 810	9 309	4	12 123
KOLLEKTIVPORTEFØLJEN				
Rentebærende verdipapirer	85 948	34 137	0	120 085
Sertifikater	5 636	331	0	5 967
Obligasjoner	16 252	33 806	0	50 057
Obligasjonsfond	64 060	0	0	64 060
Utlån og fordringer	4 895	746	0	5 640
Aksjer og andeler	99 070	4 294	14 623	117 986
Aksjer	29 804	721	2 935	33 460
Aksjefond	69 266	0	65	69 330
Eiendomsfond	0	53	2 256	2 309
Spesialfond	0	3 519	0	3 519
Private Equity	0	0	9 367	9 367
Finansielle derivater	0	1 380	0	1 380
Andre finansielle eiendeler	0	545	0	545
Sum kollektivporteføljen	189 913	41 101	14 623	245 637

NOTE 7 Virkelig verdi hierarki – forts.

30.09.2018 MILLIONER KRONER	Nivå 1	Nivå 2	Nivå 3	Sum
INVESTERINGSVALGPORTEFØLJEN				
Rentebærende verdipapirer	575	0	0	575
Obligasjonsfond	575	0	0	575
Utlån og fordringer	44	0	0	44
Aksjer og andeler	653	16	0	670
Aksjefond	653	0	0	653
Spesialfond	0	16	0	16
Finansielle derivater	0	8	0	8
Andre finansielle eiendeler	0	16	0	16
Sum investeringsvalgporteføljen	1 272	40	0	1 313
Sum finansielle eiendeler som måles til virkelig verdi	193 995	50 451	14 627	259 072
SELKAPSPORTEFØLJEN				
Investeringseiendom	0	0	854	854
Sum investeringseiendom	0	0	854	854
FORPLIKTELSER SOM MÅLES TIL VIRKELIG VERDI				
SELKAPSPORTEFØLJEN				
Finansielle derivater	0	0	0	0
Gjeld til kredittinstitusjoner	485	0	0	485
Sum selskapsporteføljen	485	0	0	485
KOLLEKTIVPORTEFØLJEN				
Finansielle derivater	0	249	0	249
Gjeld til kredittinstitusjoner	1 036	0	0	1 036
Sum kollektivporteføljen	1 036	249	0	1 285
INVESTERINGSVALGPORTEFØLJEN				
Finansielle derivater	0	1	0	1
Gjeld til kredittinstitusjoner	11	0	0	11
Sum investeringsvalgporteføljen	11	1	0	12
Sum finansielle forpliktelser som måles til virkelig verdi	1 532	250	0	1 782

NOTE 7 Virkelig verdi hierarki – forts.

31.12.2018 MILLIONER KRONER	Nivå 1	Nivå 2	Nivå 3	Sum
EIENDELER SOM MÅLES TIL VIRKELIG VERDI				
SELSKAPSPORTEFØLJEN				
Rentebærende verdipapirer	2 276	7 663	0	9 939
Sertifikater	0	359	0	359
Obligasjoner	47	7 304	0	7 351
Obligasjonsfond	2 229	0	0	2 229
Utlån og fordringer	746	768	0	1 514
Aksjer og andeler	0	598	4	601
Aksjer	0	598	4	601
Finansielle derivater	0	651	0	651
Andre finansielle eiendeler	0	0	0	0
Sum selskapsporteføljen	3 022	9 680	4	12 705
KOLLEKTIVPORTEFØLJEN				
Rentebærende verdipapirer	86 443	35 621	0	122 064
Sertifikater	3 969	1 794	0	5 763
Obligasjoner	18 487	33 828	0	52 315
Obligasjonsfond	63 987	0	0	63 987
Utlån og fordringer	5 435	849	0	6 284
Aksjer og andeler	91 686	4 116	15 205	111 007
Aksjer	26 850	620	2 481	29 951
Aksjefond	64 836	0	61	64 897
Eiendomsfond	0	45	2 281	2 326
Spesialfond	0	3 451	0	3 451
Private Equity	0	0	10 383	10 383
Finansielle derivater	0	126	0	126
Andre finansielle eiendeler	0	229	0	229
Sum kollektivporteføljen	183 565	40 941	15 205	239 711

NOTE 7 Virkelig verdi hierarki – forts.

31.12.2018 MILLIONER KRONER	Nivå 1	Nivå 2	Nivå 3	Sum
INVESTERINGSVALGPORTEFØLJEN				
Rentebærende verdipapirer	576	0	0	576
Obligasjonsfond	576	0	0	576
Utlån og fordringer	49	0	0	49
Aksjer og andeler	599	16	0	615
Aksjefond	599	0	0	599
Spesialfond	0	16	0	16
Finansielle derivater	0	0	0	0
Andre finansielle eiendeler	0	0	0	0
Sum investeringsvalgporteføljen	1 224	16	0	1 240
Sum finansielle eiendeler som måles til virkelig verdi	187 810	50 637	15 209	253 656
SELKAPSPORTEFØLJEN				
Investeringseiendom	0	0	924	924
Sum investeringseiendom	0	0	924	924
FORPLIKTELSER SOM MÅLES TIL VIRKELIG VERDI				
SELKAPSPORTEFØLJEN				
Finansielle derivater	0	1	0	1
Gjeld til kredittinstitusjoner	628	0	0	628
Sum selskapsporteføljen	628	1	0	629
KOLLEKTIVPORTEFØLJEN				
Finansielle derivater	0	3 874	0	3 874
Gjeld til kredittinstitusjoner	13	0	0	13
Sum kollektivporteføljen	13	3 874	0	3 887
INVESTERINGSVALGPORTEFØLJEN				
Finansielle derivater	0	16	0	16
Gjeld til kredittinstitusjoner	9	0	0	9
Sum investeringsvalgporteføljen	9	16	0	25
Sum finansielle forpliktelser som måles til virkelig verdi	650	3 891	0	4 541

NOTE 7 Virkelig verdi hierarki – forts.

ENDRINGER I NIVÅ 3 AKSJER, UNOTERTE SELSKAPSPORTEFØLJEN	Bokført verdi 30.09.2019	Bokført verdi 30.09.2018	Bokført verdi 31.12.2018
Inngående balanse 01.01.	4	3	3
Solgt	0	0	0
Kjøpt	2	0	0
Urealiserte endringer	-1	1	1
Utgående balanse 30.09. / 31.12.	5	4	4
Realisert gevinst / tap	0	-48	-48

ENDRINGER I NIVÅ 3 AKSJER, UNOTERTE KOLLEKTIVPORTEFØLJEN	Bokført verdi 30.09.2019	Bokført verdi 30.09.2018	Bokført verdi 31.12.2018
Inngående balanse 01.01.	2 481	1 640	1 640
Solgt	-1 418	0	0
Kjøpt	760	519	339
Urealiserte endringer	294	776	503
Utgående balanse 30.09. / 31.12.	2 117	2 935	2 481
Realisert gevinst / tap	321	0	0

ENDRINGER I NIVÅ 3 AKSJEFOND, UNOTERTE KOLLEKTIVPORTEFØLJEN	Bokført verdi 30.09.2019	Bokført verdi 30.09.2018	Bokført verdi 31.12.2018
Inngående balanse 01.01.	61	75	75
Solgt	-9	-15	-15
Kjøpt	0	0	0
Urealiserte endringer	-17	5	1
Utgående balanse 30.09. / 31.12.	35	65	61
Realisert gevinst / tap	0	0	0

ENDRINGER I NIVÅ 3, PRIVATE EQUITY OG EIENDOMSFOND KOLLEKTIVPORTEFØLJEN	Bokført verdi 30.09.2019	Bokført verdi 30.09.2018	Bokført verdi 31.12.2018
Inngående balanse 01.01.	12 664	10 837	10 837
Solgt	-1 533	-1 830	-2 403
Kjøpt	2 048	1 416	2 261
Urealiserte endringer	1 522	1 200	1 969
Utgående balanse 30.09. / 31.12.	14 701	11 623	12 664
Realisert gevinst / tap	495	1 156	1 326

NOTE 7 Virkelig verdi hierarki – forts.

ENDRINGER I NIVÅ 3, INVESTERINGSEIENDOM SELSKAPSPORTEFØLJEN	Bokført verdi 30.09.2019	Bokført verdi 30.09.2018	Bokført verdi 31.12.2018
Inngående balanse 01.01.	924	1 003	1 003
Solgt	0	-499	-499
Kjøpt	0	0	0
Urealiserte endringer	61	10	70
Annet	-36	341	350
Utgående balanse 30.09. / 31.12.	949	854	924
Realisert gevinst / tap	0	362	362
Sum nivå 3	17 807	15 481	16 133

Beløpene i nivåfordelingen finner man igjen i balansen, under de ulike porteføljenes fordeling av finansielle instrumenter til virkelig verdi og investeringseiendommer. Urealiserte endringer reflekteres på linjen «Verdiendringer på investeringer» i resultatet i de ulike porteføljene.

Virkelig verdi skal være en representativ pris basert på hva tilsvarende eiendel eller forpliktelse ville vært omsatt for ved normale markedsbetingelser og forhold. Høyeste kvalitet i forhold til virkelig verdi er basert på noterte kurser i et aktivt marked. Et finansielt instrument anses som notert i et aktivt marked dersom noterte kurser er enkelt og regelmessig tilgjengelig fra en børs, forhandler, megler, næringsgruppering, prissettingstjeneste eller reguleringsmyndighet, og disse kursene representerer faktiske og regelmessige forekommende transaksjoner på armlengdes avstand.

NIVÅ 1:

Instrumenter i dette nivået henter virkelig verdi fra noterte priser i et aktivt marked for identiske eiendeler eller forpliktelser som enheten har tilgang til ved rapporteringstidspunktet. Eksempler på instrumenter i nivå 1 er børsnoterte papirer.

NIVÅ 2:

Instrumenter i dette nivået anses ikke å ha et aktivt marked. Virkelig verdi hentes fra observerbare markedsdata; dette inkluderer hovedsaklig priser basert på identiske instrumenter, men hvor instrumentet ikke innehar høy nok omsetningsfrekvens, samt priser basert på tilsvarende eiendeler og prisdende indikatorer som kan bli bekreftet fra markedsinformasjon. Eksempler på instrumenter i nivå 2 er rentepapirer priset ut fra rentebaner. For mer informasjon vedrørende prising av nivå 2 instrumenter henvises det til note 9 i konsernet for de ulike klassene som ligger i dette nivået.

NIVÅ 3:

Instrumenter på nivå 3 innehar ingen observerbare markedsdata eller omsettes på markeder som anses som inaktivt. Prisen baseres hovedsakelig på egne beregninger, hvor reell virkelig verdi kan avvike hvis instrumentet skulle blitt omsatt. Instrumentene som omfattes i nivå 3 hos KLP er unoterte aksjer og private equity investeringer. For mer informasjon vedrørende prising av nivå 3 instrumenter henvises det til note 9 i konsernet for de ulike klassene som ligger i dette nivået.

Verdsettelse rundt poster i de ulike nivåene er beskrevet i note 9 i konsernet, for beskrivelse av prising på investeringseiendom henvises det til årsrapporten.

I note 6 opplyses det om virkelig verdi av eiendeler og forpliktelser som måles til amortisert kost. Den nivåbaserte fordelingen for disse postene vil være som følger: eiendeler klassifisert som hold til forfall vil inngå i nivå 1, utlån, og lån og fordringer vil inngå i nivå 2. Forpliktelser, målt til amortisert kost, vil være fordelt på følgende vis; ansvarlige lån fordelt i nivå 1 og i nivå 2, fondsobligasjonslånet vil vært fordelt i nivå 2, gjeld til kredittinstitusjoner vil vært fordelt i nivå 1. For informasjon vedrørende prising av disse rentepapirene henvises det til note 9 i konsernet.

På verdipapirene som inngår i nivå 3 er det ikke blitt gjort en sensitivitetsanalyse, en endring i variablene til prisingen er rent informasjonsmessig vurdert til å gi lite merverdi utover det som allerede er oppgitt i noten. For sensitivitetsanalyse for investeringseiendom henvises det til årsrapporten. På generelt grunnlag vil en endring i prisingen på 5% gi en endring i verdien på 890 millioner kroner per 30.09.2019 på eiendelene i nivå 3.

NOTE 7 Virkelig verdi hierarki – forts.

Hva gjelder flytting av papirer mellom nivåene er det lagt grenser på antall handelsdager og omsetningsmengde på aksjer for å skille nivå 1 og nivå 2. De generelle prinsippene rundt nivåfordeling går hovedsaklig på om eiendelen eller forpliktelsen er notert eller ikke, og om noteringen kan angis å være i et aktivt marked. For aksjer er det et ytterligere skille på handelsdager og omsetningsmengde som skiller ut

noterte papirer som ikke inngår i aktivt marked. Ved flytting mellom nivåene tas det utgangspunkt i verdiene ved slutten av rapporteringsperioden.

I 3. kvartal er det flyttet aksjer for 120 millioner kroner fra nivå 1 til nivå 2. Flyttingene skyldes endring i likviditet. Det er ingen flyttinger utover dette i KLP.

NOTE 8 Presentasjon av eiendeler og gjeld som er gjenstand for netto oppgjør

30.09.2019 MILLIONER KRONER	Brutto finansielle eiendeler/gjeld	Brutto eiendeler/ gjeld som er presentert netto	Balanseført verdi	Finansielle instrumenter	Relaterte beløp som ikke er presentert netto			Netto beløp
					Sikkerhet i kontanter	Sikkerhet i verdi- papirer		
EIENDELER								
Finansielle derivater	1 154	0	1 154	-251	-909	0		2
Sum	1 154	0	1 154	-251	-909	0		2
PORTEFØLJEFORDELTE EIENDELER								
Sum eiendeler kollektivporteføljen	250	0	250	-250	-8	0		0
Sum eiendeler selskapsporteføljen	903	0	903	0	-901	0		2
Sum eiendeler investeringsvalg- porteføljen	1	0	1	-1	0	0		0
Sum	1 154	0	1 154	-251	-909	0		2
GJELD								
Finansielle derivater	1 742	0	1 742	-251	-8	-1 618		107
Sum	1 742	0	1 742	-251	-8	-1 618		107
PORTEFØLJEFORDELTE GJELD								
Sum gjeld kollektivporteføljen	1 729	0	1 729	-250	0	-1 618		97
Sum gjeld selskapsporteføljen	0	0	0	0	0	0		0
Sum gjeld investeringsvalgporteføljen	13	0	13	-1	-8	0		9
Sum	1 742	0	1 742	-251	-8	-1 618		107

NOTE 8 Presentasjon av eiendeler og gjeld som er gjenstand for netto oppgjør – forts.

30.09.2018 MILLIONER KRONER	Brutto finansielle eiendeler/gjeld	Brutto eiendeler/ gjeld som er presentert netto	Balansført verdi	Finansielle instrumenter	Relaterte beløp som ikke er presentert netto		Netto beløp
					Sikkerhet i kontanter	Sikkerhet i verdi- papirer	
EIENDELER							
Finansielle derivater	1 862	0	1 862	-245	-1 525	0	107
Sum	1 862	0	1 862	-245	-1 525	0	107
PORTEFØLJEFORDELTE EIENDELER							
Sum eiendeler kollektivporteføljen	1 379	0	1 379	-244	-1 034	0	104
Sum eiendeler selskapsporteføljen	475	0	475	0	-485	0	1
Sum eiendeler investeringsvalg- porteføljen	8	0	8	0	-6	0	2
Sum	1 862	0	1 862	-245	-1 525	0	107
GJELD							
Finansielle derivater	250	0	250	-245	-1	-27	0
Sum	250	0	250	-245	-1	-27	0
PORTEFØLJEFORDELT GJELD							
Sum gjeld kollektivporteføljen	249	0	249	-244	0	-27	0
Sum gjeld selskapsporteføljen	0	0	0	0	0	0	0
Sum gjeld investeringsvalgporteføljen	1	0	1	0	-1	0	0
Sum	250	0	250	-245	-1	-27	0

NOTE 8 Presentasjon av eiendeler og gjeld som er gjenstand for netto oppgjør – forts.

31.12.2018 MILLIONER KRONER	Brutto finansielle eiendeler/gjeld	Brutto eiendeler/ gjeld som er presentert netto	Balansført verdi	Finansielle instrumenter	Relaterte beløp som ikke er presentert netto		Netto beløp
					Sikkerhet i kontanter	Sikkerhet i verdi- papirer	
EIENDELER							
Finansielle derivater	777	0	777	-126	-633	0	23
Sum	777	0	777	-126	-633	0	23
PORTEFØLJEFORDELTE EIENDELER							
Sum eiendeler kollektivporteføljen	126	0	126	-126	-4	0	0
Sum eiendeler selskapsporteføljen	651	0	651	0	-628	0	23
Sum eiendeler investeringsvalg- porteføljen	0	0	0	0	-1	0	0
Sum	777	0	777	-126	-633	0	23
GJELD							
Finansielle derivater	3 891	0	3 891	-126	-5	-5 247	13
Sum	3 891	0	3 891	-126	-5	-5 247	13
PORTEFØLJEFORDELT GJELD							
Sum gjeld kollektivporteføljen	3 874	0	3 874	-126	-1	-5 247	0
Sum gjeld selskapsporteføljen	1	0	1	0	0	0	1
Sum gjeld investeringsvalgporteføljen	16	0	16	0	-4	0	12
Sum	3 891	0	3 891	-126	-5	-5 247	13

Formålet med noten er å vise den potensielle effekten av nettingavtaler i KLP; hvilke muligheter KLP har for å motregne bilaterale avtaler mot andre motparter dersom disse skulle gå konkurs, og beløpet som gjenstår om alle slike nettingavtaler materialiseres. Notene viser derivatposisjoner i balansen, samt en ytterligere tabell med tilsvarende informasjon sortert på de ulike porteføljene i foretaket.

NOTE 9 Forpliktelses

MILLIONER KRONER	30.09.2019	30.09.2018	31.12.2018
Kortsiktig gjeld verdipapirhandel	4 498	2 639	1 442
Forskuddstrekk pensjonsordning	386	361	418
Leverandørgjeld	48	40	21
Derivater	1 742	250	3 891
Gjeld til kredittinstitusjoner	928	1 532	650
Forpliktelses i forbindelse med direkte forsikring	1 737	2 002	1 442
Øvrige forpliktelses	17	14	31
Sum forpliktelses	9 355	6 838	7 895

NOTE 10 Kapitalkrav

MILLIARDER KRONER	30.09.2019	30.09.2018	31.12.2018		30.09.2019	30.09.2018	31.12.2018
FORENKLET SOLVENS II BALANSE							
Eiendeler, bokført	610	563	559	Beste estimat	550	507	500
Merverdier HTF/lån og fordringer	10	6	6	Risikomargin	14	13	13
Merverdier øvrige utlån	0	0	0	Ansvarlige lån/fondsobligasjonslån	8	7	8
Øvrige mer/mindreverdier	0	0	0	Andre forpliktelser	11	7	9
Utsatt skattefordel	0	0	0	Utsatt skatteforpliktelse	2	2	2
Sum eiendeler etter solvens II	621	569	564	Sum forpliktelser etter solvens II	586	536	532
				Eiendeler minus forpliktelser	35	33	32
				- Utsatt skattefordel	0	0	0
				- Risikoutjevningssfond	-5	-4	-5
				+ Fondsobligasjonslån	2	1	2
				Basiskapital - kapitalgruppe 1	31	30	29
				Tellende ansvarlig kapital - kapitalgruppe 1	31	30	29
				Ansvarlige lån	6	7	7
				Risikoutjevningssfond	5	4	5
				Basiskapital - kapitalgruppe 2	12	11	12
				Supplerende kapital	11	11	11
				Supplerende kapital - kapitalgruppe 2	11	11	11
				Fradrag for maks. kapital i gruppe 2	-16	-15	-16
				Tellende ansvarlig kapital - kapitalgruppe 2	7	7	7
				Utsatt skattefordel	0	0	0
				Tellende ansvarlig kapital - kapitalgruppe 3	0	0	0
				Tellende ansvarlig kapital under Solvens II	38	37	36
				Markedsrisiko	6	6	6
				Diversifisering markedsrisiko	-2	-2	-2
				Motpartsrisiko	0	0	0
				Forsikringsrisiko	15	15	15
				Diversifisering forsikringsrisiko	-4	-4	-4
				Diversifisering generelt	-3	-3	-3
				Operasjonell risiko	2	2	2
				Tapsabsorberende evne til utsatt skatt	-2	-2	-2
				Solvenskapitalkrav (SCR)	14	13	14
				Det lineære minstekapitalkravet (MCR_lineær)	8	6	6
				Minimum	3	3	3
				Maksimum	6	6	6
				Minstekapitalkravet (MCR)	6	6	6
				Solvensgrad	274 %	274 %	263 %

I Solvens II-balansen inngår eiendeler og forpliktelser til virkelig verdi. For eiendeler som har en annen verdi i regnskapet legges derfor mer-/mindreverdiene til. For KLPs forsikringsforpliktelser finnes det ikke observerbare markedsverdier. Disse beregnes derfor ved et beste estimat basert på aktuarielle forutsetninger. I tillegg kommer en risikomargin som skal reflektere en tredjeparts kapitalkostnader ved å overta disse forpliktelsene.

Kapitalgruppe 1 fremkommer av Solvens II-balansen, samt fondsobligasjonslånet. Kapitalgruppe 2 består av ansvarlige lån, risikoutjevningssfond og ikke-innbetalt supplerende kapital. Finanstilsynet har godkjent at KLPs vedtektsfestede etterinnkallingsrett kan regnes med som supplerende kapital med et beløp tilsvarende 2,5% av foretakets premiereserve. Kapital som kan medregnes i kapitalgruppe 2 er begrenset oppad til 50% av kapitalkravet.

Uten bruk av midlertidig fradrag i forsikringstekniske avsetninger er foretakets solvensgrad 274% som er godt over foretakets mål om minst 150%. Med det midlertidige fradraget er solvensgraden 362%.

	30.09.2019	30.09.2018	31.12.2018
Solvensgrad	274 %	274 %	263 %

NOTE 11 Leieavtaler

01.01.2019 ble IFRS 16 *Leieavtaler* implementert ved å bruke den modifiserte retrospektive metoden, uten krav om sammenligningstall. Hele effekten av overgangen er tatt mot åpningsbalansen 01.01.2019 og sammenligningstall for 2018 har derfor ikke blitt omarbeidet.

MILLIONER KRONER	30.09.2019
BRUKSRETTEIENDELER	Eiendom
Inngående balanse 01.01.	305
Avskrivninger	-76
Utgående balanse 30.09.	229

MILLIONER KRONER	30.09.2019
LEIEFORPLIKTELSE	Eiendom
Inngående balanse 01.01.	305
Avdrag	-71
Utgående balanse 30.09.	234

MILLIONER KRONER	3. kvartal 2019	01.01.2019 -30.09.2019
	Eiendom	
Rentekostnader leieforpliktelse	2	6

HOVEDKONTOR

Besøksadresse:

Dronning Eufemias gate 10, Oslo

Sentralbord: 55 54 85 00

REGIONSKONTOR

Besøksadresse:

Zander Kaaes gate 7, Bergen

Kundesenter: 55 54 85 00

ALL POST SENDES TIL

Kommunal Landspensjonskasse,

Pb. 400 Sentrum, 0103 Oslo

Elektroniske henvendelser:

klp.no/kontakt

www.klp.no

Organisasjonsnr.: 938 708 606